

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Právnícká fakulta

Rigorózní práce

Nepříčetnost a zmenšená příčetnost

Konzultant: prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

Zpracovala: Mgr. Irena Květenská

Odevzdání práce: leden 2009

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem svou práci čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Praze 2009

Irena Květenková
Irena Květenková

Poděkování:

Dovoluji si tímto poděkovat prof. JUDr. Jiřímu Jelínkovi, CSc. za metodické rady, odborné vedení a podnětné připomínky při vypracování této rigorózní práce.

OBSAH

1. Úvod do problematiky nepřičetnosti a zmenšené přičetnosti	5
2. Historický vývoj	6
3. Právní úprava nepřičetnosti a zmenšené přičetnosti v českém, německém a rakouském trestním právu	18
3.1. Nepřičetnost	18
3.1.1. Příklad exkulpace v důsledku duševní poruchy	34
3.2. Zmenšená přičetnost	36
3.3. Relativní trestní odpovědnost mladistvých	52
3.4. Účinky vlivu návykových látek na pachatele	61
3.5. Trestný čin opilství	74
4. Úprava nepřičetnosti a zmenšené přičetnosti v navrhovaném trestním zákoníku	84
4.1. Nepřičetnost	84
4.2. Zmenšená přičetnost	85
4.3. Trestný čin opilství	87
5. Ochranná opatření	88
6. Procesní právo a nepřičetnost	96
6.1. Znalec a znalecký posudek	106
7. Závěr	117
8. Seznam zkratk	118
9. Prameny	119

1. Úvod do problematiky nepřičetnosti a zmenšené přičetnosti v trestním právu

V rámci zadání rigorózní práce je věnována pozornost problematice nepřičetnosti a zmenšené přičetnosti v trestním právu.

Práce je uvedena historickým vývojem dané problematiky a dále se podrobněji věnuje tématu právní úpravy nepřičetnosti v českém, německém a rakouském trestním právu.

V souvislosti s nově navrhovaným trestním zákoníkem jsou zdůrazněny rozdíly mezi zákonem stávajícím a zákoníkem navrhovaným. Komparací nynějších právních úprav (německé, rakouské a české) s úpravou budoucí je patrná vzájemná harmonizace.

Cílem práce je rovněž vytyčení některých pojmů a jejich podrobnější vysvětlení (zmenšená přičetnost, návykové látky, opilství, apod.).

Práce je rovněž věnována i tématu nezbytnosti znalecké činnosti ve spojení s vymezením nepřičetnosti a zmenšené přičetnosti. Zmíněná kasuistika dokazuje nutnost znaleckého posudku v těchto případech.

2. Historický vývoj

Problematika přičetnosti je otázka, kterou se zabývali již staří Římané. Jednalo se o řešení trestní odpovědnosti u osob nepřičetných, které v pramenech nazývali „furiosi, mente capti, fati infelices nebo dementes“.

V zákoně Dvanácti desek (pol. 5. stol) se vylučovala odpovědnost za jednání u osoby šílené a nařizovalo se ustanovení opatrovníka, který bude za šílence jednat. Na duševně nemocné se pak nahlíželo jako na osoby, které nemají vůli, a které jsou proto nezpůsobilé k právnímu i protiprávnímu jednání. Takový pohled však byl velmi obecný, protože za osoby nesvéprávné byli považováni i marnotratníci, nebo osoby, u kterých došlo k újmě na cti a vážnosti, takzvaní infamia. Což s otázkami duševních poruch nesoviselo.²

V římském právu platil obecný názor, že osoby duševně choré jsou svou nemocí za vlastní delikty dostatečně potrestány, a proto sama duševní nemoc vylučovala možnost potrestání. Od císařské doby se pak v pramenech objevují i případy exkulpace respektive zmírnění trestu z důvodu spáchání deliktu v afektu nebo v opilství. Taktéž mladiství a ženy byli trestáni mírněji.³

Časem začala být tato problematika řešena podrobněji. Již v Justiniánově kodexu (529) je zakotven přesnější a propracovanější seznam duševních poruch v rámci tří psychiatrických hledisek, kterými jsou patologický vývoj (patologické procesy), psychózy a patologické reakce (silný

² Kincl, J., Urfus, V., Skřejpek, M.: Římské právo, C.H.Beck, 2. vydání, Praha 1995, str. 78

³ Gschwend, L.: Zur Geschichte der Lehre von der Zurechnungsfähigkeit, Polygrafischer Verlag, Zürich 1996, str. 115

afekt). Kanonické právo pak k těmto osobám přiřadilo i osoby jednající v horečce.

Raně středověká italská trestněprávní nauka recipovaného římského práva pak téměř zcela přebírá právní zvyky římského práva v oblasti „trestání“ duševně nemocných pachatelů. Stejně hledisko se promítá i do práva měst. V Bolognských statutech z roku 1454 se popisuje existence duševní nemoci jako vada způsobilosti rozpoznat protiprávnost vlastního jednání, s čímž pak souvisí i neúčinnost provedení výkonu trestu. Většina městských statutů považovala „furiosi“ a „dementes“ pro nepřičetnost za beztrestné (statuta Novarská (1277), Bolognská (1525) a Janovská (1556))⁴

Významný kanonický představitel Raymundus da Penaforte (1175-1275) již rozlišuje jak případy nepřičetnosti u takzvaných „stupor seu mentis perturbatio“ a „furor“ tak i jistý druh zmenšené přičetnosti takzvané „ebrietas“. Trestné činy v případě nezaviněné opilosti a ve stavech spánku jsou ve většině městských zákonů beztrestné, případně jsou posuzovány mírněji.

Snaha přistupovat odlišně k osobám nepřičetným byla patrná i v anglosaském právu. Za vlády Jindřicha III. (1216-1272) nebylo ničím neobvyklým, že král udělil milost pachateli násilného trestného činu spáchaného v nepřičetnosti. Za Edwarda II. začala být nepřičetnost považována za obhajovací důvod. Ovšem existovalo dogmatizování, které na osobu pachatele bralo ohled jen potud, zda je přičetný nebo zcela nepřičetný. Případy

⁴ Gschwend, L.: Zur Geschichte der Lehre von der Zurechnungsähigkeit, Polygrafischer Verlag, Zürich 1996, str.117

zmenšené příčetnosti nebyly právně zohledňovány, a pokud ano, byly spíše výjimkou.⁵

Statuta Fridricha II z roku 1231 předpokládají beztrestnost u trestného činu zabití, spáchala-li takový čin osoba stížená duševní nemocí nebo nezletilý.

Právě ve středověku začala nabývat věková hranice trestní odpovědnosti většího významu. Většina středověkých měst ustálila počátek trestní odpovědnosti na 12 let, tedy věkovou hranici, kdy mohly být nezletilé osoby za své jednání zodpovědny a tedy trestány (resp. pokuty za ně platil poručník). Nezletilé osoby totiž nemohly být zbaveny svobody. V saském právu a po vydání Constitutio Criminalis Karolina (1532) byla věková hranice pro úplnou příčetnost stanovena na 14 let.⁶

Také české městské právo odlišuje osoby nepřičetné a příčetné. Nedostatek příčetnosti zbavuje právní způsobilosti a snižuje právní odpovědnost.⁷ Koncem 16 století bylo zastáváno stanovisko, že duševně nemocný člověk má asi tolik rozumu co čtrnáctileté dítě a jako takové může být trestán. Vzhledem k tomu, že mohli být popravováni pouze pachatelé od patnácti let, nesměl být ten, kdo byl „zbaven rozumu“, postaven před soud. Společnost se však i tehdy proti takovým osobám chránila. Duševně choří byli chováni v řetězech a klecích, přičemž kruté podmínky, kterým byly tyto osoby vystavovány, se postupem času zmírňovaly.

Významný předěl v oblasti posuzování nepřičetnosti představoval zákon Constitutio Criminalis Carolina z roku

⁵ Solnař, V., Fenyk, J., Císařová D.: Základy trestní odpovědnosti, Orac, Praha, 2003, str. 228

⁶ Gschwend, L.: Zur Geschichte der Lehre von der Zurechnungsfähigkeit, Polygrafischer Verlag, Zürich 1996, str. 125

⁷ Císařová, D., Vanduchová, M.: Nepřičetný pachatel, Příručky Ministerstva spravedlnosti (Svazek 55), Praha 1995, str. 11

1532. Už tehdy společnost rozlišovala mezi „úplným šílenstvím“, takové osoby byly zcela exkulповány, a mezi osobami „částečně šílenými“, za které byli považováni například melancholici nebo paranoici, u nichž je logická soudnost do značné míry zachována. Bylo přihlíženo k tomu, že pachatel si počínal a chorobně uvažoval pouze v určitém ohledu nebo ve vztahu k určitému objektu, nikoliv v ostatních případech. Platilo tedy, že nemocný je nezodpovědný za takový čin, který je přímým důsledkem bludu.⁸

V době vydání *Constitutia Criminalis Carolina* byla slabomyslnost (debilita, imbecilita a idiotství) a senilní demence, stejně jako jiná zjevná duševní nemoc, považována za případ, u kterého bylo možno požadovat beztrestnost nebo alespoň zmírnění trestu. V takových případech bude porota konzultovat posouzení zdravotního stavu pachatele se znalcem z lékařského oboru. Požadavek konzultovat duševní stav pachatele v případě podezření, že pachatel je stížen duševní chorobou zastával i Benedict Carpzow (1595-1666), který svými úvahami přispěl k řešení otázky nepřičetnosti i zmenšené přičetnosti v oblasti práva. Zavádí pojmy „dolus“ (úmysl) a „doli capacitas“ (úmyslu schopný) který se vztahuje ke stavu úplné přičetnosti. Carpzow rozlišuje i stavy úplné nebo částečné nepřičetnosti, na které se však již „dolus“ nevztahuje. V takovém případě se jedná o osoby „doli incapacitas“, zde řadí Carpzow jednak „infantes“- osoby do sedmi let věku, které jsou zcela „doli incapaces“, a proto i trestně neodpovědné. „Inpuberes“- osoby ve věku sedmi až čtrnácti let, které mohou být podle věku a zralosti buď

⁸ Císařová, D., Vanduchová, M.: *Nepřičetný pachatel*, Příručky Ministerstva spravedlnosti (Svazek 55), Praha 1995, str. 12

mírněji nebo již řádně potrestány. Carpzw rozlišuje i skupinu „Minores“, do které zahrnuje osoby ve věku patnáct až dvacet pět let, které jsou však většinou řádně trestány. Také zohledňuje i stařecký věk, v případě že má souvislost s „alienatio mentis“ (s psychickým onemocněním). Právě snížení „doli capacitas“ odůvodňuje Carpzw intelektovou slabostí. „Furor“ a k nim řazená „insanitas“, „dementia“ a „mentecaptio“ které se projevují jako rozumové slabosti postačili pro úplnou beztrestnost pachatele. Melancholie jako depresivní stav duševní choroby pak zapříčinila pouze snížení trestu. Carpzw se rovněž zabývá i případy afektu „calor iracundie“ jako možný důvod pro zmírnění trestu, pokud pachatel jednal v „ira summa et iusta“. V případech „in lucido intervallo“ se postupuje zvláště liknavě a pečlivě, protože je zde požadován důkaz nepřítomnosti duševní choroby v době spáchání činu. Dokazování stěžovala i zásada „semel furor semper furor“, která byla v Německu zachována až do třicátých let dvacátého století.⁹

V době stavovského práva se tak hovořilo o osobách zjevně nepřičetných, které nebyly způsobilé k právním úkonům, nebyly trestně odpovědné, eventuelně jejich trestní odpovědnost byla snížena.¹⁰

Poněkud odlišný pak byl vývoj přístupu k nepřičetným osobám v angloamerickém prostředí. Zde totiž platila po více než sto let McNaughtova formule (sentence), která představovala základní hledisko psychiatrického posuzování. Podle tohoto pravidla, které umožňovalo obhajobu na

⁹ Gschwend, L.: Zur Geschichte der Lehre von der Zurechnungsfähigkeit, Polygrafischer Verlag, Zürich 1996, str.130-133

¹⁰ Malý, K.. a kol.: Dějiny českého a československého práva do roku 1945, 2.upravené vydání, Linde, Praha 1999, str. 103

podkladě šílenství, musí být jasně prokázáno, že obžalovaný v době spáchání činu trpěl takovým defektem rozumu vzniklým duševní chorobou, že neznal podstatu nebo kvalitu svého činu. A pokud ji znal, nevěděl, že co dělá, je špatné. Nemohl-li rozpoznat jeho nebezpečnost pro společnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.¹¹

Významným impulsem pro posuzování nepřičetnosti bylo vydání díla „*Commentatio succincta in Constitutionem Criminalem Caroli*“ (1721) Johanna Paula Kresse (1671-1741), které bylo prvním vědeckým komentářem ke *Constitutio Criminalis Carolina*. Kress tak poskytl soudům významnou pomoc, neboť ke komentáři připojil i příklady, na kterých jednotlivá ustanovení vysvětluje. Ani v tomto komentáři se však neobjevuje definice či zařazení pojmu nepřičetnosti.¹²

Kress ve svém díle překonal Carpzowa především v tom, že hovoří o případech zmírnění trestu u jednání, která se dějí bez úmyslu a zloby „*dolus et malitia*“ nebo nejsou podpořena vůlí pachatele. Zakotvuje tak psychologické elementy přičetnosti, ačkoliv ani v Kressově díle nejsou zcela jasně stanoveny a popsány. Nicméně i on zdůrazňuje nutnost rady znalce z lékařského oboru při posuzování psychického stavu pachatele. Skrze tento požadavek napomáhá medicína pokroku v trestním právu. Kressovo dílo představuje podstatný pokrok v kriminalistické psychiatrii, protože Kress jako první popisuje stav duševní poruchy, která může ovlivnit psychiku jinak zcela duševně zdravého pachatele.

¹¹ Študent, V.: *Soudní psychiatrie a trestní právo*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1989, str. 16

¹² Gschwend, L.: *Zur Geschichte der Lehre von der Zurechnungsfähigkeit*, Polygrafischer Verlag, Zürich 1996, str. 148

Pro demonstrativní vysvětlení pak uvádí příklad matky, která ve stavu bludu zabije své dítě. Takový čin postrádá jak úmysl tak vinu a Kress jej chápe jako „casus“ tedy nehodu.¹³ Nově pak postupuje v případě afektu, kdy požaduje nejen vysoký stupeň afektu, ale současně i blízkou časovou souvislost mezi činem a událostí, která afekt vyvolala. Kress tak zpřísňuje, na rozdíl od Carpzowa, možnosti posuzování případů jednání v afektu. Přesto však můžeme říci, že v Kressově době dochází k mírnějšímu trestnímu postupu vůči osobám slabomyslným a duševně chorým. Kress již hovoří o úplném zrušení trestu smrti u nepřítetných osob.

Taktéž Josefínský zákoník (1708) netrestal toho, kdo byl úplně zbaven rozumu a již v trestním zákoníku tereziánském se objevují zmínky o zákazu mučení osob duševně chorých a nedospělců do čtrnácti let.¹⁴ Tereziánský zákoník (1768) také rozlišuje oblast psychopatologických stavů, podmiňujících beztrestnost nebo ukládání mírnějších trestů o hluchotu, hluchoněmost, oslabení smyslů, silné afekty a jiné. I zde se pak stejně jako v Constitutio Criminalis Carolina zmiňuje o znalcích, kteří měli posoudit, zda není stav nepřítetnosti jakkoliv předstíraný.¹⁵

V 18. století tak získává medicína respektive forenzní psychiatrie podstatnou úlohu v oblasti trestního práva, avšak úvahy o spolupráci těchto dvou odlišných oborů můžeme

¹³ Gschwend, L.: Zur Geschichte der Lehre von der Zurechnungsfähigkeit, Polygrafischer Verlag, Zürich 1996, str. 150

¹⁴ Malý, K. a kol.: Dějiny českého a československého práva do roku 1945, 2. upravené vydání, Linde, Praha 1999, str. 160

¹⁵ Císařová D., Vanduchová M.: Nepřítetný pachatel, Příručky Ministerstva spravedlnosti (Svazek 55), Praha 1995, str. 12

spatřovat již v době středověku (viz. *Constitutio Criminalis Carolina*). Za zakladatele forenzní psychiatrie se pokládá Ital Paolo Zacchia (1584 - 1659), který se jako lékař papeže a lékařský konzultant ve Vatikánu často zabýval forenzně lékařskými otázkami, např. jaká byla z hlediska církevního práva způsobilost manželek svědčit, způsobilost zůstavitelů sepsat a zanechat závět, a v neposlední řadě zkoumal i psychické stavy pachatelů. Věnoval pozornost sporům moralistických tlaků církevních nauk a nových humanistických a přírodovědných znalostí o somaticky podmíněném vzniku psychických odlišností a duševních chorob. Zacchia popisuje duševní chorobu obecně jako následek tělesných změn a domáhá se jejich diagnostikování a terapie, která by pak měla spadat do oblasti medicíny. Ve svém díle *Quaestiones medico-legales* se věnuje psychiatrické symptomatologii s psychickými funkcemi jako obrazotvornost, paměť a rozum. Právě otázce intelektu přikládá z forenzního hlediska mimořádný význam a zabývá se otázkou rozumové schopnosti starých lidí a žen. Blíže se věnuje i psychickým vlastnostem, poruchám a charakteristice jednotlivých onemocnění.¹⁶ Po dalších dvě stě let se soudní psychiatrie nedočkala výraznějšího pokroku a myšlenky Paola Zacchia o terapii a léčení psychicky nemocných se omezilo na jejich „uschování“ do blázcinců případně domů pro chudé.

Johann Daniel Metzger na přelomu 18. a 19. století vyslovil teorii, v níž zpochybňoval nutnost tělesné příčiny jako podmínky k psychické poruše nebo duševní nemoci. Upozorňoval na nedostatečné vědomosti o lidském těle, a tím

¹⁶ Gschwend, L.: *Zur Geschichte der Lehre von der Zurechnungsfähigkeit*, Polygrafischer Verlag, Zürich 1996, str. 203-204

poukazoval i na nepřesné diagnózy pacientů. Zároveň zdůrazňoval i pochybnost o tom, že příčiny ani účinky duševní nemoci nejsou ještě přesně zjištěny a nelze tak prokázat jejich vzájemnou souvislost.¹⁷

Úvahy nad příčinami a projevy duševních nemocí a duševních poruch pachatelů vedly na počátku 19. století k vyčlenění soudní psychiatrie a vzniku samostatného; svébytného lékařského oboru. Ačkoliv si soudní psychiatrie zachovávala svou nespornou úlohu v trestním právu procesním, mnohem větší pokrok zaznamenává v oblasti léčebných prostředků a terapie. V rámci vývoje psychiatrie se také počátkem 19. století objevují názory na odstupňování příčetnosti a nepřičetnosti. Tehdejší psychiatři sice zastávali názor, že mezi příčetností a nepřičetností nemůže logicky existovat žádná třetí varianta, nevyklučovali však možnost snížení nebo omezení stavu příčetnosti či nepřičetnosti. Na což pak rozvíjející se psychiatrie poukázala, když uznala individuálnost tělesného a duševního pojetí člověka. A protože je uznána odlišnost a individualita každého jedince, je nutné také přiznat, že i stavy příčetnosti mohou být odstupňovány až ke stavu absolutní nepřičetnosti a jednotlivé podněty a duševní nemoci mohou mít z hlediska jednotlivců různé následky.

Forenzní psychiatrie se v polovině 19. století také zabývala i otázkami stavu opilství a jeho vlivu na příčetnost pachatele. V trestním zákoníku Hanoverského Království z roku 1824 se uvádí pojem „sinnlos Trunkenen“

¹⁷ Gschwend, L.: Zur Geschichte der Lehre von der Zurechnungsfähigkeit, Polygrafischer Verlag, Zürich 1996, str. 207

(beze smyslu opilí, opojení), který daný stav řadí ke stavu nepřičetnosti a beztrestnosti. Také pruský zákoník z roku 1851 v § 40 jako důvody nepřičetnosti vedle šílenství a idiotství uvádí i „sinnlose Trunkenheit“ Pokud byl v tomto stavu spáchán trestný čin, jedná se o čin spáchaný v nepřičetnosti. Nutno však podotknout, že o kvalifikaci opilství se jednalo nadměru restriktivně.

Psychiatři J.V. May a A.F. Berner v polovině 19. Stol. uvádí jednoduché stupně intoxikace alkoholem jako stavy škodící stavu přičetnosti. Poukazují na to, že stav opilství vede k lehkomyšlnosti a zpomalování reflexů. Dále své úvahy rozšiřují o názor, že opilství vede k posílení afektivního jednání, stavům žárlivosti, vzteku a podobně. Psychiatrické hledisko se na rozdíl od právníckého názoru nezaměřovalo na psychické elementy jako poměřování množství alkoholu k tělesné váze opilého, ale k druhu, povaze a účinku psychických následků opojení. V případě alkoholové závislosti hovoří psychiatři o tělesné a psychické nemoci. V určitých návrzích se objevuje i problematika „actio libera in causa“, u které však zůstávalo sporné, zda vůbec má být trestná, respektive zda by měla být existence vyššího stupně opilství obecnou podmínkou nepřičetnosti.¹⁸

Právě psychiatrie pak měla zásadní význam i v případě prvních zákonných definic nepřičetnosti. Návrh trestního zákoníku pro severoněmecký spolek, který byl podkladem pro německý Říšský zákoník (1871) definuje nepřičetnost ryze z psychologického hlediska jako projev vůle „Willensbestimmung“. Takové pojetí je však nedostatečné a

^{18 18} Gschwend, L.: Zur Geschichte der Lehre von der Zurechnungsfähigkeit, Polygrafischer Verlag, Zürich 1996, str.267

záhy se objevuje, vlivem královské vědecké disputace, tzv. biologicko-psychologická smíšená metoda. V § 49 trestního zákoníku Severoněmeckého spolku (1871) je uvedeno: „Není trestným jednáním, když se pachatel v době spáchání jednání nachází ve stavu bezvědomí nebo v chorobné poruše duševní činnosti, pro které bylo vyloučeno jednání jako svobodný projev vůle.“¹⁹ Jedná se o široké vymezení nepřičetnosti na popud předních německých psychiatrů. Taková definice je značným pokrokem pro zaujetí právníckého postoje k problematice nepřičetnosti.

V právních úpravách 19. století je takovéto ustanovení spíše výjimkou. Mnohem častěji se právní úprava vlivem filozofických i právníckých postojů objevuje spíše v podobě taxativně vymezených podmínek vyloučení nepřičetnosti. Obdobný vývoj probíhal i na území Rakouska-Uherska, kde se v trestním zákoníku z roku 1803 předpokládá, že pro trestný čin je třeba zlého úmyslu pachatele. Jeho neexistence pak vylučuje trestní odpovědnost a to z důvodu nepřičetnosti, pro nedostatek věku (14 let-Tereziana), neodolatelné nutkání, náhodnou nedbalost nebo nevědomost, to je: „pokud si pachatel neuvědomoval následků z dopuštění a účinkův“.²⁰

Později o zlém úmyslu jako o předpokladu ke spáchání trestného činu hovoří i zákon č. 117/1852 v § 1 a hned navazuje v § 2 příčinami, které zlý úmysl vylučují. Jedná se tedy o taxativní vymezení nepřičetnosti. Šlo o případy:

1. Když byl pachatel zbaven užívání rozumu.

¹⁹Gschwend, L.: Zur Geschichte der Lehre von der Zurechnungsfähigkeit, Polygrafischer Verlag, Zürich 1996, str 298

²⁰Malý K. a kol.: Dějiny českého a československého práva do roku 1945, 2.upravené vydání, Linde, Praha 1999, str. 164

2. Když byl skutek vykonán při střídavém pominutí smyslů, v čase pokud pominutí trvalo.
3. Když byl skutek vykonán v úplném opojení, ve kterémž se pachatel připravil, zločinu v úmyslu nemaje.
4. V jiném pomatení smyslů, v němž sobě činu svého nebyl vědom.
5. Pachatel nedokonal 14.let věku
6. Když se udál takový omyl, pro který nebylo lze v činu spatřovat zločin
7. Když zlo povstalo náhodou z nedbalosti anebo z neznalosti následků činu.
8. Když skutek se stal z neodolatelného donucení nebo z výkonu spravedlivé obrany z donucení.²¹

Ve 20. století se pak začaly prosazovat definice nepřičetnosti, které umožňovaly širší uplatňování daného ustanovení. V zákoně 40/1931 o trestním soudnictví nad mládeží se pak hovoří o vyloučení přičetností, nedovršil-li pachatel v době činu čtrnáctého roku svého věku, nebo třeba se tak již stalo, ale nedokonal-li pachatel osmnáctý rok svého věku a nemohl-li pro značnou zaostalost v době činu rozpoznati jeho bezprávnost nebo řídití své jednání podle správného rozpoznávání.²² Jednalo se tak vlastně o jedinou definici nepřičetnosti v našem právním řádu.²³

²¹ Lepař, M.: Zákon ze dne 27.května 1852, číslo 117, 2. vydání, Knihotiskárny Edvarda Grégra, Praha, str. 9-10

²² Císařová D., Vanduchová M.: Nepřičetný pachatel, Příručky Ministerstva spravedlnosti (Svazek 55), Praha 1995, str. 12

²³ Císařová D., Vanduchová M.: Nepřičetný pachatel, Příručky Ministerstva spravedlnosti (Svazek 55), Praha 1995, str. 15

3. Právní úprava nepřičetnosti v českém, německém a rakouském trestním právu.

3.1. Nepřičetnost

K tomu, aby byl spáchán trestný čin, je vyžadována přičetnost pachatele. Protože nepřičetnost vylučuje trestní odpovědnost, je přičetnost jedním z pojmových znaků trestného činu. Absence přičetnosti pak způsobuje, že by se nejednalo o trestný čin. V české, německé i rakouské právní úpravě se vyžaduje k zaviněnému jednání také přičetnost pachatele. Přičetností se tedy rozumí způsobilost být pachatelem trestného činu, pokud závisí na duševních schopnostech pachatele.²⁴ Tyto schopnosti jsou pak představovány způsobilostí rozpoznat nebezpečnost činu pro společnost a ovládat své jednání. V případě německé a rakouské úpravy se hovoří o schopnosti rozpoznat protiprávnost činu a podle tohoto rozpoznání jednat. Z uvedeného vyplývá, že v případě německé a rakouské úpravy je složka ovládací podmíněná složkou rozpoznávací.²⁵

Přičetnost je pojmem představujícím běžný psychický stav člověka, který vyjadřuje jeho psychické zdraví. Ovšem onen obecný pojem zdraví je ve své podstatě značně obecný, a proto je jednodušší vyjádřit výjimky z tohoto obecného pojmu přesným určením stavu, který přičetnost vylučuje. Způsobem „a contrario“ postupují takřka všechny trestní zákony. Neznamená to však, že by pojem přičetnost, tím že není

²⁴ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné – Obecná část, Zvláštní část, 3. přepracované a aktualizované vydání, Linde Praha, Praha 2008 str. 185

²⁵ Steininger, E.: Strafrecht allgemeiner Teil, Springer Verlag, Wien 2008, str. 300

vymezen v trestním zákoně, nebyl právním pojmem. Kallab dokonce zdůrazňuje, že jde o pojem čistě právní. Znamená ty duševní vlastnosti, které pachatel trestného činu musí mít, aby ve smyslu trestního práva za něj mohl odpovídat. Z toho tedy vyplývá, že i tam, kde právo činí tuto právní kvalifikaci závislou na určitých duševních vadách, není věcí znalce psychiatra, aby rozhodoval o otázkách nepřičetnosti, ale aby zjišťoval ona fakta, laikovi nepřístupná, na jejichž základě by si soudce učinil představu o tom, zda způsobilost k trestněprávním úkonům je v určitém případě dána či nikoliv.²⁶

Stejný názor pak zastává i judikatura, konkrétně pak rozhodnutí č. 17/1979 Sb. rozh., které uvádí, že otázka nepřičetnosti je otázka právní; její posouzení náleží orgánům činným v trestním řízení na základě skutečností vyplývajících z provedených důkazů. Povaha této otázky vyžaduje, aby její posouzení bylo založeno na odborných znalostech z oboru psychiatrie. Znalecký důkaz z tohoto oboru je jen jedním z podkladů pro vytvoření soudcovského přesvědčení o otázce přičetnosti a musí být hodnocen v souvislosti se všemi ostatními zjištěnými skutečnostmi z tohoto hlediska relevantními. Soud nezjišťuje přičetnost pachatele jako takovou, ale vždy jen přičetnost ve vztahu k určitému činu.²⁷

Právník především potřebuje vědět do jaké míry postihuje konkrétní duševní porucha duševní funkce nemocného člověka.²⁸

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že ačkoliv je přičetnost ryze právním pojmem, pro jeho posouzení se vyžaduje úzká

²⁶ Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D.: Základy trestní odpovědnosti, Orac, Praha, 2003, str. 230

²⁷ Jelínek, J., Sovák Z.: Trestní zákon a trestní řád, poznámkové vydání s judikaturou, 21. vydání, Linde Praha, Praha 2005, str. 25

²⁸ Císařová, D., Vanduchová, M.: Nepřičetný pachatel, Příručky Ministerstva spravedlnosti (Svazek 55), Praha 1995, str. 56

spolupráce s lékařskou vědou. A tedy při řešení této otázky se právo bez medicíny neobejde. Konečně tato problematika se promítá i do forenzního lékařství, přesněji pak do odvětví soudní psychiatrie.

V českém trestním zákoně je tato definice uvedena v § 12, který zní: " Kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu nemohl rozpoznat jeho nebezpečnost pro společnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný."

Obdobně, tedy negativním vyjádřením příčetnosti postupují i němečtí zákonodárci, kteří pojem „nepříčetnost“ definují v § 20 StGB „Bez viny jedná ten, kdo při spáchání činu není pro patologickou duševní poruchu, pro hlubokou poruchu vědomí nebo pro slabomyslnost nebo projevenou těžkou duševní odchylku schopen rozpoznat protiprávnost činu nebo podle tohoto poznání jednat.“²⁹

V rakouské právní úpravě se definice nepříčetnosti nachází v § 11 StGB a zní: „ Kdo v době činu není pro duševní nemoc, pro slabomyslnost, pro hlubokou poruchu vědomí nebo pro jiné potíže, jejichž stav je srovnatelný s duševními poruchou schopen rozpoznat protiprávnost svého činu nebo podle tohoto poznání jednat, nejedná zaviněně.“³⁰

Z uvedeného je patrný značný rozdíl ve specifikaci biologického kritéria nepříčetnosti. V českém trestním právu je tento důvod vyloučení příčetnosti zahrnut pod všeobecný pojem „duševní porucha“. Pod tímto pojmem je z psychiatrického hlediska chápána jakákoliv zřejmá odchylka od stavu zdraví, kterým se rozumí stav úplné duševní a

²⁹ Konyová, E.: Nepříčetnost (problematika právní úpravy v trestním zákoně České republiky de lege lata a de lege ferenda), Univerzita Karlova, Praha 1998, str. 22-23

³⁰ Bachner- Forreger, H.: Strafgesetzbuch, 21. durchgesehene und ergänzte Auflage, Manzsche Verlag- und universitätsbuchhandlung, Wien 2008, str. 20

sociální pohody.³¹ Je nutné poznamenat, že pojem duševní poruchy je zcela obecný a je tedy širší než pojem duševní choroba. Proto je třeba tyto pojmy rozlišovat. Duševní porucha totiž v sobě zahrnuje každou, byť i krátkodobou poruchu psychických funkcí pachatele. V tomto termínu jsou obsaženy i poruchy klasifikující slabomyslnost nebo poruchy vědomí.³²

V první polovině dvacátého století H. Ráliš zahrnuje pod duševní poruchu: „...každou i jakoukoliv poruchu duševních funkcí...veškerou patologickou determinaci duševní, bez ohledu na vrozenost či získanost, trvalost či opomíjejitelnost.“ Tím tedy zahrnuje i stavy, které se z tohoto úzkého rámce vymykají, jako bezvědomí, duševní poruchy vyvolané tělesnými stavy a funkcemi, opilství, afekt a podobně.³³

Solnař pak uvádí, že není rozdílu, jde-li o poruchu trvalou či dočasnou, čímž má na mysli střídavé pominutí smyslů. Pro takzvané lucida intervalla zákon sice příčetnost nevyklučuje, byl-li však čin spáchán v jasném mezidobí, bude věcí znalce, aby posoudil význam takového období pro příčetnost.

J. Raboch a P. Volský pojednávají o duševních poruchách v rámci neurologie a za duševní poruchy tak považují:

- Organické a symptomaticky podmíněné duševní poruchy.
- Progresivní paralýzu
- Epilepsii
- Návykové poruchy (zejména duševní poruchy chování vyvolané užíváním psychoaktivních látek)

³¹ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné – Obecná část, Zvláštní část, 3. přepracované a aktualizované vydání, Linde Praha, Praha 2008, str. 186

³² Solnař V., Fenyk J., Císařová, D.: Základy trestní odpovědnosti, Orac, Praha, 2003, str. 233

³³ Solnař V., Fenyk J., Císařová, D.: Základy trestní odpovědnosti, Orac, Praha, 2003, str. 233

- Schizofrenii
- Afektivní poruchy
- Neurotické poruchy vyvolané stresem a somatoformní poruchy
- Behaviorální syndromy spojené s fyziologickými poruchami a somatickými faktory (například mentální anorexie, mentální bulimie atd.)
- Poruchy spánku
- Sexuální dysfunkce
- Specifické poruchy osobnosti
- Poruchy sexuální preference
- Mentální retardace
- Specifické duševní poruchy u dětí³⁴

Mezi nejčastější poruchy, které vedou k nepřičetnosti, se pak řadí:

1. Duševní poruchy jakožto duševní poruchy delšího trvání vyznačující se víceméně typickým začátkem, průběhem a koncem; progresivní paralýza, senilní demence, schizofrenie, maniodepresivní psychóza.
2. Chorobné duševní stavy jako chronické duševní poruchy, které nemají určitý postup, začátek a progresi; vývojové opoždění, vývojové poruchy.
3. Krátkodobé duševní poruchy, jako patologický afekt, alkoholická opojenost, patologické poruchy spánku, zejména patologická rozespalost, dále epizodické duševní poruchy v průběhu chronických nervových chorob jako patologické záchvaty, duševní poruchy po otřesu mozku a podobně.³⁵

³⁴ Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D.: Základy trestní odpovědnosti, Orac, Praha, 2003, str. 234

³⁵ Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D.: Základy trestní odpovědnosti, Orac, Praha 2003, str. 235

Podmínkou ovšem je, aby duševní porucha byla v době spáchání činu. To platí i u trestných činů pokračujících nebo trvajících.

Trestní řád pak pamatuje i na případ, kdy obviněný není pro duševní poruchu, která nastala až po spáchání trestného činu, schopen chápat smysl trestního stíhání. Taková okolnost je důvodem pro přerušování trestního stíhání (§ 173, § 188, § 224, § 255 a § 257 trestního řádu). Chorobný duševní stav pak může být i důvodem pro odklad výkonu trestu odnětí svobody (§ 322 odst.1 trestního řádu).

Ačkoliv lze duševní poruchu vzhledem k neustálému vývoji lékařské vědy těžko s konečnou platností definovat, je její přesnější definice v budoucí právní úpravě otazná. Návrh ustanovení říká, že duševní poruchou se rozumí, mimo duševní poruchy vyplývající z duševní choroby, i hluboká porucha vědomí, mentální retardace nebo jiná těžká porucha osobnosti nebo sexuální úchylnost.³⁶ Takto se sice přiblížíme právní úpravě německé a rakouské, která stavy nepřičetnosti taxativně uvádí přímo v zákoně, otázkou však zůstává, zda pozměnění naší úpravy není zbytečné. Je totiž nutné poukázat na to, že jak rakouská tak německá právní úprava si ve svých taxativních výčtech vypomáhají i ustanoveními v podobě generální klauzule.³⁷

Přesně takové je ustanovení rakouské úpravy o „jiných potížích srovnatelných s duševní poruchou“. Je ovšem pravda, že zařazení na konci výčtu má podle rakouských teoretiků své opodstatnění, neboť se jedná především o afekt vysokého

³⁶ www.psp.cz

³⁷ Steininger, E.: Strafrecht allgemeiner Teil, Springer Verlag, Wien 2008, str. 300

stupně, který je zohledněn za přísných okolností. A tak aplikace tohoto ustanovení je velmi omezená.

Jedná se jen o takový druh afektu, který je srovnatelný s jinými ustanoveními vylučující příčetnost. Zahrnuje tak povětšinou případy, kdy afekt vzniká u zdravého člověka na konci již dlouhotrvajícího, neřešitelného konfliktu, který daná osoba chápe mnohdy subjektivně jako existenciální ohrožení, a pak přehnaně reaguje na vnější, objektivně zcela nevýznamný, popud. Délka trvání takového konfliktu však danou osobu může uvádět až do psychopatických stavů, a tím je takové jednání srovnatelné s duševní nemocí.³⁸

Dále pod tento pojem zahrnuje rakouská trestněprávní věda pudové poruchy, obzvláště pak těžké neurózy a psychopatie.³⁹ Aplikace tohoto ustanovení je velmi omezená a přistupuje se k němu velmi zdrženlivě, protože asociální vlastnosti, neurotické a psychopatické projevy jsou více či méně výsledky charakterových anomálií, nedostatku opory, citové chudosti a podobně, které samozřejmě důvodem nepřičetnosti nejsou. V takovém případě by bylo totiž nadměrné množství pachatelů nepřičetných. Na základě rozhodnutí OGH 1982/68 a 1980/21 se řídí soudní praxe tímto ustanovením velmi restriktivně. Nicméně teoretici uvádějí, že ačkoliv je toto ustanovení možné aplikovat jen zřídka, má tato neurčitá formulace smysl v tom, že není třeba, vzhledem k pokroku psychiatrické vědy, ustanovení § 11 StGB často novelizovat.⁴⁰ Čímž jen potvrzují nutnost obecné formulace stavu nepřičetnosti.

³⁸ Kleszczewski, D.: Affekt und Strafrecht, Leipziger Universitätsverlag, Leipzig 2004, str. 177

³⁹ Kienapfel, D., Höpfel, F.: Strafrecht Allgemeiner Teil, 11. Auflage, Manzsche Verlag- und Universitätsbuchhandlung, Wien 2007, str. 89

⁴⁰ Kleszczewski, D.: Affekt und Strafrecht, Leipziger Universitätsverlag, Leipzig 2004, str. 172

S obdobným ustanovením se setkáváme také v německé úpravě v podobě pojmu „těžká duševní odchylka“. I toto ustanovení má v německé právní úpravě svůj vývoj. V nynější době se již ustáleně považuje pod pojmem „těžká duševní odchylka“ hlavně projevy psychopatie, neurózy a pudových anomálií.⁴¹

Psychopatií se rozumí především okolím podmíněné zvláštnosti charakteru, které výrazně ztěžují schopnost soužití ve společnosti. Neuróza představuje získanou a tedy léčitelnou anomálii, která se projevuje obvykle jako reakce na určitý prožitek. Tady se ovšem podnětem a okolím podmíněná psychická porucha těžko rozlišuje, protože v častých případech spolupůsobí současně. Třetí kategorii pak tvoří pudové anomálie. Pod tento pojem se řadí nejen různé sexuální úchytky, ale také někdy sporné případy pyromanie, kleptomanie, hráčství, sexuální chorobná závislost nebo chorobná žárlivost. Sama diagnóza „Borderline-Syndrom“, u které nastupují alternující syndromy psychózy a neurózy ještě neodůvodňuje jako taková žádné těžké duševní úchytky. Záleží totiž vždy na bližších okolnostech případu. StrV 2004,264. Zrovna tak není srovnatelná diagnóza schizoidní nebo disociální poruchy osobnosti. Pro posouzení příčetnosti především u stanovení určujícího stupně duševní poruchy je rozhodující vliv na sociální schopnost přizpůsobit se.⁴² BGHSt 49,45, BGH NSTZ 2004,437 a 2004,38.

Obdobně jako v Rakousku se toto ustanovení aplikuje velmi restriktivně. Požaduje se rovněž, aby těžká duševní

⁴¹ Wessels, J., Beulke, W.: Strafrecht Allgemeiner Teil, 37. Auflage, C.F. Müller Verlag, Heidelberg 2007, str. 147

⁴² Roxin, C.: Strafrecht Allgemeiner Teil, Band I, Verlag C.H. Beck, München 2006, str. 898

odchylna měla stupeň patologické duševní poruchy ve smyslu §§ 20, 21 německého StGB.

Jak již bylo výše uvedeno obsahuje německá i rakouská právní úprava taxativní výčet důvodů nepřičetnosti.

V obou právních úpravách platí obecná podmínka, že otázka, zda je pachatel přičetný, závisí nejprve na jeho věku. Obecnou podmínkou je, že pachatelem trestného činu nemůže být osoba, která v době činu nedovršila 14 rok věku. Tento požadavek 14leté věkové hranice pachatele je shodný jak v německé (§ 19 StGB) tak rakouské právní úpravě (§ 1 StGB ve spojení s § 4 odst. 1 JGG). Hranice trestní odpovědnosti v České republice se podle novely trestního zákona snižuje rovněž na 14. let podle vzoru zahraničních úprav.

Dalšími důvody vylučující trestní odpovědnost jsou v případě rakouské právní úpravy duševní nemoc, slabomyslnost, hluboké poruchy vědomí nebo jiné potíže srovnatelné s duševní poruchou. Jedná se tak o jakési obecné rozdělení duševních poruch z hlediska jejich příčin vzniku nebo délky působení na pachatele (viz. výše - rozdělení na duševní nemoci, chorobné duševní stavy, krátkodobé duševní poruchy).

V případě rakouské právní úpravy se pod pojmem duševní choroby uvádějí případy nejen endogenního původu (jejichž příčina není somatická) jako je maniodepresivní psychóza nebo schizofrenie, ale také duševní choroby exogenního původu. Do této skupiny tak spadají i případy duševních chorob jejichž původ vzniká poškozením mozku, mozkovým tumorem, infekční nemoc (progresivní paralýza) a demence jako následek mozkové arteriosklerózy nebo mozkové atrofie.⁴³

⁴³ Steininger, E.: Strafrecht allgemeiner Teil, Springer Verlag, Wien 2008, str. 301

Dalším důvodem nepřičetnosti je slabomyslnost. Tento důvod je uveden jak v rakouské tak německé právní úpravě a zákonodárci v obou státech pod tímto pojmem rozumějí vrozenou inteligenční slabost bez prokazatelné příčiny, ke které počítáme imbecilitu, idiotství a debilitu.⁴⁴ Debilita, jako nejslabší forma snížené inteligence se týká osob, které se sice nemohou sami vyučit v určitém oboru, ale přesto mohou vykonávat určité pomocné práce. Prostřední stupeň představuje imbecilita. Jedná se o osoby, které se sami o sebe nedokážou postarat, ale potřebují trvalou péči rodiny nebo ústavní péči. Nejtěžší stupeň snížené inteligence představuje idiotství. Tyto osoby potřebují trvalou péči a opatrování. Často chybí i schopnost mluvit. Z hlediska trestního práva tak přichází v úvahu pouze případ snížené inteligence na stupni debility, protože osoby s těžší formou slabomyslnosti potřebují dohled, a tak by u nich stěží došlo k vytváření právně relevantních vztahů.⁴⁵

Dalším důvodem vylučujícím trestní odpovědnost pro nepřičetnost jsou případy hluboké poruchy vědomí. Tento pojem „tiefgreifende Bewußtseinstörung“ se rovněž objevuje i v německé právní úpravě. Zákonodárci v obou případech označují pod tímto pojmem krátkodobé normální, tedy nechorobné psychologické poruchy vědomí. Obecně lze říci, že se jedná o dočasné stavy, u kterých je pachatel dezorientován a neschopen porovnat realitu s vlastními představami.⁴⁶

Ačkoliv se však jedná o shodný pojem, je nutné upozornit, že rakouští a němečtí zákonodárci pod něj částečně

⁴⁴ Kienapfel, D., Höpfel, F.: Strafrecht Allgemeiner Teil, 11. Auflage, Manzsche Verlag- und Universitätsbuchhandlung, Wien 2007, str. 89

⁴⁵ Roxin, C.: Strafrecht Allgemeiner Teil, Band I, Verlag C.H. Beck, München 2006, str. 896

⁴⁶ Kienapfel, D., Höpfel, F.: Strafrecht Allgemeiner Teil, 11. Auflage, Manzsche Verlag - und Universitätsbuchhandlung, Wien 2007, str. 89

přiřazují rozdílné stavy nepřičetnosti. Obě právní úpravy se shodují v tom, že hluboká duševní porucha musí vzniknout z vyčerpání, nadměrné únavy, hypnózy, nebo v posthypnotickém stavu či nespavostí. Odlišně pak rakouská právní úprava uvádí pod skupinu hlubokých poruch vědomí případ „Alkoholrausch“, který však nepodmiňuje aplikaci § 287 StGB, ale jedná se o jeden z důvodů nepřičetnosti, způsobený především účinky alkoholu nebo drog. Odlišnost v případě alkoholem podmíněné nepřičetnosti od § 287 StGB je v pravidle, že od 2,5 promile alkoholu v krvi se jedná o značně sníženou přičetnost, od 3. promile alkoholu v krvi nastává stav nepřičetnosti.⁴⁷ Je však třeba podotknout, že se nejedná o žádnou forenzní nebo zákonem stanovenou konstantu. Rozhodující je stále individuální, osobní dispozice jedince pro odbourávání alkoholu v krvi. Zatímco abstinent se může ocitnout ve stavu nepřičetnosti, (projevující se ve ztrátě prostorové i časové orientace, rozpoznávání okolí, nesmyslnosti jednání, nejistým pohybem, apod.) ačkoliv má v krvi například jen 1,5 promile, častý konzument alkoholu se bude se stejným množstvím alkoholu v krvi nacházet pouze ve stavu zmenšené přičetnosti. Lze tak tedy uplatňovat i toto ustanovení, ačkoliv z hlediska medicínského je obsah 3 promile alkoholu v krvi u normálního jedince neslučitelný se životem.

Německá právní veřejnost tyto případy nepřičetnosti způsobené účinky alkoholu sice chápe také jako hluboké poruchy vědomí, ale protože se jedná (stejně jako u nadměrného užití drog a léků) o určitý druh otravy, řadí

⁴⁷ Forreger, E., Fabrizy, E.E.: Strafgesetzbuch, 9. Auflage, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien 2008, str. 68

nauka tyto případy pod chorobné duševní stavy „krankhafte seelische störungen“. Obdobně jako v rakouské úpravě není hranice množství alkoholu v krvi zákonodárci stanovena a záleží na jednotlivých případech. Obecně pak platí, že od 3. promile alkoholu v krvi (v případě zvláště závažných násilných trestných činů od 3,3 promile) se nepřičetnost předpokládá. I tak ale není tato hranice absolutní. Podle rozhodnutí BGH NStZ 1987, 545 platí i v případě, že pachatel měl 3,94 promile alkoholu v krvi, že se ještě nemusí nutně jednat o případ pro aplikaci § 20 StGB. Daná problematika je z toho důvodu bohatě doplněna judikaturou. BGH StrV 1990,107, obdobně BGH 2004 1997,161, OLG Karlsruhe NJW 2004, 3356. Případy zmenšená přičetností jsou pak obecně uznávány od 2 promile alkoholu v krvi (u zvláště závažných trestných činů pak od 2,2 promile). Poslední judikatura BGHSt 43,66 shodně též BGH 1997,162, BGH 1998,457 zdůrazňuje, že značně snížená přičetnost se nesmí sama o sobě vyvozovat z určité koncentrace alkoholu v krvi, ale že se vždy musí brát v potaz i kritéria psychodiagnostického posouzení. Je však zřejmé, že hodnoty hladiny alkoholu v krvi zůstávají i nadále jako významný důkaz.⁴⁸

Další odlišnost německé úpravy od rakouské v případě pojmu „tiefgreifende Bewußtseinstörung“ spočívá v tom, že němečtí zákonodárci pod tento pojem zařazují i případy afektu. Daná problematika je rakouskou právní naukou zařazena pod problematiku „jiných potíží, srovnatelných s duševní poruchou“ (viz. výše). Shodně s rakouskou úpravou se i německé ustanovení o afektech přiklání především k afektům, které vznikají jako výsledek dlouho trvajících konfliktů,

⁴⁸ Roxin, C.: Strafrecht Allgemeiner Teil, Band I, Verlag C.H. Beck, München 2006, str. 892

který probíhá většinou ve třech fázích - vznik, zostření a afektivní projev. V první fázi dochází k vzniku příkoří a psychickému napětí, které se v rámci druhé fáze mění v destruktivní představy, takže ve třetí fázi postačí jen nepatrný podnět k tomu, aby zanikla ovládací schopnost a došlo k jednání v afektu.⁴⁹

Dalšími případy nepřičetnosti jsou v rakouském trestním zákoníku „potíže, srovnatelné s duševní poruchou“ a v případě německé úpravy se jedná o „jiné těžké duševní odchylky“. Oba pojmy již byly zpracovány ve srovnání s pojmem „duševní porucha“ v ustanovení § 12 tr. zák.

Vzhledem k množství judikatury, která se vztahuje k § 11 StGB v Rakousku a § 20 německého StGB se lze domnívat, že v souladu s potřebou srozumitelnosti zákona je znění § 12 tr. zák. dostačující a rozšíření daného ustanovení by vedlo k bezvýznamnému výsledku v podobě přiřazování případů nepřičetnosti pod nově uvedené důvody (pojmy). Což je zcela zbytečné, protože zjištění a stanovení psychického stavu pachatele je především věcí posouzení znalce, a proto je z právního hlediska zcela irelevantní. Rozšiřování ustanovení § 12 tr. zák. pak může podrobněji, přesněji a jistě i dostatečně vysvětlit a doplnit judikatura.

K tomu, aby pachatel spáchal trestný čin, je třeba, aby byl trestně odpovědný. To znamená, aby měl v době činu jak schopnost rozpoznávací tak ovládací. Stejně podmínky jsou stanoveny i v případě německé a rakouské právní úpravy. Rozdílností však je, že pachatel na základě biologických kritérií není schopen rozpoznat protiprávnost činu nebo podle

⁴⁹ Roxin, C.: Strafrecht Allgemeiner Teil, Band I, Verlag C.H. Beck, München 2006, str. 895

tohoto poznání jednat. (...das Unrecht seiner Tat einzusehen oder nach dieser Einsicht zu handeln...) ⁵⁰

Neschopnost „rozpoznat protiprávnost činu“ a neschopnost „podle tohoto poznání jednat“ přicházejí často současně a nejsou proto zřetelně oddělitelné. Ve výsledku záleží především na chybějící schopnosti ovládací, která je založena na chybějící schopnosti rozpoznávací, ale také na jiných okolnostech a často na propojení různých faktorů. ⁵¹

Pro důvody vyloučené příčetnosti se využívá termínu „kritéria příčetnosti“, kterými jsou – biologické kritérium (tj. duševní porucha v českém trestním právu, v německém a rakouském trestní právu pak chorobné duševní poruchy, duševní nemoci, slabomyslnost, hluboké poruchy vědomí, jiná těžká duševní odchylka nebo jiné potíže srovnatelné se stavem duševní poruchy). Všechny tyto stavy zapříčiní nepřičetnost jen pokud vyloučí rozpoznávací nebo ovládací schopnost. ⁵²

Je tedy patrné, že „biologické kritérium“ samo o sobě není důvodem zbavení trestní odpovědnosti. Musí být totiž současně splněno i druhé kritérium, takzvané „psychologické kritérium“, kterým se rozumí nedostatek schopnosti rozumové (rozpoznávací), anebo schopnosti ovládací, čili schopnost ovládat své jednání (někdy nazývána také jako schopnost určovací). ⁵³ Nepřičetností se tedy rozumí stav, kdy někdo pro „abnormální psychický stav“ (v našem trestním právu zcela vyhovující obecná formulace „duševní porucha“), který je zde v době spáchání trestného činu nemůže buď rozpoznat, že jeho

⁵⁰ § 11 rakouského StGB, shodně rovněž § 20 německého StGB

⁵¹ Roxin, C.: Strafrecht Allgemeiner Teil, Band I, Verlag C.H. Beck, München 2006, str. 899

⁵² Bachner-Forreger, H.: Strafgesetzbuch, 21. durchgesehene und ergänzte Auflage, Manzsche Verlag- und universitätsbuchhandlung, Wien 2008, str. 20

⁵³ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné – Obecná část, Zvláštní část, 3. přepracované a aktualizované vydání, Linde Praha, Praha 2008, str. 187

jednání je pro společnost nebezpečné anebo nemůže své jednání ovládat. Podmínkou nepřičetnosti je tedy abnormální duševní stav v době činu. Kromě duševní poruchy jsou dalšími důvody vylučujícími přičetnost také nedostatek schopnosti v důsledku duševní poruchy rozpoznat nebezpečnost činu pro společnost nebo ovládat své jednání.

Nedostatek rozpoznávací schopnosti spočívá v tom, že pachatel není schopen rozpoznat protiprávnost činu. V českém trestním právu je pojem protiprávnost nahrazen materiálním znakem, tozn. nebezpečností činu pro společnost. Podmínkou je, že nebezpečnost činu pro společnost je vyšší než nepatrná (§ 3 odst.2 tr. zák.), u mladistvých, respektive dalších kategorií trestných činů vyšší než malá (§ 6 odst.2 zákona o soudnictví ve věcech mládeže 218/2003 Sb. a § 294 trestního zákona)⁵⁴, to znamená, že pachatel nechápe dosah svého jednání.

O nedostatek rozpoznávací schopnosti ovšem půjde i tehdy, když pachatel vnímal skutkové okolnosti svého činu, avšak není s to pochopit jeho nebezpečnost pro společnost (protiprávnost). Může například trpět paranoidním bludem, že je povolán spasit svět.

Nedostatek schopnosti určovací pak absentuje schopnost ovládnout své vlastní jednání, a to konkrétní jednání, které posuzujeme.

Pachatel je tedy schopen rozpoznat nebezpečnost svého činu pro společnost, avšak není způsobilý své jednání

⁵⁴ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné – Obecná část, Zvláštní část, 3. přepracované a aktualizované vydání, Linde Praha, Praha 2008, str. 187

ovládat. Například impulzivní jednání, některé případy sexuální deviace a podobně.⁵⁵

Mezi psychickou abnormalitou, která je důvodem vyloučení trestní odpovědnosti a ztrátou alespoň jedné z obou schopností musí být příčinná souvislost. Taktéž ztráta jedné nebo obou schopností vyvolaná takovou abnormalitou musí nastat v době činu. Přičemž obě schopnosti, jak rozpoznávací tak ovládací, je třeba posuzovat se zřetelem k povaze trestného činu.

Může se stát, že ve vztahu k jednomu trestnému činu budou tyto schopnosti zachovány, ve vztahu k jinému trestnému činu však nikoliv. Pachatel může být schopen pochopit nebezpečnost pro společnost (protiprávnost) takového činu, jehož obsah je pro jeho jednoduchou povahu schopen pochopit, například krádež. Nedovede však už pochopit obsah činu složitějšího (zneužívání informací v obchodním styku).⁵⁶

Podle povahy trestného činu je třeba posuzovat také složku ovládací. Například pyroman dokáže dobře ovládnout své jednání v jiném směru než pokud jde o založení požáru.⁵⁷

Nepříčetnost může být dána pro určitý trestný čin nebo pro určitou skupinu trestných činů, přičemž u jiných trestných činů může být příčetnost zachována. V takových případech mluvíme o takzvané parciální nepřičetnosti. Například pachatel trpící bludem kverulantství, může být trestně odpovědný za trestné činy proti majetku, jeho

⁵⁵ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné – Obecná část, Zvláštní část, 3. přepracované a aktualizované vydání, Linde Praha, Praha 2008, str. 188

⁵⁶ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné – Obecná část, Zvláštní část, 3. přepracované a aktualizované vydání, Linde Praha, Praha 2008, str. 188

⁵⁷ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné – Obecná část, Zvláštní část, 3. přepracované a aktualizované vydání, Linde Praha, Praha 2008, str. 189

příčetnost je ale vyloučena v případě trestného činu pomluvy.⁵⁸

Platí pravidlo, že příčetnost sama se předpokládá u každého jedince, nepříčetnost se musí dokazovat. V zákoně je pak zakotveno, že duševní porucha musí být diagnostikována znalcem (§ 116 odst. 1 českého tr. řád., § 126 odst. 2 rakouského StPO. a § 81 německého StPO).

3.1.1. Příklad exkulpace v důsledku duševní poruchy

Příkladem výše zmíněných skutečností je případ sedmnáctileté adolescentky, u které se projevila schizoafektivní porucha (maniodepresivní stavy, při kterých pacientka slyší „hlasy“). U mladistvé se do šestnácti let věku neobjevila žádná zánětlivá či záchvatovitá onemocnění centrální nervové soustavy, prodělala pouze běžná dětská onemocnění. I ve škole byla posuzována jako klidná a podřídivá žákyně.

První kontakt s psychiatrií nastal akutně v šestnácti letech, kdy se výrazně změnilo její chování ve škole. Kde se chovala nepřiměřeně, narušovala výuku, vstupovala učitelům do výkladu a snažila se podat „fundovanější“ výklad. Ihned bylo zajištěno psychiatrické vyšetření a následovala dvouměsíční hospitalizace s diagnózou schizoafektivní poruchy. Pacientka pravidelně užívala antipsychotika a stabilizátory nálady a prováděna byla individuální psychoterapie.

V sedmnácti letech probíhá druhá hospitalizace, které předcházela situace, kdy mladistvá bez zjevného důvodu

⁵⁸ Forreger, E., Fabrizio, E.E.: Strafgesetzbuch, 9. Auflage, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, str. 66

napadla svého mladšího bratra nožem a způsobila mu několik řezných ran, z nichž jedna ho bezprostředně ohrozila na životě.

Na mladistvou bylo podáno trestní oznámení z trestného činu pokusu vraždy. Během pohovoru mladistvá uvedla, že tři dny před událostí se necítila dobře, měla v hlavě „hlasy“, že musí sprovodit ze světa bratra i oba rodiče a pak musí odejít a rozplynout se. Na mladistvou byly vypracovány znalecké posudky z oboru klinické psychologie a psychiatrie s diagnostickým závěrem paranoidní schizofrenie.

Jednání mladistvé bylo chorobně motivováno, tedy mladistvá nebyla schopna právě díky vážné psychické poruše rozpoznat společenskou nebezpečnost svého jednání ani své jednání v inkriminovaném činu ovládat. Její rozpoznávací a ovládací schopnosti byly vymizelé. Z toho důvodu byla exkulována. Byla jí nařízena ambulantní psychiatrická léčba, s nutností pravidelných psychiatrických kontrol a pravidelného užívání medikamentů.

3.2. Zmenšená přičetnost

Pojem zmenšené přičetnosti není v české ani rakouské právní úpravě definován. V německém StGB je definice pojmu „výrazně zmenšená přičetnost“ (die erhebliche verminderte Schuldfähigkeit) v § 21 StGB, který stanoví: „Je-li schopnost rozpoznat protiprávnost činu nebo podle tohoto rozpoznání jednat z některého důvodu uvedebého v § 20 při spáchání trestného činu značně snižena, může být trest zmírněn podle § 49 odst. 1 StGB.“⁵⁹

V české ani v rakouské právní úpravě není definice zmenšené přičetnosti stanovena. Změna se však v české právní úpravě chystá v navrhovaném trestním zákoníku, který definici zmenšené přičetnosti obsahuje v § 27: „Kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu měl podstatně sníženou schopnost rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, je zmenšeně přičetný.“ Tato definice vyplývá z obecných názorů, protože nauka i právní praxe v České republice považuje za zmenšenou přičetnost stav, ve kterém v důsledku duševní poruchy byla výrazně snížena schopnost pachatele rozpoznat, že spáchaný čin je nebezpečný pro společnost, nebo byla snížena pachatelova schopnost ovládat své jednání.⁶⁰

Rakouská právní nauka uvádí, že pokud pachatel spáchal čin pod vlivem abnormálního duševního stavu nebo byl slabšího intelektu (schwach an Verstand) zmenšuje se jeho vina (uplatňují se zvláštní polehčující důvody podle § 34 StGB) a postupuje se - ceteris paribus - k zmenšené přičetnosti a uplatnění § 41 StGB o mimořádném zmírnění trestu u

⁵⁹ www.dejure.org

⁶⁰ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné - Obecná část, Zvláštní část, 3. přepracované a aktualizované vydání, Linde Praha, Praha 2008, str. 189

převažujících polehčujících okolností.⁶¹ Je samozřejmé, že abnormální duševní stavy stejně jako stupeň snížení intelektu nemůže dosáhnout intenzity, která by vylučovala schopnost pachatele rozpoznat protiprávnost jednání nebo podle takového rozpoznání jednat. V takovém případě by se automaticky aplikoval § 11 StGB.

Oproti nepřičetnosti, u které je alespoň jedna ze schopností vyloučena, jsou u zmenšené přičetnosti obě schopnosti (rozpoznávací i ovládací) pouze výrazně a zásadně oslabeny.⁶²

Obdobně v německém právu právní nauka zdůrazňuje, že výrazně snížená přičetnost není žádná samostatná forma „poloviční nepřičetnosti“, nýbrž se jedná o stav přičetnosti. A to proto, že pachatel je (ještě) schopen rozpoznat protiprávnost činu a podle tohoto rozpoznání jednat.⁶³

Okolnost, že byl trestný čin spáchán ve stavu zmenšené přičetnosti tak nevylučuje trestní odpovědnost, nýbrž ji pouze zmenšuje a odůvodňuje zvláštní postup orgánů činných v trestním řízení vůči pachateli.⁶⁴

Z psychiatrického hlediska se ke stavu zmenšené přičetnosti řadí různé hraniční stavy schizoidní psychopatie, schizofrenie, oligofrenie aj. Stav zmenšené přičetnosti může být také vyvolán krátkodobou duševní poruchou, v jejímž důsledku byla zmenšena pachatelova schopnost rozpoznat

⁶¹ Fuchs H.: Österreichisches Strafrecht allgemeiner Teil I., 5. überarbeitete Auflage, Springer – Verlag Wien, 2002, str. 174

⁶² Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné – Obecná část, Zvláštní část, 3. přepracované a aktualizované vydání, Linde Praha, Praha 2008, str. 189

⁶³ Roxin, C.: Strafrecht Allgemeiner Teil, Band I, Verlag C.H. Beck, München 2006, str. 900

⁶⁴ Císařová, D., Vanduchová, M.: Nepřičetný pachatel, Příručky Ministerstva spravedlnosti (Svazek 55), Praha 1995, str. 10

nebezpečnost svého jednání pro společnost nebo ovládat své jednání.⁶⁵

Rakouská i německá právní úprava vychází z aplikace ustanovení o nepřičetnosti (§ 21 německého StGB na § 20 stejného zákona výslovně odkazuje) a stav zmenšené přičetnosti uplatňují u biologicko - psychologicky souvisejících nálezů s případy odůvodňujícími nepřičetnost v § 20 německého StGB a § 11 rakouského StGB. Například se v případě zmenšené přičetnosti bude jednat především o případy lehkých schizofrenických defektů, u lehkých forem slabomyslnosti, u poškození mozku s malými psychickými účinky, u určitých afektů, „rauštavů“ a neuróz.⁶⁶

Pro konkrétnější určení stupně zmenšené přičetnosti je nutné doplnění judikatury. Tak například závislost na omamných prostředcích může vést podle judikatury k uplatnění § 21 StGB jen výjimečně. Např., když dlouhodobé požívání omamných prostředků vedlo k nejtěžším osobnostním změnám nebo pachatel trpí těžkým projevem závislosti a prostřednictvím trestných činů si opatřuje omamné látky (BGH 2002,31). Také není vyloučeno, že již strach před abstinenčními příznaky pachatele závislého na heroinu jeho ovládací schopnosti značně snižuje (BGH 1997,225).⁶⁷ obdobně BGH StrV 2006,185.⁶⁸

Úvahy o respektování existence stavu zmenšené přičetnosti, která by měla za následek zmírnění trestu se objevily již v době vydání *Contitutia Criminalis Carolina* a stav zmenšené přičetnosti uznával například i Carpzow (1595-

⁶⁵ Císařová, D., Vanduchová, M.: *Nepřičetný pachatel*, Příručky Ministerstva spravedlnosti (Svazek 55), Praha 1995, str. 10

⁶⁶ Roxin, C.: *Strafrecht Allgemeiner Teil*, Band I, Verlag C.H. Beck, München 2006, str. 900

⁶⁷ Roxin, C.: *Strafrecht Allgemeiner Teil*, Band I, Verlag C.H. Beck, München 2006, str. 901

⁶⁸ Wessels, J., Beulke, W.: *Strafrecht Allgemeiner Teil*, 37. Auflage, C.F. Müller Verlag, Heidelberg 2007, str. 148

1666)⁶⁹, který takovýto stav připisoval melancholikům nebo osobám jednajícím v afektu.

Samotný pojem zmenšené přičetnosti se pak objevuje v Constitutio Criminalis Theresiana, která hovořila o stavech zmenšené přičetnosti, za které považovala hluchotu, hluchoněmost, melancholii, a to v tom směru, aby na ně bral soudce ohled a trest zmírnil.⁷⁰

V pozdějších právních úpravách z druhé poloviny devatenáctého století se pak zmenšená přičetnost považuje za polehčující okolnost. Například dánský trestní zákoník z té doby uvádí: „...menší trest než jakým hrozí zákon, jest použití proti osobám slabomyslným nebo těm, jimž nechybí všechno vědomí, ale o nichž se lze domnívat, že na podkladě všech okolností, které měly vliv na svobodu vůle, nebyly v době činu ve stavu plné přičetnosti, jak ji lze předpokládat u dospělých a duševně zralých lidí.“⁷¹

Osnova československého trestního zákona z roku 1921 předpokládala v případech označovaných jako zmenšená přičetnost snížení trestní sazby s tím, že podle okolností může být člověk odsouzený odkázán do ústavu pro choré vězně také za výkonem trestu.⁷²

Institut zmenšené přičetnosti se v trestním právu prosazoval pozvolna v důsledku snahy „zjemnit“ rozlišení postavení osob nepřičetných v trestním řízení a podle tohoto rozlišení k nim také přistupovat. Tento přirozený vývoj byl však doprovázen řadou rozporuplných názorů. Tak například J.

⁶⁹ Gschwend, L.: Zur Geschichte der Lehre von der Zurechnungsfähigkeit, Polygrafischer Verlag, Zürich 1996, str.130

⁷⁰ Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D.: Základy trestní odpovědnosti, Orac, Praha 2003, str. 238

⁷¹ Císařová, D., Vanduchová, M.: Nepřičetný pachatel, Příručky Ministerstva spravedlnosti (Svazek 55), Praha 1995, str. 16

⁷² Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D.: Základy trestní odpovědnosti, Orac, Praha 2003, str. 238

Prušák upírá pojmu zmenšené přičetnosti veškerou oprávněnost. Podle něj je přičetný člověk, který je duševně zralý a vyspělý. Takovým člověkem však zmenšeně přičetný člověk není. Člověk může být tedy buď jen přičetný, nebo nepřičetný.⁷³

J. Kallab je přesvědčen, že nevhodným výrazem, zmenšenou přičetností, se jeví kriminálně politický spor o to, jakému trestu podrobit přičetné osoby. V podstatě se podle něj jedná o posouzení otázky trestní odpovědnosti, kterou lépe vystihuje anglický termín „diminished responsibility“.⁷⁴

A konečně F. Štorch vyslovuje domněnku, že je možno uznávat tak zvanou zmenšenou přičetnost, když tvrdí současně, že člověk, u něhož momenty k přičetnosti náležející byly jen v nižším stupni, je přičetný, ale jeho subjektivní trestuhodnost je menší.⁷⁵

Důsledek zmenšené přičetnosti lze spatřovat ve zvláštním postupu vůči pachateli, který se projevuje zmírněním trestu. Zařazením hodnocení zmenšené přičetnosti do oddílu pojednávajícího o obecných zásadách pro ukládání trestů se zdůrazňuje, že se jedná o kritérium rozhodné pro úvahy soudu o sankcích za spáchaný trestný čin, a tedy nikoliv o okolnost vylučující trestní odpovědnost. A dokonce, oproti dřívějším právním úpravám, se nejedná ani o polehčující okolnost.⁷⁶

Je tomu tak proto, že polehčující okolnost snižuje nebezpečnost trestného činu pro společnost. Ovšem zmenšená přičetnost tuto nebezpečnost pro společnost snížit nemusí,

⁷³ Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D.: Základy trestní odpovědnosti, Orac, Praha 2003, str. 239

⁷⁴ Císařová, D., Vanduchová, M.: Nepřičetný pachatel, Příručky Ministerstva spravedlnosti (Svazek 55), Praha 1995, str. 19

⁷⁵ Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D.: Základy trestní odpovědnosti, Orac, Praha, 2003, str. 239

⁷⁶ Císařová, D., Vanduchová, M.: Nepřičetný pachatel, Příručky Ministerstva spravedlnosti (Svazek 55), Praha 1995, str. 10-11

například když se pachatel úmyslně uvede do stavu zmenšené přičetnosti.

Může se jednat např. o pachatele, patologického hráče, který vyhledává automaty, ačkoliv ví, že mu způsobí zmenšenou přičetnost.

Z toho vyplývá, že čin se v důsledku zmenšené přičetnosti nestává méně pro společnost nebezpečným, což je pro případy polehčující okolnosti typické.

V rozhodnutí 41/1967 Sb. rozh. je zdůvodněno proč zmenšená přičetnost nemusí snižovat společenskou nebezpečnost trestného činu pro společnost. Vychází z toho, že snižuje míru jeho zavinění, ale zvyšuje nebezpečnost jeho osoby pro společnost. Navíc některé příčiny vyvolávající zmenšenou přičetnost (např. afektivní stavy) rychle pominou, takže pachatel již není pro společnost nebezpečný a může mu být trest zkrácen nebo od něj upuštěno. Některé příčiny zmenšené přičetnosti ale mají dlouhodobý průběh a není zde jistota jejich léčby, respektive léčba je nemožná. Proto je pachatel pro společnost nebezpečný, a tresty se ukládají nesnížené v zájmu ochrany společnosti.⁷⁷

Lze říci, že se sice zmenšená přičetnost nemůže považovat za polehčující okolnost z výše uvedených důvodů, nicméně při ukládání trestu soud přihlédně k tomu, že pachatel spáchal trestný čin ve stavu zmenšené přičetnosti, jestliže si ji pachatel nepřivodil, a to ani z nedbalosti vlivem návykové látky (§ 32 odst. 1 tr. zák.). A proto v těchto případech jsou důsledky zmenšené přičetnosti obdobné jako u polehčující okolnosti, ačkoliv se o polehčující okolnost nejedná.

⁷⁷ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon, komentář – díl I., 6. vydání, C.H. Beck, Praha 2004, str. 199

Je třeba ale upozornit, že v případě § 33 tr. zák. platí, že duševní stav pachatele v době spáchání trestného činu bude polehčující okolností.

Soud totiž přihlédne podle § 33 písm.a) tr. zák. jako k polehčující okolnosti k tomu, že pachatel spáchal trestný čin v silném rozrušení. Ale silným rozrušením je třeba chápat duševní rozpoložení pachatele, které nepříznivě ovlivňuje intelektuální nebo volní složku jednání pachatele, v tom se sice podobá stavu zmenšené přičetnosti, nedosahuje však její intenzity. Dosáhne-li však duševní rozpoložení intenzity zmenšené přičetnosti, již se postupuje podle § 25 a § 32 tr. zák. a dále také podle § 25 odst. 2 zákona o soudnictví ve věcech mládeže.⁷⁸

Obdobně se postupuje i v rakouském StGB podle § 34 odst. 1 článek 1. o zvláštních polehčujících okolnostech: „Za polehčující okolnost je považováno to, že pachatel

čl. 1. spáchal čin po dovršení osmnáctého roku avšak před dovršením 21. roku života nebo když čin spáchal pod vlivem abnormálního duševního stavu nebo pokud byla jeho výchova velmi zanedbaná;... Pod pojmem abnormální duševní stav se rozumí ty osoby, které jsou sice přičetné, ale trpí těžkou odchylkou osobnosti.

Pouze německá právní úprava výslovně odkazuje v § 21 StGB na § 49 StGB zvláštní zákonné důvody zmírnění trestu (besondere gesetzliche Milderungsgründe). A neuvádí silné rozrušení, či abnormální duševní stavy jako okolnost polehčující. Ačkoliv i v německé trestněprávní úpravě je

⁷⁸ Císařová, D., Vanduchová, M.: Nepřičetný pachatel, Příručky Ministerstva spravedlnosti (Svazek 55), Praha 1995, str. 11

povinen soud přihlídnout při ukládání trestu k tomu, že trestný čin byl spáchán ve stavu zmenšené přičetnosti.

V rakouské právní úpravě se pak rovněž použije v případě zmenšené přičetnosti ustanovení § 41 StGB o mimořádném zmírnění trestu u převažujících polehčujících okolností (außerordentliche Strafmilderung bei Überwiegen der Milderungsgründe). Obdobně jako český tr. zák. v § 72 i rakouský StGB v § 21 odst. 2 uvádí možnost ochranného léčení prostřednictvím soudního nařízení o umístění pachatele do ústavu pro duševně nemocné. V § 21 odst. 1 (Unterbringung in einer Anstalt für geistig abnorme Rechtsbrecher) rakouského StGB se jedná o osoby nepřičetné. V případě odstavce 2 daného ustanovení se mají do psychiatrického ústavu posílat i osoby, které sice jsou přičetné, ale z důvodu těžké odchylky jejich osobnosti spáchali trestný čin, a je zde obava, že by se trestného činu mohly dopustit i v budoucnu.⁷⁹

§ 22 rakouského StGB pak umožňuje uložení ochranného léčení u osob závislých na omamné nebo návykové látce (Unterbringung in einer Anstalt für entwöhnungsbedürftige Rechtsbrecher), jestliže osoba závislá na omamné nebo návykové látce se dopustí pod jejím vlivem nebo v souvislosti s jejím zneužíváním trestného jednání.⁸⁰

Ustanovení § 22 rakouského StGB je obdobné jako § 72 odst. 2 písm. b) českého tr. zák. Jde o uložení ochranného léčení pachateli, který se oddává zneužívání návykové látky, pokud spáchal trestný čin pod vlivem návykové látky nebo v souvislosti s jejím zneužíváním. Je nutné podotknout, že

⁷⁹ Bachner – Foregger, H.: Strafgesetzbuch, 21. durchgesehene und ergänzte Auflage, Manzsche Verlag- und Universitätsbuchhandlung, Wien 2008, str. 32

⁸⁰ Bachner – Foregger, H.: Strafgesetzbuch, 21. durchgesehene und ergänzte Auflage, Manzsche Verlag- und Universitätsbuchhandlung, Wien 2008, str. 32

zneužívání návykové látky ovšem musí být trvalého rázu, nestačí ojedinělé požití. Musí jít o takové požívání, které má již povahu chorobného návyku (č. 50/1983 Sb. Rozh. tr.).⁸¹

Ochranného léčení podle § 21 odst. 1 a 2 a § 22 rakouského StGB lze podmíněně prominout za předpokladu, že jsou splněny požadavky uvedené v § 45 stejného zákona o podmíněném prominutí ochranných opatření (Bedingte Nachsicht von vorbeugenden Maßnahmen).

Pro srovnání s českou trestněprávní úpravou je třeba zdůraznit, že ochranné léčení (podle § 22 rak. StGB) u pachatelů, kteří se oddávají zneužívání návykových nebo omamných látek, je podle rakouské právní úpravy možno uložit jen vedle trestu (§ 45 odst. 2 rakouského StGB). V takovém případě neexistuje možnost uložení ochranného léčení samostatně jako je tomu v § 72 odst. 3 českého trestního zákona nebo § 25 trestního zákona. Obdobně podle rakouského StGB nelze samostatně uložit ochranné léčení podle § 21 odst. 2, které umožňuje umístit do ústavu i osoby, jejichž duševní stav je pro určitou duševní odchylku abnormální, ale jejich příčetnost není vyloučena (§ 45 odst. 1 rak. StGB).

Také v § 63 (Unterbringung in einem psychiatrischen Krankenhaus) německého StGB nařizuje soud umístění v psychiatrické léčebně, jestliže někdo spáchal protiprávní čin ve stavu nepřičetnosti nebo zmenšené příčetnosti, pokud z celkového hodnocení pachatele a jeho činu vyplývá, že od něj lze vzhledem k jeho stavu očekávat značně protiprávní činy, a proto je pro společnost nebezpečný.⁸²

⁸¹ Jelinek, J. a kol.: Trestní právo hmotné – Obecná část, Zvláštní část, 3. přepracované a aktualizované vydání, Linde Praha, Praha 2008, str. 409

⁸² www.dejure.org

V § 64 německého StGB jsou ustanoveny podmínky pro umístění v léčebně v rámci ochranného léčení (Unterbringung in einer Entziehungsanstalt). Jedná se o osoby, které mají náchylnost v nadměrné míře zneužívat alkoholické nápoje nebo omamné látky a jsou odsouzeny pro protiprávní čin, který spáchají pod vlivem těchto látek nebo v souvislosti s jejím zneužíváním. U takových osob nařídí soud ochranné léčení, jestliže existuje nebezpečí, že osoba spáchá následkem své náchylnosti značně protiprávní čin...⁸³

V rakouské a německé trestněprávní úpravě je v ustanoveních o ochranném léčení resp. o umístění do léčebných zařízení výslovně stanoveno, že se týká i osob se zmenšenou příčetností. V české trestněprávní úpravě tento předpoklad lze dovodit na základě § 25 trestního zákona, který se vztahuje na pachatele, který spáchal trestný čin ve stavu zmenšené příčetnosti, a soud dospěje k závěru, že lze upustit od potrestání, neboť ochranné léčení zajistí nápravu pachatele a ochranu společnosti lépe než trest. Navíc ustanovení § 72 odst. 2 písm. a) trestního zákona je vykládáno tak, že pod pojmem „stav vyvolaný duševní poruchou“ je třeba rozumět jak stavy zmenšené příčetnosti tak stavy, které intenzity zmenšené příčetnosti nedosahují, a proto je u nich příčetnost plně zachována.⁸⁴

Tímto výkladem i za pomoci § 25 lze dovodit, že lze do léčebného ústavu umístit i pachatele, který spáchal trestný čin ve stavu zmenšené příčetnosti. Nicméně je nutné podotknout, že jak německá tak rakouská úprava je v tomto ohledu přehlednější. Z toho důvodu by bylo vhodné, aby

⁸³ www.dejure.org

⁸⁴ Jelinek, J. a kol.: Trestní právo hmotné – Obecná část, Zvláštní část, 3. přepracované a aktualizované vydání, Linde Praha, Praha 2008, str. 409

ustanovení § 72 odst. 2 písm. a) trestního zákona znělo de lege ferenda: „pachatel spáchal trestný čin ve stavu vyvolaném duševní poruchou nebo ve stavu zmenšené přičetnosti a jeho pobyt na svobodě je nebezpečný, ...“.

Německá ani rakouská trestněprávní úprava nezná rozlišení na obligatorní a fakultativní důsledky za spáchání činu ve stavu zmenšené přičetnosti, jak je tomu v české trestně právní úpravě. Roxin konstatuje, že § 21 poskytuje jen možné zmírnění trestu (Kann-Milderung). V německé trestně právní úpravě má tedy zmírnění trestu z důvodu zmenšené přičetnosti jen fakultativní charakter. Ovšem současně je poukazováno na to, že na odmítnutí zmírnění trestu podle § 49 německého trestního zákoníku nemůže být nahlíženo jako na zcela protiústavní, ale má se omezit jen na úzký okruh případů. Ostatně úvaha, zda v daném případě zmírnit či nez mírnit trestní rámec musí být tak jako tak obligatorně posouzena.⁸⁵

V německé ani rakouské trestněprávní úpravě sice přímo v zákoně neexistují obligatorní důsledky zmírnění trestu, ovšem povinnost přihlídnout ke stavu zmenšené přičetnosti je dána v rámci úvahy o uložení trestu. Tato povinnost jen není stanovena výslovně jako je tomu v českém trestním zákoně v § 32 odst. 1. Toto ustanovení je obligatorním důsledkem spáchání činu ve stavu zmenšené přičetnosti.

Fakultativními důsledky zmenšené přičetnosti jsou v českém trestním právu:

- a) Fakultativní uložení ochranného léčení, § 72 odst. 2 písm. a) tr. zák.

⁸⁵ Roxin, C.: Strafrecht Allgemeiner Teil, Band I, Verlag C.H. Beck, München 2006, str. 904

- b) Snížení trestu odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby za současného uložení ochranného léčení § 32 odst. 2 tr. zák.
- c) Upuštění od potrestání za současně uloženého ochranného léčení § 25 tr. zák..
- d) Upuštění od uložení trestního opatření za současně uloženého ochranného léčení § 12 písm. a) zák. mládeže.⁸⁶

V podstatě dnes existují v německé trestněprávní úpravě dva názory vyplývající z judikatury a částečně z právní nauky, které se uznávají jako důvody odepření snížení trestního rámce. V prvním případě se jedná o vyvážení mezi značně sníženou schopností ovládací a jinou okolností, která zvyšuje vinu pachatele. Druhým případem je omezení trestní odpovědnosti vlastní vinou, tyto případy často vznikají u tzv. raušdeliktů. Druhý případ je tak vlastně pouze variantou prvního, protože jde o speciální případ okolností zvyšujících vinu pachatele.⁸⁷

Konečný výsledek úvah o okolnostech mluvících pro a proti pachateli (podle § 46 odst.2 německého StGB) nemusí nutně vést k aplikaci zmírňujícího trestního rámce. Takové posuzování je však poměrně složité. Protože nejprve se musí přezkoumat, zda ony přitěžující okolnosti právě v daných skutečnostech samy nedokazují existenci zmenšené přičetnosti. Například rozhodnutí BGHSt 7,28, kdy muž, jehož ovládací schopnost byla v důsledku slabomyslnosti snížena, zavraždil svou devatenáctiměsíční dceru. BGH odsouhlasil uložení doživotního trestu odnětí svobody na základě přitěžujících okolností, které spočívaly v tom, že obžalovaný zavraždil

⁸⁶ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné – Obecná část, Zvláštní část, 3. přepracované a aktualizované vydání, Linde Praha, Praha 2008, str 190

⁸⁷ Roxin, C.: Strafrecht Allgemeiner Teil, Band I, Verlag C.H. Beck, München 2006, str. 905

vlastní dítě, zavraždil jej zvláště krutě, přihlížel jeho umírání, atd. V daném případě je jako značně přitěžující okolnost vytýkána pachateli zvláštní necitelnost, která ale byla podmíněná pachatelovou slabomyslností. Proto se i přes existenci domnělých přitěžujících okolností přistupuje ve velké části případů ke zmírněným trestům. U absolutně určitých trestů se proto požaduje, aby se v případě zmenšené přičetnosti, (která odůvodňuje zmírnění trestní sazby) ukládané tresty pohybovaly na horní hranici snížené trestní sazby.⁸⁸

Protože německá i rakouská právní úprava vycházejí v úvahách o zmírnění trestu z důvodů zmenšené přičetnosti z toho, zda převažují okolnosti mluvící ve prospěch či neprospěch pachatele, je logické, v případě, kdy se pachatel uvedl do stavu zmenšené přičetnosti požitím alkoholu, že se od zmírnění trestu z důvodu zmenšené přičetnosti upustí.

V dřívější německé judikatuře se požadovalo odhlédnutí od zmírnění trestu v případě, že pachatel již dříve v minulosti spáchal pod vlivem alkoholu jiný srovnatelný trestný čin. Podle nejnovější judikatury, na předchozí trestnosti nezáleží. Samotné přivození si stavu opilosti již ospravedlňuje neprovádět žádné posuny trestní sazby podle §§ 21 a 49 odst. 1 německého StGB. Omezující je v této věci požadavek, že by měl být předvídatelný také konkrétně spáchaný protiprávní čin (např. patologická agresivita po požití alkoholu). Podstatné mají být u předvídatelnosti jak okolnosti vztahující se k osobě pachatele (obzvláště dřívější trestné činy spáchané pod vlivem alkoholu nebo omamných látek) tak okolnosti závislé na situaci (např. pití ve

⁸⁸ Roxin, C.: Strafrecht Allgemeiner Teil, Band I, Verlag C.H. Beck, München 2006, str. 907

skupině, která pak jednodušším způsobem spáchá trestný čin). Ovšem vzhledem k všeobecně známé nebezpečnosti konzumace alkoholu se nesmí stavět žádné vyšší požadavky na předvídatelnost spáchání trestného činu.⁸⁹

Také v § 21 stejně jako v § 20 německého StGB není přesně zákonem stanovena hranice alkoholu v krvi, od které lze uvažovat o zmenšené přičetnosti. Obecně se jako hraniční považuje koncentrace 2 promile alkoholu v krvi, ovšem i zde záleží především na jednotlivém případě.⁹⁰

V rakouské trestněprávní úpravě může zmenšená přičetnost vytvářet podmínky pro polehčující okolnost podle § 34 odst. 1 čl. 1. nebo pro § 35 StGB. Jestliže důvodem zmenšené přičetnosti je tzv. opojení nebo-li „rauštav“, pak je třeba zvážit, zda si takový stav pachatel nepřivodil. Jestliže tomu tak je, pak stav opojení, přesněji zmenšená přičetnost obvykle nebude v tomto případě okolností vedoucí ke zmírnění trestní sazby podle § 41 odst. 1 čl. 1 StGB.⁹¹

Zmírnění trestní sazby v případě § 35 StGB nastává jen jestliže jsou zde okolnosti, které by takový stav rozumně vysvětlovaly (obecně srozumitelný motiv k napití ve výjimečné situaci). Obvykle proto stav opojení (Berauschung) není důvodem pro zmírnění trestní sazby.⁹²

K ustanovení § 35 rakouského StGB je třeba podotknout, že v případě, že by stav opojení odpovídal stavu hluboké poruchy vědomí ve smyslu § 11 stejného zákona, jednalo by se

⁸⁹ Wessels, J., Beulke, W.: Strafrecht Allgemeiner Teil, 37 Auflage, C.F. Müller Verlag, Heidelberg 2007, str. 148

⁹⁰ Wessels, J., Beulke, W.: Strafrecht Allgemeiner Teil, 37. Auflage, C.F. Müller Verlag, Heidelberg 2007, str. 148

⁹¹ Bachner - Foregger, H.: Strafgesetzbuch, 21. durchgesehene und ergänzte Auflage, Manzsche Verlag- und Universitätsbuchhandlung, Wien 2008, str. 49

⁹² Fuchs, H.: Österreichisches Strafrecht allgemeiner Teil I., 5. überarbeitete Auflage, Springer - Verlag Wien, 2002, str. 178

již o stav nepřičetnosti, kterého se v takovém případě netýká § 35 StGB, ale postupuje se podle § 287 rakouského StGB.

Ačkoliv česká trestněprávní úprava neobsahuje žádné zákonné ustanovení o zmenšené přičetnosti vlivem návykové látky, které by bylo obdobné k § 35 rakouského StGB, obsahuje český trestní zákoník ustanovení o zmenšené přičetnosti v §§ 25 a 32 odst. 1. V těchto §§ je tak částečně zakotven případ „opojení“, jako je tomu v § 35 rakouského trestního zákoníku. Podle § 25 je podmínkou pro upuštění od potrestání, že pachatel si nepřivodil stav zmenšené přičetnosti ani z nedbalosti vlivem návykové látky. A Podle § 32 odst. 1 tr. zák. platí, že jestliže si pachatel stav zmenšené přičetnosti nepřivodil, a to ani z nedbalosti, vlivem návykové látky, soud k této okolnosti přihlédne při stanovení druhu a výměry trestu. Obě úpravy se pak shodují v tom, že se nepřihlíží ke stavu zmenšené přičetnosti pachatele, jestliže si takový stav přivodil vlivem omamné látky (v českém trestním zákoně poněkud nepřesně vlivem návykové látky).

Lze tedy shrnout, že problematika zmenšené přičetnosti, kterou si pachatel přivodil vlivem návykové látky je v rakouském StGB upravena přímo v § 35. V české trestněprávní úpravě je daná problematika řešena v rámci společných ustanoveních o trestech a obecných zásadách pro ukládání trestů. A konečně v německém trestním právu je tato problematika řešena pouze judikaturou.

Vzhledem k pramenům, které zmenšenou přičetnost upravují je zřetelná pružnost řešení dané problematiky a zřejmá snaha o co nejefektivnější řešení s ohledem na osobnost pachatele i okolnosti případu.

Zmenšená příčetnost je přirozeným vyústěním řešení otázky nepřičetnosti, která se vyvíjí v souladu s vývojem lékařské vědy. A umožňuje nám dosáhnout spravedlivějšího potrestání, než k jakému bychom dospěli za existence „hrubého“ rozlišování pouze mezi příčetností a nepřičetností. Lze usuzovat, že institut zmenšené příčetnosti vytváří prostor pro větší změny v oblasti aplikace zvláštních postupů k zamezení trestné činnosti a recidivy a lépe umožní předcházení trestné činnosti.

3.3. Relativní trestní odpovědnost mladistvých

První zákonná úprava o trestní odpovědnosti mladistvých se objevuje v 19. stol. v Německu. Stanoví věkovou hranici pro dosažení trestní odpovědnosti na 12 let, přičemž ale zohledňuje případy, kdy osoby ve věku mezi 12 - 18 rokem nemají potřebnou dostatečnou schopnost rozpoznat trestnost svého jednání. Následující zákon o soudech pro mladistvé (dále JGG) z roku 1923 posunul věkovou hranici trestní odpovědnosti na 14 let.⁹³

V Rakousku vzniklo trestní právo mladistvých zákonem o soudech pro mladistvé (Jugendgerichtsgesetz dále JGG) v roce 1929, který obdobně jako v Německu doznal mnohých změn.⁹⁴

Také v České republice byla zavedena po vzoru mnohých zahraničních úprav tzv. relativní trestní odpovědnost mladistvých zákonem č. 40/1931 Sb. o trestním soudnictví nad mládeží, na který navazuje zákon O soudnictví ve věcech mládeže, zák. č. 218/2003 (dále jen zák. mládeže).

Na rozdíl od tzv. absolutní trestní odpovědnosti, která je charakterizována pevnou dolní věkovou hranicí určující její počátek, při tzv. relativní trestní odpovědnosti je způsobilost být pachatelem vázána na okolnost, že mladistvý je schopen mentálně i psychicky chápat smysl a význam svého počínání. Trestní odpovědnost mladistvého je tedy podmíněna nejen jeho přičetností a dosažením předepsaného věku, ale i rozumovou a mravní vyspělostí mladistvého.⁹⁵

⁹³ Hefendehl, R., Hofmann, O.: Müncher Kommentar zum Strafgesetzbuch, Band IV §§ 263-358 StGB, §§ 1-8, 105, 106 JGG, Verlag C.H. Beck, München 2006, str. 2229

⁹⁴ www.dvjj.de/ZJJ

⁹⁵ Jelinek, J. a kol.: Trestní právo hmotné – Obecná část, Zvláštní část, 3. přepracované a aktualizované vydání, Linde Praha, Praha 2008, str. 197

Tento staronový typ relativní trestní odpovědnosti vymezuje zák. mládeže v § 5 odst.1. „Mladistvý, který v době spáchání trestného činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho nebezpečnost pro společnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.“

Relativní trestní odpovědnost mladistvých je v Rakousku ustanovena § 4 odst.2 čl. 1 a 2 rakouského JGG., který stanoví, že mladistvý, který se dopustil trestného jednání, není trestně odpovědný, jestliže

1. není z určitých důvodů ještě dostatečně zralý rozpoznat protiprávnost činu nebo podle tohoto rozpoznání jednat.
2. spáchal přečin před dovršením 16 roku věku, z jeho strany nešlo o těžké zavinění a nenabízí se žádný ze zvláštních důvodů uplatnění trestního práva mladistvých, aby mladistvému zabránilo v trestném jednání.

Obecně se „určitými důvody“ v odst. 2 čl. 1 rozumí opožděná vývojová zralost (verzögerte Reife). Blíže pak formulace „z určitých důvodů“ znamená, že úprava nemá jen výlučný charakter, že ale pro akceptaci nedostatečné zralosti mladistvého musí být dány v konkrétních případech určité konkrétní podklady.⁹⁶

V případě § 4 odst. 2 čl. 2 JGG se jedná o materiální důvod, který vylučuje trestní odpovědnost u mladistvých ve věku 14-15 let. Pokud jsou dány zákonné předpoklady pro beztrestnost, jsou rovněž zohledňovány bez zvláštní výtky i odvolacím soudem (§ 290 odst. 1 StPO)⁹⁷

⁹⁶ Bachner-Foregger, H.: Jugendgerichtsgesetz, Manzsche Verlags - und Universitätsbuchhandlung, Wien 2008, str. 17

⁹⁷ www.dvjj.de/ZJJ

Přečinem se v rakouském trestním právu rozumí trestný čin, za jehož spáchání hrozí podle StGB trest odnětí svobody nepřevyšující 3 roky (§ 17 StGB). Zvláštními důvody aplikace trestního práva mladistvých jsou myšleny speciální preventivní důvody, které vytvářejí podmínky především pro aplikaci ustanovení odhlédnutí od následku, odklony, výrok o vině bez trestu, výrok o vině s podmíněným trestem. (§§ 6, 7, 12 a 13 JGG)

Pod pojmem těžké zavinění jsou zahrnuty především brutální činy se značnými zraněními nebo jednání, u nichž došlo k ohrožení života. Naopak za těžké provinění není považována „drobná kriminalita“ (některá porušení dopravních předpisů, páchání krádeží v obchodě, apod.) (JBl 1992, 197).⁹⁸

Ustanovení § 4 odst.2 čl.2 JGG tak představuje v konečném výsledku analogicky § 70 odst. 1 zák. mládeže, v němž jsou uvedeny podmínky pro odstoupení od trestního stíhání. Tyto podmínky jsou dány, jestliže se mladistvý dopustil provinění, na které trestní zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje tři léta, chybí-li veřejný zájem na dalším stíhání mladistvého. S přihlédnutím ke stupni společenské nebezpečnosti a osobě mladistvého lze od trestního stíhání odstoupit, jestliže trestní stíhání není účelné a potrestání není nutné k odvracení mladistvého od páchání dalších provinění.

Jak rakouská tak česká právní úprava relativní trestní odpovědnosti je definována negativně. Naopak německé ustanovení § 3 JGG definuje relativní trestní odpovědnost pozitivně. „Mladistvý je trestněprávně odpovědný, pokud je

⁹⁸ Maleczky, O.: Österreichisches Jugendstrafrecht, 4. Auflage, Manzsche Verlag und Universitätsbuchhandlung, Wien 2008, str.11-12

v době činu dostatečně mravně a duševně zralý rozpoznat protiprávnost činu a podle tohoto rozpoznání jednat. K výchově mladistvého může soudce jako soudce rodinného práva nebo opatrovnický soudce naříditi tatáž opatření."

Ze všech tří ustanovení, tedy § 5 zák. mládeže, § 4 odst. 2 čl. 1 rakouského JGG a § 3 německého JGG je patrná podobnost s ustanovením o nepříčetnosti v tr. zák. a německém i rakouském StGB. Ovšem v ustanoveních o relativní trestní odpovědnosti mladistvých se váže schopnost ovládací a rozpoznávací na rozumovou a mravní vyspělost, nikoliv na duševní poruchu, jako je tomu v případě ustanovení § 12 tr. zák.

To však neznamená, že by ustanovení o relativní trestní odpovědnosti vylučovalo ustanovení o nepříčetnosti podle tr. zák. Němečtí teoretikové poukazují na to, že obě ustanovení stojí rovnocenně vedle sebe. Porucha nemusí být nutně dlouhého trvání, pro uplatnění ustanovení o nepříčetnosti nebo o relativní trestní odpovědnosti je rozhodující, zda je vada rozpoznávací a ovládací schopnosti podmíněna vývojem, či je patologická. Pokud je vada podmíněna vývojově, uplatňuje se § 3 JGG. V případě že je nedostatek schopnosti rozpoznávací a ovládací podmíněn duševní poruchou, aplikuje se § 20 o nepříčetnosti.⁹⁹

V případě, že je pochybné, zda je příčina nedostatku rozpoznávací a ovládací schopnosti podmíněna zralostí mladistvého, a proto je dočasná, nebo tomu tak není, postupuje se podle zásady *in dubio pro reo* (§ 3 německého JGG). Tedy podle toho, které ustanovení předvídá mírnější následek.¹⁰⁰

⁹⁹ www.dvjj.de/ZJJ

¹⁰⁰ Roxin, C.: *Strafrecht Allgemeiner Teil, Band I*, Verlag C.H. Beck, München 2006, str. 909

Vzhledem k tomu, že se jedná o dva odlišné a zcela svébytné důvody vyloučení trestní odpovědnosti, neuplatňuje se § 2 německého JGG, který konstatuje, že obecných ustanovení se použije tehdy, nestanoví-li JGG něco jiného.¹⁰¹

Obdobně je řešen vztah § 4 odst. 2 čl. 1 o relativní trestní odpovědnosti mladistvých a § 11 StGB v Rakousku. Např. rozhodnutí OGH 25.3. 1980/9, který konstatuje, že otázka, zda se v případě „nepříčetnosti“ mladistvého použije ustanovení § 11 StGB nebo § 4 odst. 2 čl. 1, nezáleží na tom, jestli se stav může zlepšit, ale pouze na tom, v čem spočívá příčina neschopnosti sebeurčení.¹⁰²

Také v české trestní úpravě platí, že ustanovení § 5 odst. 1 zákona mládeže nevylučuje ustanovení § 12 tr. zák., ale uplatňuje se vedle něj. Pokud by neschopnost rozpoznat nebezpečnost činu pro společnost nebo ovládat své jednání byla způsobena duševní poruchou (např. mentální retardací), pachatel bude nepříčetný podle § 12 tr. zák. a ustanovení § 5 odst. 1 zák. mládeže se nepoužije.¹⁰³

Rozumová a mravní vyspělost má dvě složky, které se vzájemně ovlivňují. První složka, rozumový vývoj, představuje postupné individuální nabývání schopnosti pojmového myšlení. Druhá složka, mravní vývoj, pak znamená proces, v němž si osoba mladistvého v průběhu individuálního rozvoje osvojuje normy chování ve společnosti a přeměňuje je na osobní morální kvality.¹⁰⁴

¹⁰¹ Hefendehl, R., Hofmann, O.: Müncher Kommentar zum Strafgesetzbuch, Band IV §§ 263-358 StGB, §§ 1-8, 105, 106 JGG, Verlag C.H. Beck, München 2006, str. 2236

¹⁰² Bachner-Foregger, H.: Jugendgerichtsgesetz, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien 2008, str. 18

¹⁰³ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné – Obecná část, Zvláštní část, 3. přepracované a aktualizované vydání, Linde Praha, Praha 2008, str. 197

¹⁰⁴ Šámal, P., Válková, V., Sotolář, A., Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, 1. vydání, C.H. Beck, Praha 2004, str. 44

V německém právu je podmínkou trestní odpovědnosti mladistvého, že je mravně a duševně vývojově zralý (sittliche und geistige Entwicklung reif). Duševní vývoj můžeme přirovnat k rozumovému vývoji, neboť se vykládá jako kognitivní element. Mravní vývoj je interpretován jako etická nebo také sociální zralost.¹⁰⁵

Je zřejmé, že nabývání rozumové a mravní vyspělosti záleží na individuálním vývoji každého jedince. Ovšem pojem rozumové a mravní vyspělosti je třeba vykládat ve vztahu k obvyklému vývoji mladistvých ve věku patnácti až osmnácti let, přičemž případná nezralost mladistvého musí být podstatná a zásadní. To znamená, že mladistvý nedosahuje takového stupně vývoje jakého zpravidla dosahují jeho vrstevníci.¹⁰⁶

Značné vývojové opoždění mladistvého se pro vyloučení trestní odpovědnosti požaduje také v Rakousku. Rozumová a mravní zralost mladistvému chybí, pokud ve svém vývoji zůstal natolik pozadu, že sociálně etické cítění vůbec nemá nebo je zakrnělé.¹⁰⁷ K vyloučení trestní odpovědnosti podle § 4 odst. 2 čl. 1 JGG je třeba překážka ve vývoji neobvyklého stupně (viz. OGH 2.3. 1994, 13 Os 188/93).¹⁰⁸

Nedostatek rozumové a mravní vyspělosti je třeba zjišťovat znalecky, ovšem jen v případě, vzniknou-li o

¹⁰⁵ Eisenberg, U.: Jugendgerichtsgesetz, C.H. Beck, München 1995, str. 52-53

¹⁰⁶ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné – Obecná část, Zvláštní část, 3. přepracované a aktualizované vydání, Linde Praha, Praha 2008, str. 198

¹⁰⁷ Maleczky, O.: Österreichisches Jugendstrafrecht, 4. Auflage, Manzsche Verlag und Universitätsbuchhandlung, Wien 2008, str. 12

¹⁰⁸ Bachner-Foregger, H.: Jugendgerichtsgesetz, Manzsche Verlags – und Universitätsbuchhandlung, Wien 2008, str.18

nezralosti mladistvého pochybnosti, obdobně jako je tomu v případech pochybností o plné přičetnosti.¹⁰⁹

Obdobný názor zastávají i němečtí teoretikové. Složka rozpoznávací i ovládací se u mladistvých nachází teprve ve vývoji, přičemž zralost mladistvého bude přezkoumána teprve v případě pochybnosti o dostatečné rozumové a mravní vyspělosti mladistvého.¹¹⁰

K vyšetření úrovně rozumové a mravní vyspělosti je vhodné přizvat znalce-psychologa.¹¹¹ K vyšetření duševního stavu mladistvého je podle zák. mládeže třeba dvou znalců z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie se specializací na dětskou psychiatrii (§ 58 zák. mládeže).

Rakouská trestněprávní úprava stanoví, že není nutné vyšetření opožděné zralosti dětským psychiatrem, pokud si soud mohl, na základě celkových výsledků dokazování, obzvláště z existujícího protokolu o výsledku a jeho osobního dojmu v hlavním líčení, udělat spolehlivou představu o tom, jestli zde jsou určité důvody ve smyslu § 4 odst.2 čl. 1 (13 Os 129/87).¹¹²

Jak německý tak rakouský JGG neobsahuje výslovné ustanovení o znalci v případě vyšetření duševního stavu mladistvého, a tak se v obou případech postupuje podle StPO a judikatury.

Z uvedeného vyplývá, že požadavek rozumové a mravní vyspělosti stojí vedle požadavku přičetnosti a věku a tvoří

¹⁰⁹ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné – Obecná část, Zvláštní část, 3. přepracované a aktualizované vydání, Linde Praha, Praha 2008, str. 198

¹¹⁰ www.dvjj.de/ZJJ

¹¹¹ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné – Obecná část, Zvláštní část, 3. přepracované a aktualizované vydání, Linde Praha, Praha 2008, str. 198

¹¹² Maleczky, O.: Österreichisches Jugendstrafrecht, 4. Auflage, Manzsche Verlag und Universitätsbuchhandlung, Wien 2008, str. 12

novou samostatnou podmínku trestní odpovědnosti.¹¹³ V rámci rozumového a mravního vývoje rozlišujeme z hlediska trestní odpovědnosti tři časové úseky.

Prvním je období relativní trestní neodpovědnosti. To je podle nové právní úpravy do období čtrnácti let věku. V případě německé a rakouské trestněprávní úpravy je touto hranicí také 14. rok věku. V tomto období se předpokládá absolutní nezpůsobilost rozpoznávací a ovládací.¹¹⁴ Obdobně tento předpoklad stanoví německá i rakouská trestněprávní nauka.

Druhým úsekem je období, kdy pachatel již překročil čtrnáctý rok věku, ale dosud nedovršil osmnáctý rok věku. Zde se již jedná o případy, kdy se předpokládá, že mladistvý dosáhl rozumové a mravní vyspělosti, tedy je proto za své činy relativně trestně odpovědný. Z důvodu větší možnosti nápravy se však vůči mladistvému použije mírnějších sankcí.

A konečně třetím úsekem je období plné trestní odpovědnosti, které nastává překročením osmnácti let věku, kdy trestní neodpovědnost může být dána jen v důsledku duševní poruchy v době činu.¹¹⁵

V německém JGG se objevuje rozlišení tzv. „Heranwachsene“, což jsou osoby, které v době činu dovršily 18. rok věku, ale ještě nedovršily 21. rok věku (§ 1 odst. 2 JGG). Zvláštní úprava, která se týká těchto osob, se vztahuje pouze na právní následky. Je nutné podotknout, že v případě

¹¹³ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné – Obecná část, Zvláštní část, 3. přepracované a aktualizované vydání, Linde Praha, Praha 2008, str. 198

¹¹⁴ Šámal, P., Válková, V., Sotolář, A., Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, 1. vydání, C.H. Beck, Praha 2004, str. 42

¹¹⁵ Šámal, P., Válková, V., Sotolář, A., Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, 1. vydání, C.H. Beck, Praha 2004, str. 42

těžkých vývojových poruch u osob ve věku mezi 18-21 rokem se již postupuje podle §§ 20 nebo 21 StGB.¹¹⁶

Relativní trestní odpovědnost tak představuje přechod mezi obdobím úplné trestní neodpovědnosti a obdobím úplné trestní odpovědnosti.

Co se týká posuzování schopnosti ovládací a rozpoznávací, je třeba, aby byly posuzovány vzhledem k povaze určitého trestného činu i k dalším okolnostem ve vztahu k mladistvému.

Soud nezjišťuje trestní odpovědnost jako takovou, ale vždy ve vztahu k určitému činu. Mladistvý je schopen rozpoznat nebezpečnost trestného činu, jehož obsah je schopen pochopit, ale rozpoznávací schopnost může být oslabena v případě trestného činu složitějšího. Mladistvý tak nemusí v důsledku mravní a rozumové nevyspělosti pochopit nebezpečnost krádeže pro společnost v případě, že spolupachatel je pro něj uznávanou autoritou, ačkoliv je schopen rozpoznat nebezpečnost krádeže, pokud by se jí dopustil sám.¹¹⁷

Obdobně je třeba přihlédnout i k celé řadě dalších faktorů, které umožňují lépe pochopit jednání mladistvého. Např. genetická dispozice mladistvého, prostředí v němž mladistvý vyrůstal (sídliště, venkov), vliv rodiny, její dostatečná či nedostatečná péče věnovaná mladistvému, začlenění mladistvého do kolektivu osob stejné věkové kategorie (např. krádež na důkaz zdatnosti jedince) atd.¹¹⁸

¹¹⁶ Roxin, C.: Strafrecht Allgemeiner Teil, Band I, Verlag C.H. Beck, München 2006, str. 1000

¹¹⁷ Šámal, P., Válková, V., Sotolář, A., Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, 1. vydání, C.H. Beck, Praha 2004, str. 46

¹¹⁸ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné – Obecná část, Zvláštní část, 3. přepracované a aktualizované vydání, Linde Praha, Praha 2008, str. 198

3.4. Účinky vlivu návykových látek na pachatele

Problematika posuzování jednání pachatele pod vlivem návykových látek je sporná již od doby, co se objevila. Je třeba zmínit, že požívání návykových látek, zejména alkoholu, je v dnešní společnosti velmi rozšířené a nese sebou řadu negativních následků v podobě trestných činů spáchaných právě pod vlivem alkoholu nebo jiných návykových látek.

V českém trestním právu je tato problematika upravena v § 201 tr. z. ohrožení pod vlivem návykové látky a § 201a tr. z. opilství, přičemž § 89 odst.10 tr.z. uvádí, co je to návyková látka. Návykovou látkou se tak rozumí alkohol, omamné látky, psychotropní látky a ostatní látky způsobilé nepříznivě ovlivnit psychiku člověka nebo jeho ovládací nebo rozpoznávací schopnosti nebo sociální chování.

Z ustanovení § 89 odst.10 tak vyplývá, že z právního hlediska jsou tak do návykových látek zahrnuty i látky, které ve skutečnosti návykové nejsou. Postačí, že jsou způsobilé ovlivnit psychiku člověka nebo jeho ovládací nebo rozpoznávací schopnosti nebo sociální chování.¹¹⁹

Protože podle definice § 89 odst. 10 tr. zák. je společnou charakteristickou vlastností těchto látek schopnost ovlivnit psychiku člověka, mnohem lépe by danou skupinu látek vystihl pojem „omamné látky“, který je používán v německé a rakouské trestněprávní úpravě.

Problematičnost a nepřesnost termínu „návyková látka“ ještě prohlubuje skutečnost, že tento termín je v právním řádu vykládán v různém smyslu, například zák. 167/1998 Sb., o

¹¹⁹ Císařová, D., Vanduchová, M.: *Nepřičetný pachatel*, Příručky Ministerstva spravedlnosti (Svazek 55), Praha 1995, str. 40

návykových látkách, definuje pojem odlišně od trestního zákona. Rozhodující je, zda ta či ona látka splní nároky legální definice v § 89 odst. 10 tr. zák.¹²⁰

Vzhledem k různým druhům návykových látek nelze přesně určit, jak mohou na jedince působit. V případě alkoholické intoxikace se rozlišuje intoxikace lehká, středně silná a těžká.

Lehká opilost se projevuje zarudnutím v obličeji, hovorností, celkovou dobrou náladou, osoba má pocit uvolnění, ovšem též při tomto stavu již dochází k poruchám koordinace. Právě tento stav má největší vliv na dopravní nehodovost. Jedinec je přesvědčen, že vše zvládne, neboť účinky alkoholu na sobě pocituje pouze v „pozitivním“ smyslu a neuvědomuje si svou „zpomalenost“. Výše alkoholu v krvi při lehké intoxikaci je 1,5 promile.

Středně silná opilost nastává do výše 2,5 promile alkoholu v krvi. Jedná se o stav, kdy se stupňují příznaky lehké opilosti a postupně se mění v agresivitu. Uvádí se, že alkohol se podílí až na 70% vražd a násilné činnosti.

V případě těžké opilosti dochází ke kvantitativním poruchám vědomí, v alkoholovém kómatu může nastat i smrt. Za těžkou opilost se považují případy, u kterých je alkoholu v krvi nad 5 promile.

Ovšem při hodnocení stupně opilosti hrají důležitou roli i její klinické projevy, protože jedinci s dobrou tolerancí se ve stavu středně silné opilosti chovají poměrně adekvátně, zatímco jedinci, kteří nejsou na konzumaci alkoholu zvyklí, se mohou v lehké intoxikaci projevovat velmi nápadně.¹²¹

¹²⁰ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné – Obecná část, Zvláštní část, 3. přepracované a aktualizované vydání, Linde Praha, Praha 2008, str. 191

¹²¹ Pavlovský, P.: Soudní psychiatrie a psychologie, Grada, Praha 2001, str. 44

Z právního hlediska je velmi důležité diagnostikování patologické opilosti, při níž dochází k časté poruše vědomí ve smyslu mráкотného stavu, který je provázen bludy a halucinacemi a je vyvolán požitím alkoholu, který v kombinaci s duševní poruchou, eventuelně jiným onemocněním, tento stav způsobuje. Mohl-li u takové opilosti pachatel předvídat, že po požití alkoholického nápoje v důsledku předchozí poruchy duševní nebo poruchy nervové soustavy bude mít za následek nepřičetnost, pak bude za čin spáchaný v nepřičetnosti odpovídat, ať již podle ustanovení o trestném činu, který v nepřičetnosti spáchal, za tzv. actio libera in causa nebo podle ustanovení o trestném činu opilství. V opačném případě je správné použití ustanovení o nepřičetnosti zrovna tak, jako v případech násilného alkoholického nebo jiného opojení pachatele jinými osobami.¹²²

Můžeme tedy upřesnit, že patologická opilost je stav, který vzniká patologickým stavem osoby (osoba je traumatizovaná nebo se může jednat o neurotika nebo psychopata či chronického alkoholika). Případně může jít o náhodné stavy jako je únava při nedostatku spánku, po infekční chorobě a podobně a vypitím i malé dávky alkoholu.¹²³

V rámci patologické intoxikace je z hlediska trestní odpovědnosti významné, zda jde o nahodilou, jednorázovou patologickou opilost u jinak zdravého jedince. Kdy se tak do stavu patologické opilosti jedinec dostane vlivem součtu nahodilých okolností nebo půjde o dispozici relativně trvalou, podmíněnou chorobným stavem osoby (psychopat,

¹²² Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné – Obecná část, Zvláštní část, 3. přepracované a aktualizované vydání, Linde Praha, Praha 2008, str. 194

¹²³ Císařová, D., Vanduchová, M.: Nepřičetný pachatel, Příručky Ministerstva spravedlnosti (Svazek 55), Praha 1995, str. 35

alkoholik a podobně). V obou případech je důsledkem tohoto jednání nepřičetnost. V takovýchto případech je třeba posoudit, zda případ náleží pod ustanovení § 12 (nepřičetnost) nebo zda půjde o případ ve smyslu § 201a odst.1 či odst.2.¹²⁴

Častý je dotaz zadavatele znaleckého posudku, zda se pachatel trestného činu mohl zdržet požívání alkoholu. Na tento dotaz soudní znalci odpovídají záporně pouze v případě, šlo-li o pachatele s degradovanou osobností, ve smyslu pokročilých povahových změn nebo alkoholovou demenci. Problém tohoto určení je pak složitý u pachatele s rozvinutým syndromem závislosti, protože touha po požívání alkoholu není zdaleka tak nepřekonatelná jako po další dávce heroinu u osoby na ní závislé. V případě, že došlo k ovládnutí oddálení počátku požívání alkoholu, pak znalci posoudí tento stav přičetnosti jako snížený nebo nepřičetnost zcela vyloučí.¹²⁵

Při posuzování trestných činů spáchaných pod vlivem návykové (omamné) látky je třeba rozlišovat jednak stav pachatele v době před aplikací návykové látky (pachatel se může nacházet ve stavu přičetnosti, zmenšené přičetnosti nebo nepřičetnosti) a jednak jaký vliv měla aplikace návykové látky na přičetnost pachatele (zůstal přičetný, došlo ke zmenšené přičetnosti, nepřičetnosti). Může přitom dojít ke kombinaci různých případů, z nichž nejproblematictější jsou ty případy, kdy se přičetný pachatel ocitl ve stavu nepřičetnosti a v něm spáchal trestný čin.¹²⁶

¹²⁴ Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D.: Základy trestní odpovědnosti, Orac, Praha, 2003, str 251

¹²⁵ Pavlovský, P.: Soudní psychiatrie a psychologie, Grada, Praha 2001, str. 49

¹²⁶ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné – Obecná část, Zvláštní část, 3. přepracované a aktualizované vydání, Linde Praha, Praha 2008, str. 191

Mnohé z nich pak dávají podnět k otázce, zda by jednající přece jen nemohl být potrestán, když v době kdy byl ještě příčetný, stanovil úmyslně nebo nedbalostně příčinu trestného činu. Například pachatel se opije, aby překonal zábrany a ve stavu nepřičetnosti ublíží na zdraví jiné osobě, nebo zvažuje nedbalostně, že v opilosti proti ní použije násilí. Jak judikatura, tak právnícká literatura se shodují, že pachatel musí být potrestán v prvním případě z důvodu úmyslného v druhém případě z důvodu nedbalostního ublížení na zdraví. Pro tento druh trestného jednání se prosadilo označení *actio libera in causa*.

Česká, německá i rakouská trestněprávní úprava rozlišuje tři formy spáchání trestného činu pod vlivem návykové (omamné) látky - *actio libera in causa dolosa*, *actio libera in causa culposa* a trestný čin opilství § 201a tr. zák. V německém StGB odpovídá § 201a tr. zák. takzvaný *Vollrausch* § 323a StGB, v rakouské trestněprávní úpravě se jedná o tr.č. spáchání trestného jednání ve stavu úplného opojení (*Begehung einer mit Strafe bedrohten Handlung im Zustand voller Berauschung*) § 287 StGB.

V případě *actio libera in causa dolosa* se pachatel úmyslně uvede do stavu nepřičetnosti, aby v tomto stavu spáchal trestný čin. Napije se na kuráž, (*trinkt sich „Mut an“*). Pak je plně odpovědný za úmyslný trestný čin.

Odpovědnost se v případě *actio libera in causa* posuzuje podle doby, kdy se pachatel uváděl do stavu nepřičetnosti. Jedná se tak o dobu, ve které byl pachatel ještě schopen svobodně se rozhodnout, přičemž už ale pojal úmysl spáchat

trestný čin nebo se spácháním trestného činu po uvedení se do stavu nepřičetnosti mohl počítat.¹²⁷

U *actio libera in causa* je typické, že dochází k posunutí posouzení trestní odpovědnosti na dobu předtím, než se pachatel uvedl do stavu nepřičetnosti.¹²⁸

Formulace „*actio libera in causa*“ doslovně znamená „jednání svobodné ve své příčině“. Proto je třeba dobu posuzování pachatelova jednání přesunout na dobu, kdy byl schopen ještě svobodně jednat a mohl si sám (svobodně) stanovit příčiny svého jednání.

Pro *actio libera in causa dolosa* je potřebný tzv. zdvojený úmysl (*doppelter Vorsatz*). Úmyslná *actio libera in causa* je možná jen tehdy, když se pachatel úmyslně uvedl do stavu nepřičetnosti, přičemž již v té době měl úmysl spáchat určitý trestný čin, který pak ve stavu nepřičetnosti uskutečnil.¹²⁹ Úmysl pachatele se musí vztahovat jak na ještě vznikající stav nepřičetnosti, tak i na pozdější uskutečňování trestného činu.¹³⁰

Pachatel tak sám sebe použije jako vlastní nástroj ke spáchání činu. Otázkou však je, zda sebeopití (*sich-Betrinken*) je skutečně společensky neadekvátní nebezpečné jednání ve smyslu např. tr. č. ublížení na zdraví. Tento požadavek může být splněn jen poté, když pachatel může na základě zvláštních okolností počítat s tím, a také s tím počítá, že skutečně ve stavu zmenšené přičetnosti ublíží

¹²⁷ Höpfel, F., Ratz E.: *Wiener Kommentar zum Strafgesetzbuch*, Manzsche Verlags – und Universitätsbuchhandlung, Wien 2006, str. 61

¹²⁸ Kienapfel, D., Höpfel, F.: *Strafrecht Allgemeiner Teil*, 11. Auflage, Manzsche Verlag- und Universitätsbuchhandlung, Wien 2007, str. 91

¹²⁹ Wessels, J., Beulke, W.: *Strafrecht Allgemeiner Teil*, 37. Auflage, C.F. Müller Verlag, Heidelberg 2007, str.

151

¹³⁰ Steininger, E.: *Strafrecht allgemeiner Teil*, Springer Verlag, Wien 2008, str. 307

oběti na zdraví (Například z vlastní zkušenosti ví, že ve stavu opilosti se stává agresivní).¹³¹

Je tedy třeba, aby nepřičetný pachatel byl schopen uskutečnit skutkovou podstatu toho určitého trestného činu, který měl v úmyslu vykonat předtím, než se uvedl do stavu nepřičetnosti.

Podle německých teoretiků není ale správný názor, že případy *actio libera in causa dolosa* lze aplikovat jen na čistě výsledčné tr. činy s výjimkou těch, u nichž se požaduje určitý druh a způsob provedení, např. určitá agresivita u tr. č. (nebezpečné ublížení na zdraví § 224 německého StGB, těžké ublížení na zdraví § 84 rakouského StGB, nebo ublížení na zdraví § 221 odst. 2 tr. zák.). Smyslem omezení trestnosti totiž není požadovat úplnou kontrolu pachatele nad průběhem jednání, ale smyslem je omezení specifického jednání pachatele, které je pro oběť nebezpečné.¹³²

Problematika konstrukce *actio libera in causa dolosa* je sporná i v Rakousku, především proto, že není zákonem upravena. Přesto neexistuje žádné porušení zásady zákazu analogie, pokud se konstrukce *actio libera in causa dolosa* omezuje jen na výsledčné, zaviněné delikty a na deliktně typické společensky neadekvátní, nebezpečné jednání.¹³³

Problematické je také posouzení, zda případy *actio libera in causa dolosa* je možné řadit mezi vlastnoruční delikty, či nikoliv. Obě teorie mají své opodstatnění. Pokud bychom zůstali u obecné definice, totiž, že vlastnoruční delikt je

¹³¹ Fuchs, H.: Österreichisches Strafrecht allgemeiner Teil I., 5. überarbeitete Auflage, Springer Verlag, Wien 2002, str. 176

¹³² Roxin, C.: Strafrecht Allgemeiner Teil, Band I, Verlag C.H. Beck, München 2006, str. 1003

¹³³ Fuchs, H.: Österreichisches Strafrecht allgemeiner Teil I., 5. überarbeitete Auflage, Springer Verlag Wien, 2002, str. 176

takový, jehož pachatelem je pouze ten, kdo sám svým vlastním bezprostředním jednáním provede to, co vyžaduje stránka skutkové podstaty¹³⁴, byl by *actio libera in causa dolosa* určitě případ vlastnoručního deliktu, protože stejně jako u jiného spáchání trestného činu se jedná o jednání samotného pachatele. Ovšem je třeba si uvědomit, že pachatel sebe samotného použije jako nástroj, tudíž ryze teoreticky (ačkoliv čin spáchá pachatel sám) se o vlastnoruční delikt nejedná, neboť pachatel jej páchá prostřednictvím nástroje (i když je tímto nástrojem on sám), a proto jde o čin spáchaný zprostředkovaně. Tedy takový čin, který v žádném případě nelze řadit mezi vlastnoruční delikty.¹³⁵

Neshody mezi teorií i praxí tak jen dokazují, že případy *actio libera in causa dolosa* představují jednu z nejsložitějších otázek v případech posuzování trestní odpovědnosti, které kladou vysoké nároky jak na posuzování psychického stavu pachatele, tak i schopnost správně posoudit okolnosti případu.

Druhý případ - *actio libera in causa culposa* spočívá v tom, že pachatel spáchá v nepřičetnosti trestný čin a jeho nedbalost spočívá ve spáchání trestného činu jednáním, jímž se uvedl do stavu nepřičetnosti. Například řidič motorového vozidla se opije, ačkoliv ví, že bude řídit a svou neopatrnou jízdou způsobí smrtelný úraz. Pak lze v tom, že se uvedl do stavu nepřičetnosti, spatřovat jednání, jímž z nedbalosti

¹³⁴ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné – Obecná část, Zvláštní část, 3. přepracované a aktualizované vydání, Linde Praha, Praha 2008, str. 602

¹³⁵ Roxin, C.: Strafrecht Allgemeiner Teil, Band I, Verlag C.H. Beck, München 2006, str. 1003

způsobil usmrcení. Pachatel je plně trestně odpovědný za spáchání činu z nedbalosti.¹³⁶

Na rozdíl od předchozí úmyslné formy *actio libera in causa*, u které je požadován tzv. zdvojený úmysl, postačí, že se pachatel úmyslně nebo nedbalostně uvedl do stavu nepřičetnosti a neuvážil nebo nepočítal s tím, že ve stavu nepřičetnosti spáchá určitý trestný čin. V případě, že se tak stane, jedná se o případ *actio libera in causa culposa*.¹³⁷

Tyto definice se týkají pouze české a německé trestněprávní úpravy. V případě rakouského trestního práva má *actio libera in causa culposa* jen malý význam, protože její nejdůležitější případy, totiž jízda v opilosti, která má za následek ohrožení nebo zranění jiných osob, je zvláště upravena v §§ 81 odst.1 čl.2, 88 odst.3,4 a rovněž v § 89.¹³⁸ Přičemž ustanovení § 88 i § 89 se odvolávají na § 81 odst. 1 čl. 2. StGB, který zní: „Kdo nedbalostně přivodí smrt jiného, odst. 1, čl. 2, poté, co se před činem, i když také jen nedbalostně, uvedl do stavu přičetnosti nevylučující „rauštav“, prostřednictvím požití alkoholu nebo užitím jiného omamného prostředku, ačkoliv měl nebo mohl předpokládat, že jinému činností, kterou v tomto stavu vykoná, způsobí nebezpečí života nebo zdraví nebo ublíží jeho tělesné integritě..., bude potrestán trestem odnětí svobody do tří let.

Je třeba si povšimnout, že v rámci rakouské úpravy existuje odlišné vnímání nepřičetnosti, než jak je známo

¹³⁶ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné – Obecná část, Zvláštní část, 3. přepracované a aktualizované vydání, Linde Praha, Praha 2008, str. 192

¹³⁷ Wessels, J., Beulke, W.: Strafrecht Allgemeiner Teil, 37. Auflage, C.F. Müller Verlag, Heidelberg 2007, str. 152

¹³⁸ Kienapfel, D., Höpfel, F.: Strafrecht Allgemeiner Teil, 11. Auflage, Manzsche Verlag- und Universitätsbuchhandlung, Wien 2007, str. 91

v českém trestním právu. Jedná se o to, že rakouské právo uvádí v § 81 odst.1 čl.2 StGB tzv. Vollrausch - opojení, které ale nevylučuje příčetnost, a rakouská teorie jej řadí do stavu tzv. Minderrausch. Stejně tak stavy opojení v § 88 odst. 3 a 4 a v § 89 StGB budou brány jako případy kvalifikované okolnosti, kdy pachatel u požívání alkoholického nápoje mohl nebo měl předvídat, že je pro něj určitá činnost (např. jízda autem) životu a zdraví nebezpečná.¹³⁹

Smysl tohoto ustanovení spočívá v zabránění opilosti v dopravě, který je bezpochyby oprávněný. Nicméně zakotvení actio libera in causa do konkrétního ustanovení § 81 odst.1 čl. 2 rakouského StGB a doplňujících ustanovení § 88 odst. 3 StGB nedbalostní ublížení na zdraví a sběrného ustanovení § 89 StGB ohrožení tělesné integrity představuje pro rozhodování značné nevýhody. Právnícká veřejnost se v zásadě shoduje, že je v dopravě třeba uvedení specifických ohrožovacích deliktů, které spočívají-nezávisle na následku-již v pouhém řízení ve stavu „raušem“ podmíněné neschopnosti jízdy. Nevýhodou ustanovení § 81 odst.1 čl.2 je, že jeho příliš komplikované ustanovení přetěžuje praxi. Rovněž i pro méně závažné delikty (k ustanovení § 81 odst. 1 čl. 2 StGB) ve formě actio libera in causa v podobě § 88 odst. 3 a 4 a § 89 StGB platí, že se zdají být příliš složité a práce v podobě aplikace těchto ustanovení je zbytečně náročná. Konečně u § 81 odst. 1 čl. 2 neustále vznikají značné a nespravedlivé mezery týkající se ukládání trestu.¹⁴⁰

¹³⁹ Fuchs, H.: Österreichisches Strafrecht allgemeiner Teil I., 5. überarbeitete Auflage, Springer Verlag, Wien, 2002, str. 178

¹⁴⁰ Kienapfel, D., Schroll, H.V.: Strafrecht Besonder Teil, Band I Delikte gegen Personenwerte, Manzsche Verlags-und Universitätsbuchhandlung, Wien 2008, str. 59

Vzhledem k tomu, že uvedení jednotlivých konkrétních případů actio libera in causa culposa není pro praxi příliš efektivní, je zřejmě lepší ponechat tuto problematiku na přesnějším a podrobnějším zpracování judikatuře tak, jak je tomu v německém trestním právu. Případně postačí zcela obecné zmínění případů actio libera in causa, jak je tomu v české trestněprávní úpravě (§ 201a odst. 2 tr. zák).

K problematice trestných činů páchaných pod vlivem alkoholu či jiných návykových látek jsou zaujímány tři druhy stanovisek. Tyto tři způsoby řešení jsou ovšem subsidiární k výše uvedeným formám actio libera in causa dolosa a actio libera in causa culposa. Důvodem je, že případy actio libera in causa je třeba posuzovat přísněji než odpovědnost za jiné činy spáchané ve stavu nepřičetnosti.¹⁴¹

V prvním případě trestní zákon otázku ovlivnění návykovou látkou nebere vůbec v potaz a věc posuzuje podle obecné úpravy o nepřičetnosti. Negativem tohoto řešení je, že jedince nemotivuje ke zdržení se požívání návykových látek.

Druhá koncepce (u nás platná do roku 1991) neuznává zaviněnou opilost ani jako důvod vylučující přičetnost ani jako polehčující okolnost. Vzhledem k nepřiměřené přísnosti byla tato koncepce u nás zrušena novelou trestního zákona č. 557/1991 sb.¹⁴²

Třetím způsobem řešení je takzvaný Rauschdelikt. Kdy pachatel je odpovědný za to, že se uvedl do stavu nepřičetnosti vyvolané zaviněnou aplikací návykové látky. Je tak tedy odpovědný za to, že se uvedl do stavu nepřičetnosti,

¹⁴¹ Císařová, D., Vanduchová, M.: Nepřičetný pachatel, Příručky Ministerstva spravedlnosti (Svazek 55), Praha 1995, str 32

¹⁴² Císařová, D., Vanduchová, M.: Nepřičetný pachatel, Příručky Ministerstva spravedlnosti (Svazek 55), Praha 1995, str 30, 34

nikoliv za čin, který v této nepřičetnosti spáchal.¹⁴³ Tato úprava dovoluje lépe zachovat zásadu odpovědnosti za zavinění, právě tím, že se jedná o zvláštní trestný čin, nikoliv o odpovědnost za čin jinak trestný spáchaný ve stavu opilosti. Problém nastává v případě, kdy se zavinění nepožaduje, protože se tím vybočuje ze zásady odpovědnosti za zavinění. Vznikají tak obtíže při rozlišení trestných činů, které jsou trestné i tehdy, byly-li spáchány jak úmyslně tak z nedbalosti. Ve svých důsledcích jde však o situace pro pachatele výhodnější než v předchozích dvou koncepcích.

Z hlediska celkového vývoje trestního práva u nás platila od roku 1961 úprava převzatá z úpravy sovětské. V této úpravě § 12 obsahoval odst. 2, který stanovil, že ustanovení o nepřičetnosti se neužije, přivede-li se pachatel do stavu neodpovědnosti, byť i z nedbalosti, požitím alkoholického nápoje či omamného prostředku (ustanovení se nevztahovalo na případy *actio libera in causa*). Podmínkou této úpravy bylo, že stav nepřičetnosti byl uvedenými prostředky způsoben zaviněně (nikoliv však ve smyslu § 4-6, neboť uvedení se do stavu nepřičetnosti nebylo trestným činem). Ustanovení o zavinění bylo možno užít jen přiměřeně, neboť se jich zákon nepřímo dovolával. Úprava se tak nevztahovala na případy, kdy si jednající způsobil opilost nezaviněně. Například záměnou alkoholu za jiný nápoj a podobně. Tato úprava byla pochybná již v tom, že se dostávala do rozporu se zásadou trestní odpovědnosti, a evidentní je zde i nepřiměřená tvrdost zákona, která vůbec nebrala v úvahu pachatelovu nepřičetnost.

¹⁴³ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné – Obecná část, Zvláštní část, 3. přepracované a aktualizované vydání, Linde Praha, Praha 2008, str. 193

Ustanovení o nepříčetnosti bylo změněno novelou č. 557/1991 Sb. tak, že byl zrušen § 12 odst.2 a zařazen nový trestný čin v podobě § 201a nazvaný opilství.¹⁴⁴ Znění odst.2 § 201a byl však natolik problematický (odst.1 jakož i § 12 se neužije, přivede-li se pachatel do stavu nepříčetnosti v úmyslu spáchat trestný čin), že byl v roce 1993 upraven do nynější podoby.¹⁴⁵

¹⁴⁴ Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D.: Základy trestní odpovědnosti, Orac, Praha, 2003, str 248

¹⁴⁵ Císařová, D., Vanduchová, M.: Nepříčetný pachatel, Příručky Ministerstva spravedlnost (Svazek 55), Praha 1995, str 39

3.5. Trestný čin opilství

Stejně jako v České republice i zákonodárci v Německu a Rakousku uznávají a do trestního zákoníku řadí samostatný trestný čin, který nejlépe vystihuje německý pojem „Vollrausch“. V naší trestněprávní úpravě tomuto označení odpovídá trestný čin opilství.

Trestný čin opilství je specifickým trestným činem, především pokud jde o povahu tohoto trestného činu, pokud jde o uplatnění zásady odpovědnosti za zavinění, a v některých dalších směrech. Tato úprava představuje střední cestu mezi dvěma krajními případy. První z nich je vyloučení trestní odpovědnosti u pachatele nepřičetného, v důsledku zaviněného požití návykové látky za čin v tomto stavu spáchaný, i když si stav po aplikaci návykové látky, a tím i nepřičetnost, zavinil sám. Druhou variantu představuje plná trestní odpovědnost při nepřičetnosti zaviněné v důsledku požití návykové látky.¹⁴⁶

Ustanovení § 201a odst.1 tr. zák. říká, že kdo se požitím nebo aplikací návykové látky nebo jinak přivede do stavu nepřičetnosti, v němž se dopustí jednání, které má jinak znaky trestného činu, bude potrestán odnětím svobody na tři léta až osm let; dopustí-li se však jednání, které má jinak znaky trestného činu, na které zákon stanoví trest mírnější, bude potrestán oním trestem mírnějším.

Odlišnost skutkové podstaty trestného činu podle § 201a tr. zák. od jiných skutkových podstat ve zvláštní části trestního zákona spočívá v tom, že zavinění pachatele se zde nezkoumá ani ve vztahu k jednání, jehož se pachatel

¹⁴⁶ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné – Obecná část, Zvláštní část, 3. přepracované a aktualizované vydání, Linde Praha, Praha 2008, str. 600

v nepříčetnosti dopustil, ani ve vztahu k výsledku tohoto jednání, ale pouze ve vztahu k jednání, kterým se pachatel do tohoto stavu uvedl.¹⁴⁷

Právě uvedení se do stavu nepříčetnosti je jedno ze dvou jednání, které je potřeba k naplnění skutkové podstaty trestného činu opilství. Druhé jednání pak představuje jednání ve stavu nepříčetnosti, resp. spáchání tzv. kvazideliktu.

Obdobně se požaduje dvojí jednání u naplnění skutkové podstaty trestného činu § 287 rakouského StGB spáchání trestného jednání ve stavu plného opojení (Begehung einer mit Strafe bedrohene Handlung im Zustand voller Berauschung). Prvé jednání představuje to, že se pachatel omámí tak (sich so berauscht), že se stane nepříčetným. Druhé jednání pak představuje spáchání činu, který - odhlédneme-li od nepříčetnosti - splňuje všechny znaky trestného jednání (tzv. Rauschtat).¹⁴⁸ Podle rakouských trestněprávních teoretiků plné opojení vylučuje příčetnost, a pokud někdo plně opojený spáchá trestný čin (tedy kvazidelikt - Rauschtat), nemůže být z důvodu spáchání takového činu potrestán. Ale bude potrestán za to, že se zaviněně uvedl do stavu nepříčetnosti. Spáchání kvazideliktu je tak objektivní podmínkou trestnosti.¹⁴⁹

Trestnému činu opilství odpovídá v německé právní úpravě méně zavádějící název „Vollrausch“, který znamená plné opojení. (V Rakousku je tento pojem vyjádřen termínem stejného významu „volle Berauschung“.) Na rozdíl od naší právní úpravy

¹⁴⁷ Císařová, D., Vanduchová, M.: Nepříčetný pachatel, Příručky Ministerstva spravedlnosti (Svazek 55), Praha 1995, str. 41

¹⁴⁸ Höpfel, F., Ratz, E.: Wiener Kommentar zum Strafgesetzbuch, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien 2006, str. 63

¹⁴⁹ Bachner - Foregger, H.: Strafgesetzbuch, 21. durchgesehene und ergänzte Auflage, Manzsche Verlag- und Universitätsbuchhandlung, Wien 2008, str. 291

je zde patrna univerzalita tohoto ustanovení, neboť je zřejmé, že nepůjde pouze o případy nepřičetnosti způsobené alkoholem.

Pojem „Vollrausch“ je upraven v § 323a odst.1 německého StGB. Podle tohoto paragrafu bude ten, kdo se úmyslně nebo z nedbalosti přivede do stavu opojení alkoholickými nápoji nebo jinými omamnými prostředky, potrestán trestem odnětí svobody až na pět let nebo peněžitým trestem, jestliže se v tomto stavu dopustí protiprávního činu, za který nemůže být potrestán, protože byl v důsledku opojení nepřičetný nebo jeho nepřičetnost nelze vyloučit.

Podle odst.2 nesmí být trest za tento čin přísnější než trest, který je možno uložit za čin spáchaný v opojení.

Je třeba upozornit, že v případě německé trestně právní úpravy se požaduje (na rozdíl od české a rakouské trestněprávní úpravy), že se pachatel uvede do stavu nepřičetnosti, nebo alespoň do stavu, u kterého nelze nepřičetnost vyloučit. V případě, že by však požití nebo užití omamných látek narušilo psychické a fyzické schopnosti pachatele jen nepodstatně a vedlo by tak jen k značně snížené přičetnosti pachatele ve smyslu § 21 StGB, nemohl by se aplikovat § 323a StGB. To znamená, že § 323a StGB lze použít pouze tehdy, když nepřičetnost (do které se pachatel uvedl požitím nebo užitím omamné látky) dosáhne přinejmenším prokázaného stupně § 21 StGB, kdy pachatelova přičetnost byla tedy bezpochyby přinejmenším značně snížená. Existence tohoto předpokladu dokazuje, že nezáleží (podle doslovného znění a smyslu § 323a StGB) na tom, zda je jako následek „raušstavu“ jednoznačně stanovena úplná ztráta přičetnosti, nebo jen taková ztráta přičetnosti není vyloučena. Toto tvrzení je podpořeno rozhodnutím BGHSt 32,48, které stanoví, že se

v tomto případě uplatní zásada *in dubio pro reo*, protože mezi v úvahu přicházející skutkovou podstatou (která je zde nazývána *Rauschtat*) a § 323a existuje normativně etický stupňovitý vztah ve smyslu většího k menšímu.¹⁵⁰ Existence takového vztahu je pak jednou z podmínek pro uplatnění zásady *in dubio pro reo*. Takže pachatel je potrestán za méně závažný delikt (BGH 22, 154, 156).¹⁵¹

Lze tedy říci, že benevolence německého ustanovení § 323a StGB v podobě možnosti uvedení se do takového stavu, u kterého není nepřičetnost vyloučena, se v podstatě v německém trestním právu ani neuplatní. V konečném důsledku totiž musí jít o vyšší stupeň nepřičetnosti než je zmenšená přičetnost, ovšem nižší, než úplná nepřičetnost. Což je problematické nejen z hlediska uvedení se do takového stavu, ale i z hlediska dokazování. Dalším důvodem, který poukazuje na zbytečnost tohoto ustanovení, je pak i to, že vzniklý problém se bude v konečném důsledku řešit prostřednictvím procesní zásady *in dubio pro reo*.

V české trestněprávní úpravě se zásada *in dubio pro reo* uplatní v případě, že nastanou pochybnosti, zda se pachatel nalézal ve stavu nepřičetnosti nebo zmenšené přičetnosti. Podle této zásady pak zvolíme variantu pro pachatele příznivější, tedy že se nalézal ve stavu nepřičetnosti, a budeme aplikovat ustanovení § 201a tr. zák. Protože pro pachatele je tato varianta příznivější před alternativou, že se pachatel nalézal ve stavu zmenšené přičetnosti a podléhal

¹⁵⁰ Wessels, J., Hettlinger, M.: *Strafrecht Besonder Teil I*, 31. neubearbeitete Auflage, C.F. Müller Verlag, Heidelberg 2008, str. 304-305

¹⁵¹ Wessels, J., Beulke, W.: *Strafrecht Allgemeiner Teil*, 37. Auflage, C.F. Müller Verlag, Heidelberg 2007, str. 351

plné, obecné trestní odpovědnosti, přesněji řečeno odpovídal by podle obecných zásad.¹⁵²

Jak německá tak rakouská úprava se příliš nezaobírá způsobem, jakým se pachatel uvede do stavu nepřičetnosti (v případě německé úpravy i do stavu nevylučující nepřičetnost). § 323a uvádí pouze: „Kdo se prostřednictvím alkoholického nápoje nebo jiného omamného prostředku uvede do stavu „rauše“ tak vysokého stupně, že...“ tedy neuvádí taxativní výčet způsobů, jak se do takového stavu uvede. Čímž tedy ani neomezuje možnosti těchto variant.

Rakouský § 287 StGB pak uvádí dva způsoby, kterými se pachatel může uvést do stavu nepřičetnosti, a to požití alkoholu nebo užití jiného omamného prostředku. Právní teorie toto ustanovení doplňuje tím, že je irelevantní, jak pachatel omamný prostředek přijme. Může jej vypít, sníst, vdechovat, možné je i injekční vpravení do organismu, apod.¹⁵³

Ovšem v případě české trestněprávní úpravy § 201a tr. zák. vzniklo (patrně jen neuváženým opisem z předchozí úpravy¹⁵⁴) sporné ustanovení o tom, jak se pachatel do stavu nepřičetnosti uvedl. Zákonodárce zde totiž uvádí případ požití nebo aplikaci návykové látky, ale nevylučuje i jiné způsoby uvedení se do stavu nepřičetnosti, ustanovením „nebo jinak“. Vzhledem k tomu, že termín aplikace v sobě zahrnuje všechny možné způsoby vpravení látky do těla „zbývají“ na výklad „jinakého“ uvedení se do stavu nepřičetnosti pouze poněkud násilně vykonstruované možnosti uvedení se do stavu

¹⁵² Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné – Obecná část, Zvláštní část, 3. přepracované a aktualizované vydání, Linde Praha, Praha 2008, str. 601

¹⁵³ Höpfel, F., Ratz, E.: Wiener Kommentar zum Strafgesetzbuch, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien 2006, str 66

¹⁵⁴ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné – Obecná část, Zvláštní část, 3. přepracované a aktualizované vydání, Linde Praha, Praha 2008, str. 238

nepříčetnosti. (Je například známo, že pravidelné střídání světla a stínu může u epileptika vyvolat epileptický záchvat, a tím se uvede epileptik do stavu nepříčetnosti.) Navíc by se na tyto stavy muselo vztahovat zavinění alespoň z nedbalosti.¹⁵⁵

Na rozdíl od univerzálních názvů německé a rakouské trestněprávní úpravy je v případě § 201a českého tr. zák. zavádějící samotný název trestného činu, protože neodpovídá obsahu. V praxi se totiž bude jednat i o případy nepříčetnosti způsobené jinak než alkoholem.

Problematika termínu návyková látka uvedeného v § 201a tr. zák. byla zmíněna již v předchozí kapitole, v případě § 287 rakouského StGB a § 323a německého StGB se hovoří o alkoholu případně o alkoholických nápojích nebo o jiných omamných látkách.

Jak rakouská tak německá teorie za omamné prostředky (Rauschmittel) považuje v první řadě alkohol, s tím že pod tento pojem řadí nejen všechny druhy alkoholických nápojů, ale i léčebné prostředky obsahující alkohol. Do skupiny jiných omamných látek jsou zahrnuty nejen návykové látky, ale všechny substance, které jsou ve svých účincích srovnatelné s alkoholem. Podle německých i rakouských teoretiků do této skupiny látek ale nebude patřit nikotin, přestože působí na centrální nervovou soustavu a může vést k návyku. Nemůže však vést ke stavu úplného opojení, který je vyžadován u tohoto trestného činu. Německá, rakouská i česká právní úprava pak vylučuje aplikaci příslušného paragrafu (§ 323a něm.StGB, § 287 rak.StGB a §201a tr. zák.) v případě, že stav nepříčetnosti

¹⁵⁵ Císařová, D., Vanduchová, M.: Nepříčetný pachatel, Příručky Ministerstva spravedlnosti (svazek 55), Praha 1995, str 40

není způsoben (převážně) vlivem omamné látky.¹⁵⁶ V opačném případě by se uplatnila ustanovení o nepřičetnosti (§ 20 něm. StGB, § 11 rak. StGB a § 12 tr. zák.).

Co se týká samotného kvazideliktu, je další objektivní podmínkou trestnosti. Ta je totiž dána až poté, co se nepřičetná osoba dopustí činu jinak trestného. Nestačí tedy samotné zaviněné uvedení se do stavu nepřičetnosti. Je třeba, aby se pachatel dopustil ve stavu nepřičetnosti jednání, které má jinak znaky trestného činu (kvazideliktu).

Již z použité formulace vyplývá, že čin spáchaný v nepřičetnosti, nemá všechny znaky trestného činu. Chybí zde přičetnost pachatele a zavinění, protože zavinění pachatele se vztahuje pouze na přivedení se do stavu nepřičetnosti, nikoliv na spáchání kvazideliktu v tomto stavu.¹⁵⁷

Nicméně i u těchto kvazideliktů budeme zkoumat „zavinění“ pachatele, a to podle jeho vnějších projevů. Opět se zde uplatní zásada *in dubio pro reo*.¹⁵⁸

Zkoumání vnějších projevů pachatele s cílem zjistit zavinění je důležité zejména pro přesné určení kvazideliktu. Jestliže pachatel ve stavu popsaném v § 201a někoho usmrtí, je rozdíl zda půjde o vraždu podle § 219 odst.1 nebo o ublížení na zdraví s následkem smrti podle § 224. Už vzhledem k enormnímu rozdílu výměry trestu. Proto je u tohoto trestného činu poměrně široká sazba trestu odnětí svobody od tří do osmi let (na rozdíl od německé a rakouské úpravy). Protože v ustanovení § 201a odst. 1 je uložena povinnost soudu, aby

¹⁵⁶ Höpfel, F., Ratz, E.: Wiener Kommentar zum Strafgesetzbuch, Manzsche Verlags – und Universitätsbuchhandlung, Wien 2006, str 66

¹⁵⁷ Jelinek, J. a kol.: Trestní právo hmotné – Obecná část, Zvláštní část, 3. přepracované a aktualizované vydání, Linde Praha, Praha 2008, str. 601-602

¹⁵⁸ Novotný, O., Dolenský, A., a kol.: Trestní právo hmotné, 2. Zvláštní část, 4. přepracované vydání, ASPI Publishing, Praha 2004, str. 187

uložil trest mírnější, má-li jednání pachatele znaky kvazideliktu, na který zákon stanoví mírnější trest, bude takový trest dostatečně odrážet nebezpečnost pachatelova jednání.

Rakouská teorie definuje kvazidelikt (Rauschtat) jako objektivní podmínku trestnosti podle § 287 StGB, která musí být podle skutkové podstaty protiprávním jednáním, jehož trestnost se promíjí jen z důvodu nepřičetnosti pachatele (nikoliv z důvodu např. krajní nouze), a v ostatních znacích odpovídá trestnému činu. Z hlediska subjektivní stránky tak může být spáchán jak úmyslně tak nedbalostně.

V případě německé právní úpravy se také zkoumá subjektivní stránka trestného činu. Pokud se jedná o úmyslný trestný čin, musí být dán zvláštní úmysl typický pro skutkovou podstatu daného trestného činu, například u tr.č. loupeže musí mít pachatel úmysl obohatit se. V případě, že pachatel někoho ve stavu nepřičetnosti zastřelil, bude se zkoumat, zda pachatel na oběť mířil nebo ji nešťastnou náhodou trefil. Provedení činu, okolností činu, jakož i závažnost a nebezpečnost nebo následky trestného činu mají podle judikatury význam pro výměru trestu a také (na rozdíl od české a rakouské trestněprávní úpravy, kde takový postup §§ 32 a 25 tr. zák. a § 34 rakouského StGB neuznávají) pro uplatnění okolností uvedených v § 49 (zvláštní zákonné důvody zmírnění trestu) německého StGB.¹⁵⁹

Ve výměře trestu pak můžeme spatřovat největší rozdílnost právní úpravy dané problematiky. Zatímco česká trestněprávní úprava může svým rozsahem trestní sazby trestu odnětí svobody

¹⁵⁹ Wessels, J., Hetlinger, M.: Strafrecht Besonder Teil 1, 31. neubearbeitete Auflage, C.F. Müller Verlag, Heidelberg 2008, str. 306

tří až osmi let v § 201a velmi pružně reagovat na spáchané trestné činy, německý § 323a disponuje s trestní sazbou trestu odnětí svobody v rozsahu do pěti let a rakouský § 287 pak jen s trestní sazbou trestu odnětí svobody do tří let.

Kvazidelikt je zásadně kterýkoliv trestný čin včetně vývojových stádií a účastenství.¹⁶⁰ Řadíme zde i všechna vývojová stádia, i když poněkud složitější je představa přípravy kvazideliktu. Ta v případě kvazideliktu zpravidla nepřichází v úvahu vzhledem k tomu, že u ní nebývá rozvinuta objektivní stránka.¹⁶¹

Jelikož se jedná o tak zvaný vlastnoruční delikt, tedy trestný čin, který pachatel může spáchat pouze sám na sobě, není zde možné spolupachatelství ani nepřímé pachatelství ani účastenství. Je však možné, že nepřičetného pachatele použije jiný pachatel jako „živý nástroj“, který se sám dopouští trestného činu opilství. Samo uvedení do stavu pod vlivem návykové látky jiného bez takového úmyslu není trestné, ani když se opilý dopustí onoho kvazideliktu.

Také rakouští trestněprávní teoretikové řadí § 287 StGB do zvláštních deliktů, které mohou být spáchány jen vlastnoručně.¹⁶²

Ustanovení § 201a odst.2 vylučuje použití § 12 i § 201a odst.1. Jedná se zde o případy *actio libera in causa*, která jsou speciální k ostatním ustanovením o nepřičetnosti. Budeme proto nejprve zkoumat, zda daný případ nespadá pod *actio libera in causa*. Jestliže ano, pak se uplatní úplná trestní

¹⁶⁰ Císařová, D., Vanduchová, M.: *Nepřičetný pachatel*, Příručky Ministerstva spravedlnosti (Svazek 55), Praha 1995, str. 44

¹⁶¹ Jelínek, J. a kol.: *Trestní právo hmotné – Obecná část, Zvláštní část, 3. přepracované a aktualizované vydání*, Linde Praha, Praha 2008, str. 602

¹⁶² Fuchs, H.: *Österreichisches Strafrecht allgemeiner Teil I., 5. überarbeitete Auflage*, Springer Verlag, Wien, 2002, str. 177

odpovědnost nepřičetného pachatele. Pokud nemůžeme aplikovat § 201a odst.2, pak můžeme pachatele posuzovat podle odst.1 nebo, nepřivodil-li si stav nepřičetnosti zaviněně návykovou látkou, bude použit § 12 tr. zákona. Obdobně s drobnými odlišnostmi se postupuje i podle Německé a rakouské trestněprávní úpravy.

Z daných ustanovení vyplývá, že zákonodárce dbá hlavně o to, aby bylo trestáno především jednání spočívající v uvedení se do stavu nepřičetnosti. Tedy jednání, kdy si pachatel způsobil nepřičetnost sám. Výjimkou je možnost zmírnění trestní sazby podle § 49 německého StGB. Je zřejmé, že případů takto způsobených stavů bude více, než způsobených duševní poruchou. Z toho důvodu je třeba prostřednictvím zákona působit proti takovému jednání, už vzhledem k nebezpečnosti trestných činů spáchaných v nepřičetnosti.

4. Právní úprava nepříčetnosti a zmenšené příčetnosti v navrhovaném trestním zákoníku

4.1. Nepříčetnost

V návrhu nového trestního zákoníku je nepříčetnost upravena v § 26, který zní: „Kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu nemohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.“

Jak rozpoznávací tak ovládací schopnost zůstaly nezměněny, ale pojem „nebezpečnost pro společnost“ je nahrazen pojmem „protiprávnost“.

Tato změna vyplývá z nové koncepce trestného činu, jehož definice je uvedena v § 13 nového trestního zákoníku. § 13 uvádí, že trestným činem je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně.

Důvodem takovéto úpravy je nejen přiblížení se právním úpravám ostatních evropských zemí a nutná změna zastaralé koncepce převzaté z ruské úpravy, ale i to, že formální pojetí představuje posílení jednotného výkladu a aplikace trestního zákona a principu rovnosti všech před zákonem. Má sloužit k dosažení maximální legality podmínek trestní odpovědnosti.

Výhodou nové právní úpravy je také vymezení pojmu duševní porucha (v § 123 navrhovaného tr. zákoníku), která v nynější úpravě není vymezena vůbec. Což sice umožňuje pružně reagovat na nejnovější poznatky v psychiatrii, ovšem problematikou je, které psychické anomálie pod pojem duševní porucha vlastně zařadit.

Je zřejmé, že zákonodárce vycházel ze zahraničních úprav, které rovněž vyjmenovávají důvody nepřičetnosti.

Co se rozumí duševní poruchou stanoví § 123, který mimo poruchy vyplývající z duševní nemoci řadí k tomuto pojmu také hlubokou poruchu vědomí, mentální retardaci, těžkou sociální poruchu osobnosti nebo jinou těžkou duševní nebo sexuální odchylku.

4.2. Zmenšená přičetnost

V novém trestním zákoníku je, na rozdíl od nynější právní úpravy, obsaženo i ustanovení o zmenšené přičetnosti. § 27 navrhovaného tr. zákoníku uvádí, že kdo pro duševní poruchu v době spáchání trestného činu měl podstatně sníženou schopnost rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, je zmenšeně přičetný.

Je patrné, že smysl institutu zmenšené přičetnosti zůstal nezměněn. Jedná se tedy o případy, kdy pachatel je trestně odpovědný, ačkoli jeho rozpoznávací a ovládací schopnost byla v době činu snížena, což musí být ověřeno znaleckým posudkem.

Vzhledem k tomu, že zmenšená přičetnost pachatele vyžaduje i zvláštní postup soudu při posuzování trestného činu, je v trestním zákoníku výslovně obsažen i § 40 navrhovaného tr. zákoníku ukládání trestu pachateli se zmenšenou přičetností. Podle něj musí soud přihlédnout při stanovení druhu trestu a jeho výměry k tomu, že pachatel spáchal trestný čin ve stavu zmenšené přičetnosti. Tak tomu

bude pouze za předpokladu, že si tento stav pachatel nepřivodil vlivem návykové látky.

Dále obsahuje možnost soudu, aby vzhledem ke zdravotnímu stavu pachatele za současného uložení ochranného léčení uložil trest odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby, jestliže lze rovněž trestem kratšího trvání dosáhnout účelu trestu. Přičemž v tomto případě soud není vázán omezeními v § 58 odst.3 navrhovaného tr. zákoníku.

Ustanovení § 58 odst.3 navrhovaného tr. zákoníku se shoduje s nyní platným § 40 odst.4. tr. zák. Jedná se o mimořádné snížení trestu odnětí svobody.

Soud však může od trestu odnětí svobody zcela upustit. Jedná se o případ § 47 navrhovaného tr. zákoníku, kdy soud může upustit od potrestání i tehdy, jestliže pachatel spáchal trestný čin ve stavu zmenšené přičetnosti nebo ve stavu vyvolaném duševní poruchou, a soud má za to, že ochranné léčení, které zároveň ukládá, zajistí nápravu pachatele a ochranu společnosti lépe než trest. Toto ustanovení soud nebude aplikovat v případě, že si pachatel stav zmenšené přičetnosti nebo duševní poruchu přivodil, byť i z nedbalosti, vlivem návykové látky (stejně jako v současné právní úpravě v § 25 tr. zák.).

Soud upustí od trestu odnětí svobody také v případě, že nelze očekávat, že by uložené ochranné léčení, vzhledem k povaze duševní poruchy a možnostem nápravy pachatele, vedlo k dostatečné ochraně společnosti, a soud má za to, že zabezpečovací detence, kterou zároveň pachateli ukládá, zajistí ochranu společnosti lépe než trest (§ 47 odst. 2 navrhovaného tr. zákoníku). Jedná se o nově zavedený druh ochranného opatření (§ 100 navrhovaného tr. zákoníku), který

je vykonáván v detenčním ústavu se zvláštní ostrahou, s léčebnými, pedagogickými, psychologickými a jinými programy k vyléčení pachatele.

4.3. Trestný čin opilství

Trestný čin opilství je v navrhovaném trestním zákoníku upraven v § 360, který zní: „Kdo se požitím nebo aplikací návykové látky přivede, byť i z nedbalosti, do stavu nepřičetnosti, v němž se dopustí činu jinak trestného, bude potrestán odnětím svobody na 3 léta až 10 let.“

Z výše uvedeného vyplývá, že bylo upuštěno od problematického ustanovení „nebo jinak“, to znamená, že jedinými, avšak logicky správnými možnostmi způsobu vpravení látky do organismu jsou požití a aplikace.

Další rozdíl od nynější právní úpravy spočívá v tom, že jednání, které má znaky jinak trestného činu, je nahrazeno pojmem „čin jinak trestný“. Poslední odlišností od původní právní úpravy je pak rozšíření a zároveň zpřísnění sazby trestu odnětí svobody na tři až deset let.

5. Ochranná opatření

Ochranná opatření lze vymezit jako následek trestného činu nebo činu jinak trestného. Ovšem jedná se o sankce odlišné od trestů.¹⁶³ O ochranném opatření se rozhoduje vždy podle zákona účinného v době, kdy o něm rozhoduje soud (§ 16 odst. 3 trestního zákona). Ochranné opatření lze ukládat samostatně (§ 72 odst. 1 tr. zák.) nebo kombinovaně s tresty (§ 32 odst. 2 a § 72 odst. 1 tr. zák.) nebo nahrazovat tresty ochrannými opatřeními (§ 25 a § 72 odst. 1 tr. zák.).

Podle současné právní úpravy zákon upravuje tři druhy ochranného opatření-ochranné léčení, zabránění věci a ochrannou výchovu. Nově je s účinností od 1.1. 2009 upraveno v § 72a tr. zák. i ochranné opatření zabezpečovací detence. Výkon zabezpečovací detence upravuje zákon č. 129/2008 Sb. o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů. Tato změna je logickým řešením případů, kdy nelze očekávat, že by uložené ochranné léčení vzhledem k povaze duševní poruchy a možnostem působení na pachatele vedlo k dostatečné ochraně společnosti.

Stejný typ ochranného opatření se objevuje jak v rakouské tak německé trestněprávní úpravě (§ 23 rak. StGB umístění do ústavu pro nebezpečné recidivisty Unterbringung in einer Anstalt für gefährliche Rückfallstäter) a § 66 něm. StGB umístění do ochranného pobytu Unterbringung in der Sicherungsverwahrung). Rakouský StGB upravuje ještě ochranná opatření § 21 rak. StGB umístění do ústavu pro duševně nemocné pachatele (Unterbringung in einer Anstalt für geistig

¹⁶³Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné – Obecná část, Zvláštní část, 3. přepracované a aktualizované vydání, Linde Praha, Praha 2008, str. 405

abnorme Rechtsbrecher), § 22 StGB umístění do ústavu pro závislé pachatele (Unterbringung in einer Anstalt für entwöhnungsbedürftige Rechtsbrecher) a § 26 StGB zabrání věci (Einziehung).

Německý StGB upravuje tato ochranná opatření: §63 StGB umístění pachatele do psychiatrické léčebny (Unterbringung in einem psychiatrischen Krankenhaus), §64 StGB umístění pachatele do ústavu odvykací léčby (Unterbringung in einer Entziehungsanstalt), §66 StGB ochranný pobyt (Unterbringung in der Sicherungsverwahrung), §68 StGB ochranný dohled (Führungsaufsicht), §69 StGB odebrání řidičského oprávnění (Entziehung der Fahrerlaubnis) a § 70 zákaz výkonu povolání (Berufsverbot).

Ochranné léčení (a to i v rakouské a německé trestněprávní úpravě) má význam jak z hlediska zajištění ochrany společnosti před těmito osobami, tak může být významný i pro tyto osoby samotné, protože poskytnutí odborné lékařské pomoci se může pozitivně promítnout do jejich dalšího života.

Podle české trestněprávní úpravy soud obligatorně uloží ochranné léčení pachateli činu jinak trestného, který není pro nepříčetnost trestně odpovědný, a jehož pobyt na svobodě je nebezpečný (§ 72 odst.1 trestního zákona). Pobyt takové osoby na svobodě musí být nebezpečný i pro budoucnost. Tato podmínka je splněna, je-li vysoce pravděpodobné, že pachatel činu jinak trestného, spáchá znovu závažnější útok na zájmy chráněné trestním zákonem. Rozhodnutí č. 3/2000 Sb. rozh. uvádí, že nestačí pro futuro hrozba jednání, které naplňuje

toliko znaky přestupku.¹⁶⁴ Budoucí nebezpečí pachatele musí být posouzeno na základě znaleckých posudků.

Dále soud uloží ochranné léčení, jestliže se jedná o pachatele, který spáchal trestný čin ve stavu zmenšené přičetnosti, a soud dospěje k závěru, že lze upustit od potrestání, neboť ochranné léčení zajistí nápravu pachatele a ochranu společnosti lépe než trest (§ 25, § 72 odst. 1 tr. zák.) Podmínkou je, že si zmenšenou přičetnost pachatel nepřivodil ani z nedbalosti vlivem návykové látky. Soud je povinen také uložit ochranné léčení, jestliže se jedná o pachatele, který spáchal trestný čin ve stavu zmenšené přičetnosti, a soud dospěje k závěru, že by vzhledem k jeho zdravotnímu stavu bylo možno, za současného uložení ochranného léčení, dosáhnout účelu trestu i trestem kratšího trvání. V tomto případě soud sníží trest pod dolní hranici trestní sazby, aniž by byl vázán omezením uvedeným v § 40 odst. 4 tr. zák. (§ 32 odst. 2, § 72 odst. 1 tr. zák.). Ochranné léčení pak doplňuje zkrácený trest. Také v tomto případě je podmínkou, že si zmenšenou přičetnost pachatel nepřivodil ani z nedbalosti vlivem návykové látky.¹⁶⁵

K nařízení ochranného léčení připojí pak předseda senátu, který rozhoduje o uložení ochranného léčení pro potřeby zdravotnického zařízení, znalecký posudek, opis protokolu o výslechu znalce nebo opis lékařské zprávy o zdravotním stavu odsouzeného, pokud v průběhu trestního řízení byly pořizeny (§ 351 odst. 5 trestního řádu). Stejná povinnost, aby psychický stav pachatele posoudil znalec, je

¹⁶⁴ Jelínek, J., Sovák, Z.: Trestní zákon a trestní řád poznámkové vydání s judikaturou, Linde Praha, 21. vydání, str. 95

¹⁶⁵ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné – Obecná část, Zvláštní část, 3. přepracované a aktualizované vydání, Linde Praha, Praha 2008, str. 408-409

stanovena jak v § 246a něm. StPO tak i v § 430 odst. 4 rak. StPO.

Rakouská i německá trestněprávní úprava rozlišuje ochranné opatření pro psychicky nemocné pachatele od ochranného opatření pro pachatele, kteří spáchali trestný čin pod vlivem návykové látky nebo v souvislosti s jejím zneužíváním.

Tak bude podle německé právní úpravy uloženo ochranné léčení podle § 63 něm. StPO pachateli, který spáchá protiprávní čin ve stavu nepřičetnosti nebo zmenšené přičetnosti. Přičemž z celkového hodnocení pachatele a jeho činu vyplývá, že od něj lze, následkem jeho stavu, očekávat spáchání závažných protiprávních činů, a proto je pro společnost nebezpečný (§ 63 něm. StGB). U pachatele je tak třeba přinejmenším zmenšená přičetnost ve smyslu § 21 něm. StGB. Přičemž mezi stavem pachatele a činem, který spáchal, musí existovat příčinná souvislost (BGHSt 27, 246), jenom tak totiž můžeme od pachatele očekávat „následkem jeho stavu“ značně protiprávní čin.¹⁶⁶

Psychický stav pachatele nesmí být pouze přechodný, ale musí trvat delší dobu (BGHSt 34,27). Postačí však, že se pachatel dlouhodobě nachází ve stavu, ke kterému přistoupí další faktor, aby se ocitl ve stavu zmenšené přičetnosti nebo ve stavu, který přičetnost vylučuje. Například pachatel ví, že trpí těžkou poruchou sociálního chování, nebo jde o tzv. borderline-syndrom, apod.. Je-li tímto přistupujícím faktorem alkohol, pak se ochranné léčení v psychiatrické léčebně

¹⁶⁶ Horn, E., Rudolphi, H.-J. und Kollektiv: Systematischer Kommentar zum Strafgesetzbuch, 114. Lieferung, Luchterhand, Köln 2008, § 63 str. 21

nařídí jen zcela výjimečně, a to tehdy, jestliže je požívání alkoholu u pachatele již chorobné povahy.¹⁶⁷

V rakouském trestním právu se ochranné léční podle § 21 odst. 1 rak. StGB vztahuje na pachatele, kteří spáchali čin ve stavu, který vylučuje přičetnost (ve smyslu § 11 rak. StGB) a který se zakládá na duševních nebo psychických odchylkách vysokého stupně. Podle judikatury může být aplikován § 21 odst. 1 rak. StGB i v případech, kdy samotná odchylka ještě nezpůsobuje nepřičetnost, ale musí k ní přistoupit jiná okolnost, která odchylku umocní až do stavu nepřičetnosti.¹⁶⁸

Lze tedy shrnout, že je možné v případě rakouské a německé úpravy umístit pachatele do psychiatrické léčebny i tehdy, pokud se oddává zneužívání návykových látek, ovšem za předpokladu, že u něj navíc existuje psychická nebo duševní odchylka, kterou zneužívání návykové látky umocní, a pachatel se pak stává pro společnost nebezpečným.

Podle § 21 odst. 2 rak. StGB jsou do psychiatrických léčeben umístováni i psychopatičtí pachatelé, kteří svůj protiprávní čin spáchali ve stavu přičetnosti, ovšem pod vlivem duševní nebo psychické odchylky vyššího stupně. Podle rozhodnutí SSt 48/40 se musí jednat o odchylku takového stupně, která se již nenachází v rozsahu normálního odlišného chování. Tedy ne každá forma a ne každý stupeň psychopatie postačí. Protože se již jedná o trestný čin přičetného

¹⁶⁷ Horn, E., Rudolphi, H.-J. und Kollektiv: Systematischer Kommentar zum Strafgesetzbuch, 114. Lieferung, Luchterhand, Köln 2008, § 63 str. 22

¹⁶⁸ Fabrizio, E.E.: Strafgesetzbuch, 9. neu bearbeitete Auflage, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien 2006, str. 109

pachatele, soud v rozsudku vedle rozhodnutí o umístění pachatele do psychiatrické léčebny uloží i trest.¹⁶⁹

Česká trestněprávní úprava zahrnuje tento případ pod fakultativní uložení ochranného léčení, kdy se jedná o pachatele, který spáchal trestný čin ve stavu vyvolaném duševní poruchou, ovšem jen za předpokladu, že je současně jeho pobyt na svobodě nebezpečný /§ 72 odst. 2 písm. a) tr. zák./. Stavem vyvolaným duševní poruchou je třeba rozumět jak stav, který dosahuje intenzity zmenšené přičetnosti, tak stav, který nedosahuje ani intenzity zmenšené přičetnosti, tedy kdy trestní odpovědnost je plně zachována. Soud vedle ochranného léčení ukládá i trest, a to v rámci zákonné trestní sazby.¹⁷⁰

Fakultativně může soud také ochranné léčení uložit pachateli, který se oddává zneužívání návykových látek, pokud spáchal trestný čin buď pod vlivem návykové látky (například trestný čin podle §201 tr. zák.) nebo v souvislosti s jejím zneužíváním (například trestný čin krádeže spáchaný za účelem opatření peněz na nákup alkoholu). Zneužívání návykové látky musí být ovšem trvalého rázu, nestačí například ojedinělá opilost. Musí jít o takové požívání, které má již povahu chorobného návyku.¹⁷¹ Soud však ochranné léčení neuloží, je-li vzhledem k osobě pachatele zřejmé, že účelu ochranného opatření nelze dosáhnout /§ 72 odst. 2 písm.b) tr. zák./.¹⁷²

¹⁶⁹ Fabrizy, E.E.: Strafgesetzbuch, 9. neu bearbeitete Auflage, Manzsche Verlags-und Universitätsbuchhandlung, Wien 2006, str. 111

¹⁷⁰ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné – Obecná část, Zvláštní část, 3. přepracované a aktualizované vydání, Linde Praha, Praha 2008, str. 409

¹⁷¹ Jelínek, J., Sovák, Z.: Trestní zákon a trestní řád poznámkové vydání s judikaturou, Linde Praha, 21. vydání, str. 395

¹⁷² Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné – Obecná část, Zvláštní část, 3. přepracované a aktualizované vydání, Linde Praha, Praha 2008, str. 409

Možnost neuložení ochranného léčení v případě, že je zřejmé, že účelu ochranného opatření nelze dosáhnout je obsaženo i v § 22 odst. 2 rak. StGB i v §64 něm. StGB. Podmínky pro umístění pachatele do ústavu odvykací léčby jsou v základě stejné, rakouská a německá úprava předpoklady pro uložení a neuložení tohoto druhu ochranného léčení upravují jen podrobněji, vzhledem k tomu, že se jedná o samostatná ustanovení.

Podle německé úpravy se takové ochranné opatření uloží osobě, která má sklon v přemíře užívat alkoholické nebo jiné omamné látky, a která spáchala protiprávní čin v „rauši“ nebo v souvislosti se sklonem k zneužívání alkoholu nebo omamných látek. V těchto případech má soud povinnost nařídit umístění do ústavu odvykací léčby, pokud existuje nebezpečí, že následkem sklonu pachatele k zneužívání alkoholu nebo jiných omamných látek spáchá v budoucnu závažný protiprávní čin. Nařízení soud vydá jen tehdy, pokud je dostatečně konkrétní naděje, že osoba se v ústavu odvykací léčby vyléčí (§ 64 něm. StGB).

Podle § 22 odst. 1 a 2 rak. StGB umístí soud do ústavu odvykací léčby toho, kdo se oddává zneužívání omamných prostředků nebo návykových látek, a z toho důvodu se dopustí trestného jednání v „rauši“ nebo jinak v souvislosti s jeho závislostí nebo spáchá čin v plném opojení (§ 287 rak. StGB). Podmínkou je, že s přihlédnutím k osobě pachatele a spáchaného činu hrozí, že pachatel spáchá v budoucnu v souvislosti s jeho návykem na omamné nebo návykové látky trestný čin. Soud ochranné opatření neuloží, jestliže rozsudkem byl také uložen trest převyšující dva roky trestu

odnětí svobody nebo když se pokus o vyléčení zdá předem bezvýsledný.

V německé procesní úpravě se pak ochranná opatření podle §§ 63, 64 něm. StGB ukládají v rámci zajišťovacího řízení (§ 413 a násl. něm. StPO) nebo je možné je nařídit i samostatně, pokud není řízení proveditelné pro nepřičetnost nebo pachatelovu nezpůsobilost k jednání (§ 71 odst. 1 něm. StPO).¹⁷³

Podle rakouské úpravy se pak ochranné opatření podle § 21 odst. 1 ukládá ve zvláštním řízení, které je upraveno v § 429 a následující rak. StPO.

¹⁷³ Horn, E., Rudolphi, H.-J. und Kollektiv: Systematischer Kommentar zum Strafgesetzbuch, 114. Lieferung, Luchterhand, Köln 2008, § 63 str. 25 a § 64 str. 34

6. Procesní právo a nepřičetnost

Přičetnost pachatele je jednou ze základních podmínek trestní odpovědnosti. Zjištění, že pachatel byl v době činu nepřičetný, nebo se stal po činu nepřičetným, má závažné procesní důsledky. Trestní řád v České republice, Německu i Rakousku zohledňuje tuto skutečnost ve všech stádiích trestního řízení.

V přípravném řízení tak může státní zástupce podle § 191 rakouského StPO zastavit trestní stíhání, jestliže se jedná o trestný čin, za který hrozí pouze peněžitý trest nebo trest odnětí svobody nepřevyšující tři roky, a vzhledem k vině obviněného, následkům činu a vztahu obviněného po spáchání činu, obzvláště s ohledem na případné odškodnění, jakož i jiné okolnosti, které by měly vliv na výměru trestu, lze považovat takové jednání za „málo nebezpečné“. Jako malá se zde hodnotí i vina pachatele. Vina musí být malá i ve srovnání s typickými případy § 42 rak. StGB - podmíněčné osvobození od trestu (bedingte Strafnachsicht) (SSt 2005/91).¹⁷⁴

Rovněž již v přípravném řízení může státní zástupce podat návrh na ochranné opatření podle § 21 odst. 1, 2, § 22 a § 23 rak. StGB. Podání návrhu je upraveno v §§ 429 a 435 rak. StPO. Návrh na ochranné opatření podle §§ 21 odst. 1, 2 a §§ 22 a 23 rak. StGB je podnětem pro zahájení zvláštního druhu řízení k uložení ochranných opatření, kterými jsou řízení o umístění do ústavu pro duševně nemocné pachatele podle § 21 odst. 1 StGB a řízení o umístění do ústavu pro duševně nemocné pachatele podle § 21 odst. 1 do léčebny

¹⁷⁴ Fabrizzy, E.E.: Strafprozessordnung, 10. völlig neu bearbeitete und erweiterte Auflage, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien 2008, str. 427

v rámci ochranného léčení podle § 22 nebo do ústavu pro nebezpečné recidivisty podle § 23 StGB. Návrh na ochranné opatření podle §21 odst. 2, §22 a §23 podává státní zástupce přímo v obžalobě (§ 437 StPO).¹⁷⁵ Pro přípravné řízení pak platí zvláštní podmínky stanovené v § 429 odst. 2 StPO, podle kterých obhájce může podávat návrhy ve prospěch i neprospěch obviněného, a to i proti jeho vůli, obviněný musí být vyšetřen nejméně jedním znalcem z oboru psychiatrie, a ke každému výsledku „dotčené“ osoby může být přibrán znalec.

Český trestní řád umožňuje v § 178 tr. řádu státnímu zástupci rovněž uzavřít přípravné řízení návrhem na ochranné opatření, pokud jsou pro to splněny zákonné předpoklady. Návrh může státní zástupce podat buď jako samostatný návrh (u ochranného léčení nebo u zabránění věci i při zastavení nebo přerušení trestního stíhání, např. jestliže pachatel trestného činu není pro nepřičetnost trestně odpovědný a jeho pobyt na svobodě je nebezpečný) nebo též přímo v obžalobě (například podává-li obžalobu na řidiče motorového vozidla, který se oddává nadměrnému požívání alkoholických nápojů a který v opilosti usmrtil člověka).¹⁷⁶

Podle § 172 odst.1 písm.e) trestního řádu státní zástupce zastaví trestní stíhání, nebyl-li obviněný v době činu pro nepřičetnost trestně odpovědný. Podle rozhodnutí č. 7/66 Sb. rozh. tak učiní státní zástupce až poté, když zjistí, že se čin, který je obviněnému kladen za vinu, skutečně stal.¹⁷⁷ Stejně tak učiní i soud po předběžném projednání obžaloby, jestliže zjistí, že jsou zde okolnosti

¹⁷⁵ Bertel, Ch., Venier, A.: Strafrecht, 2. Auflage, Manzsche Verlags-und Universitätsbuchhandlung, Wien 2008, str. 186

¹⁷⁶ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní, 5. aktualizované vydání, Linde Praha, Praha 2007, str. 465

¹⁷⁷ Jelínek, J., Sovák, Z.: Trestní zákon a trestní řád poznámkové vydání s judikaturou, Linde Praha, 21. vydání, str. 532

uvedené v § 172 odst.1. trestního řádu /§ 188 odst.1 písm.d) trestního řádu/, ovšem jen tehdy, když byla věc v přípravném řízení náležitě objasněna z hlediska řešení této otázky. Je tedy nesprávný postup soudu, který zastaví trestní stíhání za situace, kdy dokazování ve věci není pro závěr, že je tu některý z důvodů zatavení trestního stíhání, úplné, nebo jestliže jsou mezi důkazy rozpory, které lze odstranit až jejich zhodnocením soudem po jejich provedení v hlavním líčení (č. 37/1994 Sb. rozh. tr.).¹⁷⁸

Podle německého StPO, za předpokladu, že lze-li počítat s tím, že bude nařízeno ochranné opatření v podobě umístění obviněného do psychiatrické léčebny nebo ochranné opatření v podobě umístění do ústavu odvykací léčby, nebo že bude nařízen ochranný pobyt, je přibrán znalec již v přípravném řízení (§ 80a StPO). V rámci přípravného řízení může státní zástupce zastavit trestní stíhání podle § 153 StPO, jestliže vina pachatele je posouzena jako malá, a chybí tu veřejný zájem na potrestání pachatele. Míra zavinění musí být ve srovnání s proviněním stejného druhu značně podprůměrná.¹⁷⁹

Stejně jako v Rakousku může státní zástupce podle § 413 německého StPO podat návrh na zahájení tzv. zajišťovacího řízení, pokud pro nepřičetnost nebo neschopnost pachatele jednat, nelze trestní řízení provést. V takovém případě může státní zástupce podat samostatný návrh na uložení ochranných opatření, jsou-li pro to splněny zákonné předpoklady, a jejich nařízení se podle výsledků vyšetřování očekává. Nepřičetnost pachatele nemusí být přesně stanovena, musí být ovšem dostatečně pravděpodobná. Dostatečně pravděpodobnou

¹⁷⁸ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní, 5. aktualizované vydání, Linde Praha, Praha 2007, str. 485

¹⁷⁹ Stöckel, H., Heintschel-Heinegg, B. und Kollektiv: Kommentar zur Strafprozessordnung, 50. Lieferung, Luchterhand, München 2008, § 153 str. 5

nepříčetností se rozumí přinejmenším značně snížená příčetnost. Jen tak lze očekávat uložení ochranného opatření. Zajišťovací řízení se pak použije i na případy, kdy obviněný nemá trvale procesní způsobilost a nelze tak aplikovat § 205 německého StPO o dočasném zastavení řízení.¹⁸⁰

V souvislosti s účelem trestu je důležité, aby pachatel chápal smysl trestního řízení a potrestání. Z toho důvodu má význam i nepříčetnost pachatele po spáchání trestného činu. Tedy okolnost, že pachatel sice spáchal trestný čin jako příčetný, ale později se jeho duševní stav zhoršil a vyskytla se u něj duševní porucha. Tato duševní porucha musí být natolik intenzivní, že pachatel není schopen chápat smysl trestního řízení. Proto, pokud nastane u pachatele duševní porucha až po spáchání trestného činu, je pachatel za trestný čin i nadále trestně odpovědný, ovšem duševní porucha jej zbavuje trestní odpovědnosti.

Trestní řád tyto příklady upravuje v § 173 odst.písm.1c) a v § 188 odst.1 písm.d). V prvním případě se jedná o přerušení trestního stíhání v přípravném řízení, není-li obviněný pro duševní poruchu, která nastala až po spáchání činu, schopen chápat smysl trestního stíhání. Druhý případ se týká přerušení trestního stíhání ze stejného důvodu ovšem po předběžném projednání obžaloby soudem.

Jestliže důvod uvedený v § 173 odst. 1 tr. řádu nepomine (např. má-li duševní porucha obviněného, která nastala až po spáchání trestného činu, a pro kterou není obviněný schopen chápat smysl trestního řízení, trvalý ráz), je přerušení trestního stíhání ve skutečnosti ukončením přípravného řízení

¹⁸⁰ Stöckel, H., Heintschel-Heinegg, B. und Kollektiv: Kommentar zur Strafprozessordnung, 50. Lieferung, Luchterhand, München 2008, § 413 str. 10-11

a řízení ve věci vůbec. Pomine-li důvod přerušení, v trestním stíhání se pokračuje (§ 173 odst. 2 tr. řádu).¹⁸¹

Rovněž z důvodů uvedených v § 173 odst. 1 soud v hlavním líčení přeruší trestní stíhání, shledá-li, že tu je některá z okolností § 173 odst. 1 písm. b) až d) tr. řádu.

Soud obžalovaného v hlavním líčení zproští obžaloby, jestliže obžalovaný není pro nepřičetnost trestně odpovědný /§ 226 písm. d) tr. řádu./.

Obdobné jako ustanovení § 173 tr. řádu je i ustanovení § 205 něm. StPO, které platí nejen pro předběžné projednání obžaloby, ale vztahuje se také jak na přípravné řízení tak i řízení po zahájení hlavního líčení. V hlavním líčení se ale uplatní i ustanovení, podle kterých se může vést řízení i bez přítomnosti obžalovaného (§§ 231a, 232, 233 něm. StPO). § 205 něm. StPO stanoví, že pokud se v řízení delší dobu nepokračuje z důvodu nepřítomnosti obžalovaného, nebo pro jiné existující překážky v souvislosti s obžalovaným, může soud řízení usnesením předběžně zastavit. Za jiné existující překážky se považují procesní nezpůsobilost obžalovaného nebo jeho nepřičetnost. Procesní nezpůsobilost je srovnatelná s nepřítomností obžalovaného (s výjimkou § 231a StPO) a má za následek, že obžalovaný není schopen vůbec řízení sledovat a nemůže proto činit v řízení jednotlivé úkony nebo se náležitým způsobem obhajovat a účinně podávat vysvětlení (BGH NJW 1981,1052, OLG Karlsruhe NJW 1978,601 s ohledem na BGH 2StR 585/73 z 9.2. 1976).¹⁸² Předpokladem uplatnění § 205 je i to, že stav obžalovaného, pro který není možno řízení konat, je pouze dočasný.

¹⁸¹ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní, 5. aktualizované vydání, Linde Praha, Praha 2007, str. 468

¹⁸² Stöckel, H., Heintschel-Heinegg, B. und Kollektiv: Kommentar zur Strafprozessordnung, 50. Lieferung, Luchterhand, München 2008, § 205 str. 41

Od případu procesní nezpůsobilosti obviněného, které splňuje podmínky pro aplikaci § 205 StPO se odlišuje ještě případ upravený v § 231a něm. StPO. Pokud se obžalovaný úmyslně a zaviněně uvedl do stavu, který vylučuje procesní způsobilost, a vědomě tím brání řádnému provedení nebo pokračování hlavního líčení v jeho přítomnosti, tak se hlavní líčení, když obžalovaný ještě nebyl o obžalobě vyslechnut, provede v nepřítomnosti obžalovaného, nebo se v hlavním líčení pokračuje, pokud soud přítomnost obžalovaného nezbytně nepožaduje. Pokud důvody, pro které nebylo možno řízení vést v přítomnosti obžalovaného pominuly, pokračuje se v řízení v přítomnosti obžalovaného, přičemž je obžalovaný seznámen se vším, co se v jeho nepřítomnosti projednávalo.

Dalším důvodem procesní nezpůsobilosti podle § 205 něm. StPO je nepřičetnost obžalovaného. Podle toho, zda je nepřičetnost dočasného nebo trvalého rázu, se pak řízení zastavuje buď podle § 205 StPO (dočasná procesní nezpůsobilost) nebo podle § 206a StPO (Případně podle § 260 odst. 3 něm. StPO, který umožňuje zastavení řízení přímo vyslovením v rozsudku pro vady řízení.), je-li procesní nezpůsobilost trvalého rázu. V takovém případě pak může státní zástupce podat žádost na zahájení řízení podle §§ 413, 414 StPO. Z uvedeného vyplývá, že narozdíl od našeho trestního řádu je v německé trestněprávní úpravě zakotveno i úplné zastavení řízení v § 206a StPO (Zastavení pro překážky řízení - Einstellung bei Verfahrenshindernis).

Toto ustanovení se uplatňuje jak v přípravném řízení, tak u předběžného projednání obžaloby. V hlavním líčení se pak řízení zataví podle § 260 odst. 3 StPO.¹⁸³

Ustanovení, které odpovídá § 173 odst. 1 tr. řádu nebo § 205 něm. StPO, je v rakouském StPO zastoupen § 275. Podle tohoto ustanovení se zahájené jednání odročí, když obžalovaný během hlavního líčení onemocní v takové míře, že se nemůže účastnit na řízení a nedá souhlas k tomu, aby se v jednání pokračovalo v jeho nepřítomnosti a četla se jeho vysvětlení podaná v předběžném šetření.

Od tohoto ustanovení je třeba odlišovat § 226, který taktéž hovoří o odročení hlavního líčení. V tomto případě však hlavní líčení ještě nebylo zahájeno. Pokud se obžalovaný z důvodu nemoci nebo jiné neodvratitelné překážky nemůže objevit u hlavního líčení, dojde k odročení hlavního líčení podle § 226 rak. StPO. A to buď na návrh některého z účastníků řízení nebo na návrh předsedajícího, který jej musí podat z úřední povinnosti, jestliže se objeví pro účastníka neodvratitelné nebo podstatné překážky. Pod pojmem neodvratitelné překážky se rozumí okolnosti podle § 364 rak StPO (uvedení v predešlý stav) nebo § 427 odst. 3 rak. StPO (vydání rozsudku v řízení v nepřítomnosti obžalovaného nebo obviněného). Pojem „podstatné překážky“ je chápán jako nezpůsobilost účastníka podílet se ze zdravotních důvodů na hlavním líčení. Také návrh na odročení hlavního líčení pro zdravotní důvody samotného obžalovaného nesmí zůstat nepovšimnut, protože jsou tímto dány předpoklady pro provedení hlavního líčení v nepřítomnosti obžalovaného podle

¹⁸³ Stöckel, H., Heintschel-Heinegg, B. und Kollektiv: Kommentar zur Strafprozessordnung, 50. Lieferung, Luchterhand, München 2008, § 206a str. 50

§ 427 rak. StPO (SSt 27/31). V případě jiného účastníka než obžalovaného je možné nařídít odročení, jen když tím nedochází k žádnému dalšímu protahování řízení.¹⁸⁴ § 226 rak. StPO se vztahuje na okolnosti, které nastaly před zahájením hlavního líčení. Ustanovení § 226 tak není odročením v pravém slova smyslu, ale jedná se o odložení ještě nezahájeného hlavního líčení na jiný den.¹⁸⁵

Nemocí se ve smyslu § 275 rak. StPO má na mysli taková nemoc, která má za následek procesní nezpůsobilost obžalovaného. Obviněný je nejen objekt, ale i subjekt řízení, a jako takový má svá práva, kterými může ovlivňovat řízení a účinně se hájit. K tomu je ovšem potřeba odpovídajícího fyzického a psychického stavu. V tomto smyslu se za procesně nezpůsobilého považuje ten, kdo pro fyzické nebo psychické důvody není schopen sledovat průběh řízení, srozumitelně se vyjadřovat a svá práva smysluplně vnímat.¹⁸⁶

V případě, že se vyskytnou pochybnosti o procesní způsobilosti obžalovaného, nařídí soud vyšetření, které je provedeno k tomu odpovídajícím znalcem. Pokud je zjištěno, že se v případě obžalovaného jedná o dočasnou procesní nezpůsobilost, pak se jednání bez dalšího rozsáhlého přezkoumávání odročí na pevně stanovený termín, pokud je tu pravděpodobnost, že odpadnou překážky, jejichž následkem je procesní nezpůsobilost. Pokud tomu tak není, odročí se jednání na dobu neurčitou.¹⁸⁷

¹⁸⁴ Fabrizio E.E.: Strafprozessordnung, 10. völlig neu bearbeitete und erweiterte Auflage, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien 2008, str. 481-482

¹⁸⁵ Bachner-Foregger, H.: Strafprozessordnung, 18. durchgesehene und ergänzte Auflage, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien 2008, str. 272 a 309

¹⁸⁶ Fuchs, H., Ratz, E.: Wiener Kommentar zur Strafprozessordnung, 38. Lieferung, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien 2006, § 275 str. 13

¹⁸⁷ Fuchs, H., Ratz, E.: Wiener Kommentar zur Strafprozessordnung, 38. Lieferung, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien 2006, § 275 str. 16

Jestliže obžalovaný dá souhlas k tomu, aby se v hlavním líčení pokračovalo bez něj, vzdává se tak práva na svou přítomnost v hlavním líčení. Protože se jedná o zcela osobní právo, je třeba, aby svolení učinil sám obžalovaný, a nepřipouští se, aby dal souhlas obhájce místo obžalovaného. Vzdání se práva obžalovaného na svou přítomnost v hlavním líčení se samozřejmě nepřipouští, pokud by bylo nutné dodatečné dotazování, a přítomnost obžalovaného by byla nepostradatelná. Pokud však obžalovaný vezme svůj souhlas zpět, nesmí se od tohoto okamžiku provádět žádné další jednání v jeho nepřítomnosti, ale požaduje se vyčkat do doby, než pomínou důvody jeho procesní nezpůsobilosti.¹⁸⁸ V konečném důsledku tak dochází k úplnému zastavení řízení, stejně jako v případě § 173 odst. 1 tr. řádu. § 275 rak. StPO však umožňuje „dokončit“ řízení i bez přítomnosti obžalovaného.

Na rozdíl od německé úpravy však rakouský tr. řád nepřipouští, aby soud směl jednat v nepřítomnosti obžalovaného, protože obžalovaný pozbyl svého práva na slyšení před soudem (§ 231a něm. StPO). Podle rakouského trestního řádu je i zaviněné nebo jakékoliv úmyslné přivození si onemocnění nebo zranění důvodem k odročení.¹⁸⁹

Ačkoliv ustanovení § 231a něm. StPO a § 275 rak. StPO usilují o koncentraci řízení a jsou podporována i požadavkem rychlosti řízení, je otázkou, zda je možné, pro dodržení a uplatnění těchto zásad částečně zasáhnout do práva na spravedlivý proces v podobě práva být souzen za své přítomnosti, a zda se obžalovaný takového práva může zříct. O

¹⁸⁸ Fuchs, H., Ratz, E.: Wiener Kommentar zur Strafprozessordnung, 38. Lieferung, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien 2006, § 275 str.17

¹⁸⁹ Fuchs, H., Ratz, E.: Wiener Kommentar zur Strafprozessordnung, 38. Lieferung, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien 2006, § 275 str. 18

to více je pak třeba dbát, aby v těchto případech soudy postupovaly obzvláště obezřetně.

Podle ustanovení § 259 čl.3 rak. StPO soud v rozsudku zproští obžalovaného obžaloby, jestliže jsou zde důvody pro které zanikla trestnost činu a současně v rozsudku podá návrh na zahájení řízení o uložení ochranného opatření podle § 21 odst. 1 rak. StGB, jsou-li k tomu zákonem stanovené důvody. Obdobně rozhoduje i v odvolacím řízení.

Podle českého tr. řádu odvolací soud trestní stíhání přerušší, měl-li tak již učinit soud prvního stupně /§ 257 odst.1 písm.d) trestního řádu/.

§ 332 něm. StPO stanoví, že se analogicky uplatní ustanovení o hlavním líčení, tedy odvolací soud zastaví trestní stíhání podle § 260 odst. 3 něm. StPO a zároveň může podat návrh na zahájení zajišťovacího řízení.

Samotný výkon trestu může být odložen z důvodu zdravotního stavu (tedy i chorobného duševního stavu), jestliže by podstoupení trestu za daného zdravotního stavu pachatele mohlo ohrozit jeho život nebo zdraví. Rovněž je možné přerušit i samotný výkon trestu podle § 325 trestního řádu.

Podle německé úpravy výkonu trestu se smí odsouzený, z důležitých důvodů přemístit do jiného ústavu, ve kterém lze vykonat trest (§ 8 odst. 2 něm. StVollzG).

V případě rakouské úpravy se výkon trestu odloží, jestliže není proveditelný s ohledem na stav a život odsouzeného (§ 5 odst. 1 rak. StVG), nebo je místo toho možné jej vykonat v psychiatrickém ústavu nebo ústavu odvykací léčby (§ 5 odst. 3 čl. 3 rak. StVG).

6.1. Znalec a znalecký posudek.

V rámci řádného průběhu řízení je třeba zajistit obviněnému všechna jeho práva spočívající především v možnosti účastnit se nařízení a ovlivňovat jeho průběh prostřednictvím vlastních úkonů (podávání návrhů na provedení důkazů, podávat opravné prostředky, apod.). K tomu je třeba určitých předpokladů. Pokud vznikne pochybnost o pachatelově příčetnosti, je nutné ověření jeho nepřičetnosti či zmenšené příčetnosti prostřednictvím znalců z oboru psychiatrie. Problematiku znalců a znaleckých posudků upravuje český trestní řád v §§ 105-118. Německý StPO se úlohou a postavením znalce v trestním řízení zabývá v §§ 72-93, rakouský StPO tuto problematiku upravuje v §§ 125-128.

Je-li k objasnění skutečnosti důležité pro trestní řízení zapotřebí odborných znalostí, vyžádá si orgán činný v trestním řízení odborné vyjádření. Jestliže pro složitost posuzované otázky takový postup není dostačující, přibere orgán činný v trestním řízení znalce. V řízení před soudem přibírá znalce předseda senátu. Při výběru znalce je pak třeba přihlídnout k tomu, aby zde nebyly důvody, pro které by byl znalec vyloučen. Proto také lze proti přibrání znalce vznést námitky (§ 105 odst.1,2,3 trestního řádu). Obdobně se postupuje i podle § 126 odst.1,3,4 rak. StPO. V § 73 něm. StPO je stanoveno, že volbu přibrání znalce stejně jako stanovení určitého počtu znalců stanoví soudce, který zároveň určí lhůtu potřebnou pro zhotovení znaleckého posudku. Otázka řešení podjatosti je upravena v § 74 odst.2 něm. StPO

Znalcem je osoba se speciálními odbornými znalostmi a vědomostmi v určitém oboru (zdravotnictví, stavebnictví,

chemie, psychologie apod.), která tyto své znalosti a vědomosti využívá k objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení. Jedná se o osobu rozdílnou od orgánů činných v trestním řízení či od stran, které zpravidla takové odborné znalosti nemají. I v případě, kdyby orgán činný v trestním řízení těmito znalostmi disponoval, je zapotřebí přibrat jiného znalce z důvodu objektivity, nepodjatosti a nestrannosti.¹⁹⁰

Příčemž podle rozhodnutí č. 29/86 Sb. rozhodnutí posudek, který nevypracoval pověřený znalec, ale vypracovala jej pod jeho jménem jiná osoba, která nebyla přibrána do řízení jako znalec, není použitelný jako znalecký důkazní prostředek (§ 105 odst.1 trestního řádu).¹⁹¹ Podle § 126 odst. 2 rak. StPO se přibere především znalec, který je zapsán v seznamu znalců a tlumočnicků.

Funkci znalce mohou vykonávat jen odborníci, vědecké ústavy, vysoké školy a vědecké instituce, které jsou zapsané do seznamu znalců a tlumočnicků. Do tohoto seznamu jsou zapsáni po jmenování ministrem spravedlnosti nebo předsedou krajského soudu za podmínek § 3 zákona č. 36/1967 o znalcích a tlumočnících ve znění pozdějších předpisů.¹⁹² Mírně odlišná je tato úprava v Rakousku. Podle § 126 odst. 2 rak. StPO se přibere především znalec, který je zapsán v seznamu znalců a tlumočnicků. Stanoví-li se však jiná osoba, tak je předem o svých právech a povinnostech informována. Při volbě znalce stejně jako při návrhu přibrání znalce se postupuje podle zásad hospodárnosti, vědeckosti a účelnosti. Lze tedy přibrat

¹⁹⁰ Musil, J. a kol.: Trestní právo procesní, 2. přepracované vydání, C. H. Beck, Praha 2003, str. 442

¹⁹¹ Jelínek, J., Sovák, Z.: Trestní zákon a trestní řád poznámkové vydání s judikaturou, Linde Praha, 21. vydání, str.458

¹⁹² Musil, J. a kol.: Trestní právo procesní, 2. přepracované vydání, C. H. Beck, Praha 2003, str. 444

jako znalce nebo tlumočnicka i osobu mimo seznam znalců a tlumočnicků.

Jedná-li se o vyšetření duševního stavu obviněného, přibere se k tomu vždy znalec z oboru psychiatrie (§ 116 tr. řádu). Podle německých teoretiků a praxe se za znalce obecně považuje lékař. O tom, zda lze za znalce obecně považovat odborníka z oboru psychiatrie, se vedou spory. Nicméně včasné přibrání kvalifikovaného znalce musí být obsaženo v každém řízení, ve kterém je to zapotřebí. A to proto, že soud bez přibrání znalce jen stěží může nést odpovědnost za uložení příslušných ochranných opatření.¹⁹³

Posouzení nepřičetnosti pachatele trestného činu je z odborného hlediska velice náročné, a proto trestní řád stanovil původně povinnost přibrat k vyšetření duševního stavu dva znalce, což pak bylo změněno novelou č. 256/2001 a nyní stačí přibrání jen jednoho znalce. Jestliže jde o skutečnosti zvláště důležité, je třeba přibrat znalce dva (§ 105 tr. řádu). Pokud by měli být obligatorně přibráni znalci dva, ale nesprávně by byl přizván znalec jeden, znamenalo by to absolutní neúčinnost důkazů. O objasnění zvláště důležité skutečnosti, která si vyžaduje přibrání dvou znalců, půjde například v případě závažné dopravní nehody, železniční nehody, srážky letadla apod.. V případě, kdy objasnění skutečnosti vyžaduje odborné znalosti z různých oborů, je možné přibrat dva či více znalců z různých oborů a odvětví. Při objasňování jednodušších dílčích otázek v rámci jednoho oboru anebo zvláštních dílčích otázek z jiného oboru, jež tvoří podklad pro posudek z oboru znalce, si může znalec

¹⁹³ Stöckel, H., Heintschel-Heinegg, B. und Kollektiv: Kommentar zur Strafprozessordnung, 50. Lieferung, Luchterhand, München 2008, § 80a str. 1-2

přibrat konzultanta. Odpovědnost za posudek jako celek však nese přibraný znalec - ten nese odpovědnost i za tu část posudku, o které se konzultovalo.¹⁹⁴

V případě rakouské úpravy musí soudce přibrat dalšího znalce, pokud je znalecký posudek nejasný nebo si sám odporuje.¹⁹⁵ Přibrání druhého znalce se má provést jen ve výjimečných případech (EvBl 1997/119).¹⁹⁶

Podle rakouské úpravy navíc platí, že v řízení o umístění podle § 21 odst.1 rak. StGB je přibrán v hlavním líčení přinejmenším jeden znalec z oboru psychiatrie, přičemž při výslechu „dotčené“ osoby je nutné přibrat jednoho nebo dva znalce (§ 429 odst.2 čl.2 a 3 rak. StPO). Totéž platí také pro řízení o umístění do ústavu podle § 21 odst.2 rak. StGB (§ 436 odst.2 rak. StPO).¹⁹⁷

V případě vyšetření duševního stavu mladistvého se podle § 58 odst.1 zákona č.218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů, přiberou znalci dva. Tito znalci musí mít specializaci z dětské psychiatrie.

Na rozdíl od zákona mládeže (z.č. 118/2003 Sb.) německý ani rakouský JGG nestanoví konkrétní počet znalců. Analogicky se použije StPO a příslušná ustanovení judikatury.

Nařídí-li se pozorování ve zdravotnickém ústavu, nebo je-li obviněný ve vazbě též ve specializovaném zdravotnickém zařízení věznice, je s tím spojeno omezení osobní svobody obviněného. Vyšetření navrhuje v těchto případech soud a v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce.

¹⁹⁴ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní, 5. aktualizované vydání, Linde Praha, Praha 2007, str. 375

¹⁹⁵ Wessely, W.: Strafprozessrecht, 5. Auflage, LexisNexis Verlag, Wien 2008, str.39

¹⁹⁶ Fabrizy, E.E.: Strafprozessordnung, 10. völlig neu bearbeitete und erweiterte Auflage, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien 2008, str. 289

¹⁹⁷ Fabrizy, E.E.: Strafprozessordnung, 10. völlig neu bearbeitete und erweiterte Auflage, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien 2008, str. 286

Pozorování ve zdravotnickém zařízení za účelem vyšetření duševního stavu podle § 116 odst. 2 tr. řádu je třeba pokládat za opatření výjimečné. Proto je může soud (v přípravném řízení soudce) nařídit jen tehdy, když už vyčerpal všechny možnosti k vyšetření duševního stavu, jinak v případě, když takové možnosti od počátku nebyly. Takový postup bude namístě, pokud z vyjádření znalce-psychiatra je nepochybné, že nemůže bez pozorování obviněného ve zdravotnickém zařízení učinit spolehlivé diagnostické závěry o jeho duševním stavu. Soud (soudce) nemůže učinit závěr o potřebě takového pozorování jen na základě vlastních úvah, neboť jde o otázku, k jejímuž zodpovězení je třeba odborných znalostí (č. 25/1967, 18/1997, 24/1990 Sb. rozh. tr.). Jedná se o dočasné omezení svobody, které nemá trvat déle než po dobu nezbytně nutnou. Podle zákona nemůže přesáhnout dva měsíce, při odůvodněné žádosti znalce může soud (v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce) tuto lhůtu prodloužit, nikoli však více než o jeden měsíc. Přesto ale jde o výrazné omezení osobní svobody, a proto je možné podat proti nařízení pozorování stížnost, jež má odkladný účinek. Navíc se musí zajistit, aby obviněný nebyl tímto opatřením zkrácen ve své obhajobě, proto je nařízení pozorování důvodem pro nutnou obhajobu dle § 36 odst.1 písm.a) trestního řádu.¹⁹⁸

V případě mladistvých se postupuje mírněji v rámci ochrany mladistvých v trestním řízení. Pozorování duševního stavu mladistvého nemůže trvat déle než jeden měsíc. Pokud znalec podá odůvodněnou žádost, může být pozorování prodlouženo ještě o jeden měsíc. I v tomto případě je proti pozorování přípustná stížnost.

¹⁹⁸ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní, 5. aktualizované vydání, Linde Praha, Praha 2007, str. 386-387

Také německá úprava zná opatření v podobě umístění obviněného k pozorování (§ 81 něm. StPO). Toto ustanovení dovoluje soudu (v přípravném řízení soudci, který je příslušný k zahájení řízení před soudem) na návrh znalce a obhájce nařídit, aby obviněný byl umístěn do léčebného ústavu k pozorování. Toto opatření lze nařídit jak v přípravném řízení, tak v řízení před soudem, ale i v zajišťovacím řízení, jsou-li k tomu zákonem stanovené podmínky. Toto opatření slouží především k přípravě znaleckého posudku o duševním stavu obviněného. (Prozatímní umístění podle § 126a něm. StPO s ustanovením § 81 nemá nic společného, protože jde o preventivní opatření k všeobecné ochraně společnosti.) Je však možné uplatnit toto ustanovení i za účelem přezkoumání nebezpečnosti obviněného, a to tehdy, jestliže zde připadá v úvahu ochranné opatření v podobě umístění do psychiatrické léčebny podle § 63 něm. StGB. Taktéž lze použít § 81 StPO v zajišťovacím řízení vůči obviněnému, jestliže se zkoumá ochranné opatření o umístění příčetného pachatele do ochranného pobytu podle § 66 něm. StGB.¹⁹⁹

Výjimečnost opatření § 81 StPO lze především spatřovat v tom, že jeho uplatnění je možné až poté, jestliže řízení podle § 80 (výslech obviněného znalcem) neproběhlo úspěšně a obviněný se brání i uložení ambulantního vyšetření, nebo v úvahu nepřípadají ani jiné mírnější prostředky k zjištění psychického stavu obviněného. Cílem takového pozorování je zjištění znalce, zda je obviněný na základě pozorování svého psychického stavu způsobilý samostatně jednat před soudem (BVerfG StV 1995/617,618, LG Hannover StV 1988,520,521).

¹⁹⁹ Stöckel, H., Heintschel-Heinegg, B. und Kollektiv: Kommentar zur Strafprozessordnung, 50. Lieferung, Luchterhand, München 2008, § 81 str. 10

Délka umístění nesmí přesáhnout celkově šest týdnů. Tato lhůta je stanovena k ochraně obviněného, a nelze ji prodloužit ani s jeho souhlasem. Obviněný je propuštěn (případně vrácen do vazby), jakmile se dosáhlo účelu umístění do ústavu, a znalec se mohl na základě pozorování obviněného v ústavu vyjádřit k jeho stavu. Pokud bylo umístění neúspěšné, pak skončí po uplynutí šestitýdenní lhůty. O výjimečnosti ustanovení § 81 StPO svědčí, že judikatura stanovila v tomto případě nutnost znalce z oboru psychiatrie nebo neurologie - v případě organických poruch (OLG Frankfurt NJW 1907,690, OLG Saarbrücken JBlSaar 1964/16). Podle § 140 odst.1 čl.6 něm. StPO je nařízení umístění k pozorování pro vytvoření znaleckého posudku podle § 81 StPO podmínkou pro ustanovení obhájce obviněnému.²⁰⁰ Tedy podmiňuje nutnou obhajobu (stejně jako v § 36 odst. 1 písm. a) tr. řádu).

Obdobou ustanovení § 81 německého StPO je § 73 něm. JGG, který umožňuje umístit mladistvého do ústavu, pokud je to zapotřebí k přípravě znaleckého posudku o psychické vyspělosti mladistvého. Na rozdíl od naší právní úpravy podle něm. JGG nedochází ke zkrácení doby trvání takového umístění. Délka trvání umístění k pozorování zůstává i v případě mladistvých šest týdnů. Pokud by se měl vedle rozumového a mravního vývoje mladistvého zkoumat i jeho psychický stav, děje se tak rovněž jen v rozmezí šesti týdnů. Možnost uložení opatření podle § 73 JGG je podmíněna tím, že dotazování během řízení před soudem není pro znalce dostatečné a k zjištění psychické vyspělosti mladistvého nepostačuje ani ambulantní vyšetření. Na rozdíl od něm. StPO se ale ještě přísněji

²⁰⁰ Stöckel, H., Heintschel-Heinegg, B. und Kollektiv: Kommentar zur Strafprozessordnung, 50. Lieferung, Luchterhand, München 2008, § 81 str. 1-13

dodržuje zásada přiměřenosti. § 73 JGG je možno aplikovat jen v případě, že se jedná o závažný čin, za který lze očekávat uložení delšího trestu odnětí svobody. Doba trvání šesti týdnů nesmí být překročena a soud má trvale zkoumat, zda nejsou podmínky pro kratší trvání opatření (Oldenburg NJW 61,981).²⁰¹

Rakouský StPO samostatně ustanovení o pozorování ve zdravotnickém ústavu neobsahuje. Nicméně soud je oprávněn osobu, která se nachází ve vazbě, poslat za účelem vyšetření duševního stavu do psychiatrické léčebny (§ 173 odst. 4 rak. StPO). A to na dobu až tří měsíců (délka vyšetřovací vazby). V žádném případě však nesmí trvat umístění do psychiatrické léčebny za účelem pozorování déle než tři měsíce. Lékaři v psychiatrické léčebně jsou povinni takovou osobu přijmout a provést potřebná vyšetření a pozorování. Výsledek pak neprodleně oznámí soudu.²⁰² Na rozdíl od německé a české úpravy je takové opatření možno učinit pouze v případě, že se obviněný nachází ve vazbě.

Pro umístění mladistvých do psychiatrické léčebny k vyšetření jejich duševního stavu se použije § 35 rak. JGG, který umožňuje mladistvého umístit i do jiného zvláštního ústavu pro mladistvé.²⁰³

Příprava posudku záleží v seznámení se znalce s úkolem a materiálem potřebným pro podání posudku. Znalci se poskytnou potřebná vysvětlení a vymezí se jeho úkoly (§ 107 odst.1 trestního řádu).

²⁰¹ Eisenberg, U.: Jugendgerichtsgesetz, 12. vollständig neu bearbeitete Auflage, Verlag C.H.Beck, München 2007, str. 662-663

²⁰² Fabrizio, E.E.: Strafprozessordnung, 10. völlig neu bearbeitete und erweiterte Auflage, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien 2008, str. 285

²⁰³ Maleczky, O.: Österreichisches Jugendstrafrecht, 4. Auflage, Manzsche Verlag und Universitätsbuchhandlung, Wien 2008, str. 47

Znalec objasňuje věc z hlediska odborných znalostí, nepřísluší mu proto zabývat se v posudku otázkami, které náleží do kompetence orgánů činných v trestním řízení, tedy otázkami právními (§ 107 odst.1 trestního řádu). Nepřísluší mu tedy řešit otázku přičetnosti, protože jde o otázku právní a nikoliv otázku odbornosti znalce.²⁰⁴

Zjistí-li orgán činný v trestním řízení, že se znalec v posudku zabýval tím, co mu nepřísluší (hodnocením důkazů, výkladem právních předpisů, právním posouzením věci), nelze k těmto částem posudku přihlížet. V rozhodnutí č. 1/1998 Sb. rozh. tr. byla vyslovena zásada, že skutečnost, že znalec ve svém posudku zaujme stanovisko k otázce, jejíž zodpovězení přísluší soudu, nečiní tento posudek nepoužitelným, pokud obsahuje odborné poznatky a zjištění, z nichž znalec tento právní závěr učinil, a které umožňují, aby si soud tentýž nebo jiný takový závěr dovodil sám.²⁰⁵ Takový názor je podpořen i rakouskou judikaturou. Tím, že znalec je dotazován jen na skutkové otázky, právní otázky rozhoduje soud (SSt 22/53). Na tom nemění nic ani okolnost, že soud při zodpovězení právních otázek zohlednil vypracovaný posudek (SSt 28/11).²⁰⁶

Vymezení úkolů pro znalecký posudek bude provedeno zejména otázkami na znalce. Půjde především o otázky, které se budou týkat duševního stavu pachatele v době spáchání činu. Pokud se jedná o recidivistu, nelze se spokojit se znaleckým posudkem o duševním stavu obviněného, podaným v předchozí trestní věci téhož obviněného a to i tehdy, jde-

²⁰⁴ Císařová, D., Vanduchová, M.: Nepřičetný pachatel, Příručky Ministerstva spravedlnosti (Svazek 55), Praha 1995, str. 56

²⁰⁵ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní, 5. aktualizované vydání, Linde Praha, Praha 2007, str. 383

²⁰⁶ Fabrizio, E.E.: Strafprozessordnung, 10. völlig neu bearbeitete und erweiterte Auflage, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien 2008, str. 285

li o stejný čin. Zdravotní stav se posuzuje vždy z hlediska daného konkrétního trestného činu. Nelze znalecký posudek nahradit tím, že by znalec, který vypracoval předchozí posudek, podal pouze doplnění k předchozímu znaleckému posudku.

Posudkem znalce rozumíme jeho úsudek učiněný na podkladě odborných znalostí těch skutečností, k jejichž objasnění byl povolán. Znalecký posudek se skládá ze tří částí- z nálezů, posudku a ze znalecké doložky. Znalec se tedy nemůže omezit ve svém posudku jen na sdělení závěru, ke kterému dospěl. Musí v posudku uvést, se kterými skutečnostmi se při přípravě posudku seznámil, o které skutečnosti závěr opírá, a popsat postup, kterým k závěru dospěl. Jedině tehdy může být znalecký posudek náležitě přezkoumán, popřípadě odhaleny jeho vady.²⁰⁷

Znalecký posudek je podle § 89 odst.2 trestního řádu důkazem. Je tedy posuzován podle zásady volného hodnocení důkazů § 2 odst.6 tr. řádu. Znalecký posudek hodnotí nejen orgán činný v trestním řízení, který znalce přibral, ale i ostatní osoby zúčastněné na řízení, zejména ty strany, které mají pochopitelný zájem na výsledku řízení (č. 13/2000 Sb. rozh. tr.).²⁰⁸ Znalecký posudek jako důkaz má být hodnocen na základě pečlivého uvážení všech okolností případů jednotlivě i v jejich vzájemné souvislosti. Znalecký posudek není nevyvratitelný důkaz, z toho vyplývá, že orgány činné v trestním řízení nejsou znaleckým posudkem bezpodmínečně vázány a soud si může vytvořit i představu odlišnou od znaleckého posudku. Orgány činné v trestním řízení sice

²⁰⁷ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní, 5. aktualizované vydání, Linde Praha, Praha 2007, str. 381-382

²⁰⁸ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní, 5. aktualizované vydání, Linde Praha, Praha 2007, str. 382

nemohou svým vlastním laickým názorem nahradit odborné závěry znalce, mohou však mít pochybnosti o úplnosti a věcné správnosti znaleckého posudku (např. neurčité formulace, nedostatek odpovědí na položenou otázku, apod.). Obviněný, obhájce i poškozený mohou poukazovat na nedostatky znaleckého posudku, podávat připomínky a námítky, žádat přibrání jiného znalce, apod. (§§ 105 odst.3 a 109 tr. řádu).

7. Závěr

Práce se zabývá srovnáním české, německé a rakouské trestněprávní úpravy nepříčetnosti a zmenšené příčetnosti.

Je zde poukázáno jak na podobnost tak i na rozdílnost jednotlivých úprav. Například definice zmenšené příčetnosti je nyní obsažena pouze v německém StGB. V rakouské i v české trestněprávní úpravě je tato problematika upravena doposud pouze judikaturou. Ovšem v české trestněprávní úpravě se definice objevuje v nově navrhovaném trestním zákoníku, v kterém je vymezen i pojem duševní porucha. V případě definice pojmu nepříčetnosti v navrhované právní úpravě je patrná inspirace německou i rakouskou trestněprávní úpravou.

Negativně lze hodnotit, že v nově navrhovaném trestním zákoníku u trestného činu opilství byl ponechán jeho zavádějící, a proto často kritizovaný, název. Při srovnání tohoto trestného činu s německou a rakouskou úpravou je patrný rozdíl v trestních sazbách, který navrhovaný trestní zákoník ještě zvětší. Což lze ovšem považovat za klad nově navrhovaného úpravy.

V případě ochranných opatření je patrný soulad nově vzniklého institutu zabezpečovací detence s německou i rakouskou úpravou.

Také z celkové koncepce návrhu trestního zákoníku lze pozorovat inspiraci zahraničními úpravami. Konečně bychom tak mohli mít trestní zákoník odpovídající evropským úpravám oproštěný od pozůstatků komunistického režimu.

Seznam zkratek:

- OGH – Oberlandesgericht (vrchní zemský soud)
LG - Landesgericht (zemský soud)
BGH – Bundesgerichtshof (Spolkový soudní dvůr)
BGHSt – Entscheidungen des Bundesgerichtshof in Strafsachen (rozhodnutí Spolkového soudního dvora v trestních věcech)
StrV (StV) – Strafvollstreckung (výkon trestu)
NJW – Neue Juristische Wochenschrift (Nový právní týdeník)
StPO – Strafprozessordnung (trestní řád)
StGB – Strafgesetzbuch (trestní zákoník)
JGG - Jugendgerichtsgesetz (zákon o soudech pro mladistvé)
JBl – Justizblatt (Justiční list)
SSt – Sammelstelle (Sbírka)
StVollzG – Strafvollziehungsgesetz (zákon o výkonu trestu-Německo)
StVG – Strafvollziehungsgesetz (zákon o výkonu trestu-Rakousko)
BverfG – Bundesverfassungsgericht (Spolkový ústavní soud)
tr. zák.- trestní zákon
tr. řád – trestní řád
tr. č. – trestný čin
Sb. rozhod. – Sbírka rozhodnutí
zák. mládeže – zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů

Prameny*Použitá literatura:*

Bachner-Forreger, H.: Strafgesetzbuch, 21. durchgesehene und ergänzte Auflage, Manzsche Verlag- und universitätsbuchhandlung, Wien 2008.

Bachner-Forreger, H.: Strafprozessordnung, 18. durchgesehene und ergänzte Auflage, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien 2008.

Bertel Ch., Venier, A.: Strafprozessrecht, 2. Auflage, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien 2008.

Císařová, D., Vanduchová, M.: Nepříčetný pachatel, Příručky Ministerstva spravedlnosti (Svazek 55), Praha 1995.

Eisenberg, U.: Jugendgerichtsgesetz, C.H. Beck, München 1995.

Fabrizy, E.E.: Strafgesetzbuch, 9. neu bearbeitete Auflage, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien 2006.

Fabrizy, E.E.: Strafprozessordnung, 10. völlig neu bearbeitete und erweiterte Auflage, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien 2008.

Forreger, E., Fabrizio, E.E.: Strafgesetzbuch, 9. Auflage, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien 2008.

Fuchs H.: Österreichisches Strafrecht allgemeiner Teil I., 5. überarbeitete Auflage, Springer – Verlag Wien, 2002.

Fuchs, H., Ratz, E.: Wiener Kommentar zur Strafprozessordnung, 38. Lieferung, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien 2006.

Gschwend, L.: Zur Geschichte der Lehre von der Zurechnungsfähigkeit, Polygrafischer Verlag, Zürich 1996.

Hefendehl, R., Hofmann, O.: Müncher Kommentar zum Strafgesetzbuch, Band IV §§ 263-358 StGB, §§ 1-8, 105, 106 JGG, Verlag C.H. Beck, München 2006.

Horn, E., Rudolphi, H.-J. und Kollektiv: Systematischer Kommentar zum Strafgesetzbuch, 114. Lieferung, Luchterhand, Köln 2008.

- Höpfel, F., Ratz E.:** Wiener Kommentar zum Strafgesetzbuch, Manzsche Verlags – und Universitätsbuchhandlung, Wien 2006.
- Jelínek, J. a kol.:** Trestní právo hmotné – Obecná část, Zvláštní část, 3. přepracované a aktualizované vydání, Linde Praha, Praha 2008.
- Jelínek, J. a kol.:** Trestní právo procesní, 5. aktualizované vydání, Linde Praha, Praha 2007.
- Jelínek, J., Sovák Z.:** Trestní zákon a trestní řád, poznámkové vydání s judikaturou, 21. vydání, Linde Praha, Praha 2005.
- Kienapfel, D., Höpfel, F.:** Strafrecht Allgemeiner Teil, 11. Auflage, Manzsche Verlag- und Universitätsbuchhandlung, Wien 2007.
- Kienapfel, D., Schroll, H.V.:** Strafrecht Besonder Teil, Band I Delikte gegen Personenwerte, Manzsche Verlags-und Universitätsbuchhandlung, Wien 2008.
- Kincl, J., Urfus, V., Skřejpek, M.:** Římské právo, C.H.Beck, 2. vydání, Praha 1995.
- Kleszczewski, D.:** Affekt und Strafrecht, Leipziger Universitätsverlag, Leipzig 2004.
- Konyová, E.:** Nepříčetnost (problematika právní úpravy v trestním zákoně České republiky de lege lata a de lege ferenda), Univerzita Karlova, Praha 1998.
- Lepař, M.:** Zákon ze dne 27.května 1852, číslo 117, 2. vydání, Knih tiskárny Edvarda Grégra, Praha 1901.
- Maleczky, O.:** österreichisches Jugendstrafrecht, 4. Auflage, Manzsche Verlag und Universitätsbuchhandlung, Wien 2008.
- Malý, K. a kol.:** Dějiny českého a československého práva do roku 1945, 2.upravené vydání, Linde, Praha 1999.
- Musil, J. a kol.:** Trestní právo procesní, 2. přepracované vydání, C. H. Beck, Praha 2003.
- Novotný, O., Dolenský, A., a kol.:** Trestní právo hmotné, 2. Zvláštní část, 4. přepracované vydání, ASPI Publishing, Praha 2004.
- Pavlovský, P.:** Soudní psychiatrie a psychologie, Grada, Praha 2001.
- Roxin, C.:** Strafrecht Allgemeiner Teil, Band I, Verlag C.H. Beck, München 2006.
- Solnař, V., Fenyk, J., Císařová D.:** Základy trestní odpovědnosti, Orac, Praha, 2003.

Stöckel, H., Heintschel-Heinegg, B. und Kollektiv: Kommentar zur Strafprozessordnung, 50. Lieferung, Luchterhand, München 2008.

Steininger, E.: Strafrecht allgemeiner Teil, Springer Verlag, Wien 2008.

Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon, komentář – díl I., 6. vydání, C.H. Beck, Praha 2004.

Šámal, P., Válková, V., Sotolář, A., Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, 1. vydání, C.H. Beck, Praha 2004.

Študent, V.: Soudní psychiatrie a trestní právo, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1989.

Wessels, J., Beulke, W.: Strafrecht Allgemeiner Teil, 37. Auflage, C.F. Müller Verlag, Heidelberg 2007.

Wessels, J., Hettlinger, M.: Strafrecht Besonder Teil 1, 31. neubearbeitete Auflage, C.F. Müller Verlag, Heidelberg 2008.

Wessely, W.: Strafprozessrecht, 5. Auflage, LexisNexis Verlag, Wien 2008.

Informace z elektronických zdrojů:

www.dejure.org

www.dvjj.de/ZJJ

www.gesetze-im-internet.de

www.psp.cz